

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRKİYE VE SURİYE İLİŞKİLERİNDE SÜREKLİLİK VE DÖNÜŞÜM
ÜZERİNE BİR DIŞ POLİTİKA İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melike GÜLSER

EYLÜL - 2017

TRABZON

KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**TÜRKİYE VE SURİYE İLİŞKİLERİNDE SÜREKLİLİK VE DÖNÜŞÜM
ÜZERİNE BİR DIŞ POLİTİKA İNCELEMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Melike GÜLSER

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mohammad ARAFAT

EYLÜL - 2017

TRABZON

ONAY

Melike GÜLSER tarafından hazırlanan “Türkiye ve Suriye İlişkilerinde Süreklilik ve Dönüşüm Üzerine Bir Dış Politika İncelemesi” adlı bu çalışma .../.../2017 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği/oyçokluğu ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında **yüksek lisans tezi** olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Mohammad ARAFAT (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Bülent ŞENER (Jüri Üyesi)

Yrd. Doç. Dr. Hüsrev TABAK (Jüri Üyesi)

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduklarını onaylıyorum.

Prof. Dr. Yusuf SÜRMEŒEN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, aksinin ortaya çıkması durumunda her tür yasal sonucu kabul ettiğimi beyan ediyorum.

Melike GÜLSER

13/09/2017

ÖNSÖZ

Ortadoğu bölgesi ve bölgede gerçekleşen olaylar uluslararası ilişkiler açısından büyük önem arz etmektedir. Ortadoğu zaman içerisinde birçok çatışma, savaş ve rekabete sahne olmuştur. Bölge ülkeleri içerisinde yer alan Türkiye ve Suriye Devleti'nin ikili ilişkileri için de çatışma ve gerilim dış politika yaklaşımlarının belirleyici unsurları olarak öne çıkmaktadır. İki ülke ilişkileri arasında kalıcı bir dostluk ya da düşmanlık durumu oluşturulamamış ve ilişkiler dış politika yaklaşımlarına göre şekillendirilmiştir.

Bu amaçla çalışmada Türkiye ve Suriye ilişkilerindeki süreklilik ve dönüşüm nedenleri üzerine bir inceleme yapılmış ve ilişkilerdeki süreklilik süreci Realizmin ana kavramları olan "Güç ve Güvenlik" yaklaşımları üzerinden anlatılırken, ilişkilerdeki dönüşüm süreci ise İnşacı teorisinin "Kimlik" yaklaşımı üzerinden anlatılmıştır. Araştırılan konunun sona ermemiş olması ve zaman içerisinde değişkenlik gösterebilmesi kullanılan kaynakların çeşitliliğini kısıtlayan bir etken olmuştur. Çalışmada çeşitli kaynaklardan yararlanılmış ve sonuçlar analiz edilerek değerlendirme yapılmıştır.

Bu çalışmanın oluşmasında baştan sonuna kadar değerlendirmelerde bulunan ve görüşlerini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Mohammad ARAFAT'a, bana manevi desteğini veren ve her zaman yanımda olan güzel aileme ve değerli dostum Çiğdem ARSLAN'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Eylül, 2017

Melike GÜLSER

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET.....	VI
ABSTRACT	VII
KISALTMALAR LİSTESİ	VIII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İLİŞKİLERİN TARİHSEL ARKA PLANI.....	10-37
1.1. Kısaca Türkiye Siyasal Hayatı ve Temel Tarihsel Dış Politika İlkeleri	10
1.2. Kısaca Suriye Siyasal Hayatı ve Temel Tarihsel Dış Politika İlkeleri	17
1.3. İki Ülke Arasındaki Sorunlar	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. İLİŞKİLERDE YAKINLAŞMA DÖNEMİ.....	38-54
2.1. AK Parti Dönemi Dış Politikası: Kimlik ve Dönüşüm.....	42
2.2. Beşar Esad Dönemi Dış Politikası: Kimlik ve Dönüşüm	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLİŞKİLERDE KRİZ DÖNEMİ.....	55-86
3.1. Arap Baharı ve Suriye'ye Etkisi.....	55
3.2. Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Suriye Politikası.....	66
3.3. Suriye İç Savaşı ve Suriye'nin Türkiye Politikası.....	83
SONUÇ.....	87
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	92
ÖZGEÇMİŞ.....	106

ÖZET

Dış politika analizlerinde kimlik ve güvenlik olguları ana belirleyici etken olarak kabul edilmiş ve uluslararası ilişkilerde aktör ve devletlerin dış politika uygulamalarında sıklıkla karşılaşılmıştır. Güvenlik olgusu karar alıcıların Realist yaklaşımlarından kaynaklanırken, kimlik olgusu ise karar alıcıların İnşacı yaklaşımından kaynaklanmaktadır. Türkiye ve Suriye ilişkileri de bu iki yaklaşıma örnek olacak olaylar ve dış politika yaklaşımları benimsemiş, Ortadoğu bölgesinin iki önemli ülkesidir.

Bu çalışmada Türkiye ve Suriye'nin süreklilik ve dönüşüm gösteren ilişkileri güvenlik kaygısı ve kimlik olgusu üzerinden açıklanmaya çalışılmıştır. Devletlerin 2000 yılı sonrası yakınlaşma dönemleri, karar alıcıların kimlik algısındaki değişimlere bağlı olarak açıklanmıştır. Ortadoğu Bölgesi'nde ortaya çıkan, halkların reform istekleri ile sokağa çıkmaları ile başlayan ve "Arap Baharı" olarak isimlendirilen sürecin Suriye'ye sıçraması sonrası ülkede yaşanan iç savaş, Türkiye ve Suriye ilişkilerini de derinden etkilemiştir. Bu süreçte iki ülke ilişkileri kriz dönemine girmiş ve güvenlik kaygıları ülke ilişkilerini şekillendirmiştir. Türkiye ve Suriye ilişkilerinde yaşanan bu değişim süreçleri devletlerin dış politika algılamaları ile süreklilik arz etmemekte ve değişim göstermektedir. Yaşanacak farklı olay ve ortaya çıkabilecek farklı algılar iki ülkenin ilişkilerini yeniden değiştirebilir ancak bunu zaman gösterecektir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Suriye, Ortadoğu, Kimlik, Güvenlik

ABSTRACT

In the analysis of foreign policy, identity and security cases were accepted as the main determinant factor and frequently encountered in international relations which foreign relations of the actors and states. While the security case originates from the Realist approach of the decisions makers, whereas the identity case originates from the approach of the Constructivism. In Turkey and Syria, are two important countries of the Middle East region, which adopt exemplary events and foreign policy approaches to these two approaches will be examples.

In this study, continuity and transformational relations of Turkey and Syria have been tried to be explained through the anxiety of security and identity. The periods of states' post 2000 rapprochement are explained by changes in decisions makers' perception of identity. The civil war that emerged in the Middle East region and which started with the desire of the people to go out on the streets with the reform wishes and after the splash of Syria which is "Arab Spring" deeply affected the relations between Turkey and Syria. In this process, the relations of two countries entered a period of crisis and security concerns shaped the relations of countries.

These transformation process in Turkey and Syria relations do not show continuity with the foreign policy perceptions of the states and it will be change. The different events to be experienced and the different perceptions that may change the relations of the province but time will show us.

Key Words: Turkey, Syria, Middle East, Identity, Security

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
BAC	: Birleşik Arap Cumhuriyeti
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteci Yüksek Komiserliği
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
IŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
KCK	: Koma Civaken Kurdistan (Kürdistan Topluluklar Birliği)
KDP	: Kürdistan Demokrat Partisi
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PKK	: Partiya Karkerên Kurdistan
PYD	: Partiya Yekîtiya Demokrat
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
SUK	: Suriye Ulusal Konseyi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dış Politikası

GİRİŞ

Ortadoğu bölgesi zaman içerisinde birçok devlet arasında yaşanan savaş, çatışma ve rekabete sahne olmuştur. Bu bölge devletleri arasından ise Türkiye ve Suriye rekabet ve çatışmaya tanık olmuş iki önemli sınır komşusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye jeostratejik konumunun yanı sıra ortak tarih ve kültür açısından Ortadoğu bölgesinin önemli bir ülkesidir. Suriye ise özelde Ortadoğu genelde ise Arap Devletleri arasında etkinliğini koruyan ve liderlik özelliklerine sahip bir ülke konumundadır. Türkiye ve Suriye'nin sahip olduğu bu konum komşu ülkeler ile ilişkilerinin yanında uluslararası ilişkilerini de etkilemiştir. Ancak bahsedilen süreçte bu iki ülke ilişkileri yakın bir komşuluk ilişkisi gösterememiş gerilim ve çatışma odaklı bir süreç izlemiştir.

Geçmişten günümüze uzanan Türkiye ve Suriye ilişkilerine bakıldığında uzun bir süre boyunca iki ülke karşılıklı bloklar içerisinde yer almış ve her an çatışma riski ile karşı karşıya kalmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra kurulan ulus-devletin bir gereği olarak yeniden tanımlanan Türk siyasi kimliğinin yanı sıra Suriye'nin Fransız mandası sonrası bağımsız bir devlet olarak ortaya koyduğu siyasi kimliği, diğer bölge ülkeleriyle olduğu gibi Türkiye ve Suriye ilişkilerinde de gergin ilişkilerin oluşmasına neden olmuştur. 2000 yılı öncesinde iki ülke arasındaki ilişkiler, siyasi aktörlerin karşılıklı olumsuz kimlik algılamaları nedeniyle yakınlık seviyesine imkan sağlamamıştır. Ancak, devletlerarasında yaşanan başlıca sorunlar iki ülkenin yaşadıkları güvenlik kaygıları dolayısıyla ortaya çıkmıştır. Suriye yönetiminin revizyonist dış politika tutumu, su sorunu ekseninde Türkiye'deki ayrılıkçı terör örgütlerine destek vermesi ve uzun yıllar Türkiye'yi Hatay Meselesi nedeniyle işgalci devlet olarak kabul etmesi Türkiye'nin Suriye'ye karşı duymuş olduğu güvenlik endişelerini ortaya koymaktadır. Türkiye'nin kararlılıkla sürdürdüğü Batı yanlısı politikaları ve bu yaklaşımdan kaynaklanan Batılı ittifak sistemleri içerisinde yer alma çabası gibi tutumlar ise Suriye Devleti'nin güvenlik kaygılarını oluşturmaktadır.

Tarih içerisinde bu ilişkiler de değişim ve dönüşüme tanıklık etmiştir. Türkiye ve Suriye ilişkileri 2000 yılından sonra gerek Türk siyasal yapısında yaşanan değişimler gerek

ise Suriye siyasi yapısında yaşanan gelişmelerden etkilenmiştir. İki ülke karar alıcılarının kimlik algılamalarında ortaya çıkan farklılık ülkelerin yakınlaşmasına zemin hazırlamıştır. İki ülke arasında kurulan bu yakın ilişkiler sadece siyaset alanı ile sınırlı kalmamış aynı zamanda sosyal, kültürel ve ekonomik alanlarda da gelişim göstermiştir. Devletler arasında karşılıklı ekonomik bağlar kurulmuş, eski sorunlar ve olumsuz yargılar geride bırakılmış ve yüksek düzeyli stratejik bir işbirliği sağlanmıştır.

Ancak Ortadoğu'da ortaya çıkan reform ve halk hareketlerinin Suriye içerisinde bir iç savaşa dönüşmesi tarafları yeniden karşılıklı gruplaşmanın içerisine sokmuştur. Türkiye Arap halklarının reform taleplerinden yana tavır sergilemiş, Suriye rejiminin halkına uyguladığı sert müdahale sonrası ise muhalif gruplara desteğini açıkça göstererek tarafını belirlemiştir. Türkiye'nin güney sınırlarında IŞİD ve PKK/PYD gibi ayrılıkçı terör örgütlerinin ortaya çıkardığı güvenlik kaygıları, Suriye'nin Türkiye'ye karşı ileri sürdüğü kendi iç işlerine karışma ve toprak bütünlüğünü bozma suçlaması gibi güvenlik öncelikli konular iki ülkenin, dost ülke olarak ortaya koymuş oldukları ilişkilerin ötesine geçerek, karşılıklı bir güvensizlik ve çatışma ortamı doğurmuş. Bu ortamda Türkiye ve Suriye ilişkileri için kimlik yaklaşımları ilişkilerin normalleşmesine yetmemiş güvenlik kaygıları ön plana çıkmıştır.

Bu çalışmanın amacı Türkiye ve Suriye ilişkilerinde yaşanan süreklilik ve dönüşümlerin kimlik ve güvenlik kavramları üzerinden açıklanmaya çalışılmasıdır. Türkiye ve Suriye ilişkileri tarihsel olarak güvenlik merkezli bir okuma ile şekillenmiştir. Her iki ülkenin de bahsedilen dönemlerinde kimlik yaklaşımları ilişkileri etkilese de güvenlik merkezli kaygıların gerisinde kalmıştır. Bahsedilen yakınlaşma sürecinde ise ilişkiler kimlik merkezli olarak yeniden inşa edilmiş ve iki ülke arasında bir yakınlaşma dönemine girilmiştir. Bu dönemde güvenlik politikalarının iki devleti uzaklaştırmasının yerini kimlik merkezli yakınlaşmalar almış, ancak Suriye iç savaşı ile birlikte eski/tarihsel güvenlik merkezli okuma yeniden iki ülke ilişkilerini tanımlar olmuştur. Bu kez söylem içerikleri farklı olmakla birlikte ilişkiler güvenlik merkezli yürütülür hale gelmiştir.

Araştırma "Türkiye-Suriye İlişkilerindeki süreklilikler ve değişimler nelerdir ve nasıl anlaşılabilirler?" sorusu üzerine şekillendirilmiştir.

Tezin kavramsal zemini iki farklı temel teorinin farklı iki yaklaşımı ile desteklenmiştir. Dış politika çalışmalarında süreklilik ve değişim (continuity and rupture) farklı teorilerce farklı kavramlara referansla açıklanmışlardır. Bunlardan en önemli iki tanesi realizm ve inşacılıktır (constructivism) ki realizm değişim ve sürekliliği güvenlik merkezli okurken, inşacılık bunu kimliğe (ve değerlere) referansla açıklamaktadır. Bu her iki yaklaşım da Türkiye ve Suriye ilişkilerini anlamada farklı imkanlar sunmaktadır. Realizm tarihsel süreci ve Suriye iç savaşı sonrası dönemi açıklamak konusunda yardımcı olurken, inşacılık ise bu zeminde yakınlaşma dönemini açıklamakta yardımcı olmaktadır. Buradan hareketle bu çalışma yalnızca tek bir kuramsal zemine yaslanmaktan ziyade, inşacılık ve realizmin (epistemolojik tartışmalardan soyutlandıklarında) temel savunularının birlikte daha açıklayıcı olduğunu savunmakta ve bir ortayol (middle ground) izlemektedir. Çalışma boyunca bu ortayol yaklaşımının önemine vurgu yapılmakta, bulgulardan hareketle sonuç kısmında bunun önemine tekrardan değinilmektedir.

Konunun teorik düzeyde aydınlatılması amacıyla, uluslararası politika ve dış politika analizinde sıkça başvurulan Realizmin "güç ve güvenlik" anlayışı, kısaca ele alındıktan sonra "İnşacılık Ekolü" bağlamında kimlik-dış politika etkileşimine kısaca değinilerek kimlik ve güvenlik kaygılarının devletlerin dış politika yaklaşımlarına ne derece etki yaptıkları Türkiye ve Suriye ilişkileri ele alınarak incelenmeye çalışılacaktır

Felsefi temellerini Thucydides, Machiavelli, Hobbes ve Rousseau'dan alan Realist bakış açısı, Edward H. Carr'ın İdealizm eleştirisi ve Hans J. Morgenthau'nun ortaya koyduğu Siyasi Realizm'in ilkeleriyle uluslararası ilişkilerin en önemli teorik yaklaşımlarından biri haline gelmiştir (Sandıklı ve Kaya, 2013: 144). Realist teorisyenler, hırs, güç, determinizm, değişmezlik ve çıkar çatışması üzerinde durmaktadırlar. Realistler insan aklını sınırlı ve güvenilmez olarak görmektedir; insanoğlu asla tek başına aklıyla hareket edemez, öncelikle hırslı ve tutkulu varlıklardır. İkincisi ise, bu teorisyenler bütün siyasetin güç siyaseti olduğunda ısrarcıdırlar; üstün bir otoritenin yokluğu yüzünden ortaya çıkan bu durum, devletlerarası siyaset için de geçerlidir (Knutsen, 2015: 304). Realistlere göre, her bir kültür, din ve ulus, kendi doğrularını dile getirmektedir ve her bir devlet kendi özel ulusal çıkarını güvence altına almaya çalışmaktadır (Knutsen, 2015: 305).

Güç Realist literatürün anahtar kavramıdır. Realist araştırma gündemine egemen olan anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmanın bir aracı olarak güç kullanımı söz konusudur (Knutsen, 2015: 344). Realistler, gücün uluslararası politikanın para birimi olduğuna inanmaktadır. Büyük güçler, birbirlerine göre sahip oldukları ekonomik ve askeri güce dikkat etmektedirler. Sadece önemli bir güce sahip olmak değil aynı zamanda sahip olunan bu güç ile herhangi bir devletin güç dengesini en üst düzeyde değiştirmesini sağlamak da önemlidir (Mearsheimer, 2006: 72).

Realizm'in en önemli teorisyenlerinden Morgenthau'ya göre devletlerarası sistem anarşiktir. Realistler, devletlerin kendi anarşi mantığını kendileri için tehlikeli görmemekte ve bu mantığın devletleri güvensiz hissettirdiği ancak hayatta kalabilmek için diğer devletlerle elverişli bir güç dengesi kurmaya çalıştığını savunmaktadır. Realistlere göre, anarşik ortam, devletlerin güvenlik konusunda bilinçli olmalarını ve diğer devletlerden şüphe duymalarına neden olmaktadır; çünkü devletler şüpheli ve tetikte olmazlarsa sistemden atılmaları ile karşı karşıya kalabilme tehlikesi bulunmaktadır (Ackerman ve diğerleri, 2010).

Devletler arasındaki sistematik ilişkilerde, bütün politikalar gibi, uluslararası politika da, güç elde etmeye yönelik bir mücadeledir (Knutsen, 2015: 326). Realistler için devletler, kendi bağımsızlık duygularını, kıt kaynaklar ve sürekli bir mücadele içinde geliştiren özerk egemen varlıklardır (Chambers, 2008: 934).

Devletlerin kendi güvenliğini sağlamaya yönelik girişimleri ise diğer devletlerin güvenliğine zarar vermekte, böylece karşılıklı güç mücadelesi süreklilik arz etmektedir. İdealist bakış açısının uluslararası sistemde evrensel nihai bir barışın mümkün olduğu yönündeki tespiti Realist bakış açısı tarafından kabul edilmemiştir. Realizm'e göre evrensel düzeyde tüm düşmanlıkları sona erdirecek bir barış mümkün değildir. Uluslararası ilişkilerde barış belirli dönemlerle sınırlıdır. Barış; devletlerarası güç dengesinin sağlanabildiği ve sıcak savaşın yaşanmadığı süreçlerde kısa süreli gerçekleşebilir (Sandıklı ve Kaya, 2013: 145). Knutsen'e göre uluslararası düzen kuvvetler dengesi durumunun sağlanması ile belirli bir uzlaşma ya da sessiz bir anlaşmayla sürmektedir (Knutsen, 2015: 326-328).

Realist teoriler, devleti birleştirici bir aktör olarak algılamakta ve devletin ülke içi dinamiklerini göz ardı etme eğilimi sergilemektedirler. Realistler, uluslararası ilişkileri, listenin en başında ulusal güvenlik meseleleri olacak şekilde bir sorunlar hiyerarşisi halinde ele almaktadırlar. Realistler, uluslararası ilişkileri, entegre olmuş bir devlet sisteminde etkileşim halindeki devletlerarasında var olan çatışmalar terimleriyle ele almaktadır (Knutsen, 2015: 344). Realistler için, güç önceliklidir: Ahlak, ideoloji, ekonomi, dini ya da diğer kültürel faktörler, devletin eylemlerini nasıl açıklayabileceğine göre çok daha az önem taşımaktadır (Chambers, 2008: 935). Böylece Realistler, devlet içi faktörlerin dış politikadaki etkisini tamamıyla göz ardı etmektedir. Bu durumda, karar vericiler, devletin askeri ve ekonomik gücünün yanı sıra, diğer devletlerin tutumlarına, yaklaşımlarına ve güçlerine bakarak, dış politika davranışlarını belirlemektedir (Efegil, 2012a: 191).

Mearsheimer'a göre; devletlerin güç için kendi aralarında rekabet etmelerinin basit bir açıklaması vardır. Bu, uluslararası sistem hakkında beş basit varsayıma dayanmaktadır. İlk varsayım, büyük güçlerin dünya siyasetindeki ana aktörler olduğu ve anarşik bir sistemde faaliyet gösterdikleridir. İkinci varsayım, tüm devletlerin saldırgan bir askeri kabiliyete sahip olmalarıdır. Başka bir deyişle, her devlet, komşusuna biraz zarar verecek güce sahiptir. Üçüncü varsayım, devletlerin diğer devletlerin niyetleri hakkında hiçbir zaman emin olamayacaklarıdır. Dördüncü varsayım, devletin ana hedefinin hayatta kalmak olmasıdır. Devletler toprak bütünlüğünü ve iç siyasi düzeninin özerkliğini sürdürmeye çalışmaktadırlar. Beşinci varsayım, devletlerin rasyonel aktörler olduğu, yani hayatta kalma umutlarını en üst düzeye çıkaran sağlam stratejiler geliştirmeye muktedir olduklarıdır (Mearsheimer, 2006: 73-74).

Waltz' göre, uluslararası ilişkilerde sürekli olarak yer alan değişikliklere rağmen, uluslararası politikanın temel yapısının anarşik olması devletlerin, diğerleriyle işbirliği yapsa da yapmasa da, kendini korumaya devam etmesine neden olmaktadır (Waltz, 2008: 19). Realist yaklaşımda devletlerarasında işbirliğinin gerçekleşebileceği ancak sınırlı olacağı kabul edilmektedir. İşbirliğinin sınırları ise, işbirliklerinin düzeyinden bağımsız olarak güvenlik meseleleri üzerinden şekillenecek ve hâkim güvenlik rekabeti mantığına dayanacaktır. Dolayısıyla uzun dönemli kalıcı bir barıştan veya güç mücadelelerinden arınmış bir dünyadan söz etmek mümkün değildir (Kalkan Küçüksolak, 2012: 202-203).

Realistlerin güç, ulusal çıkar, çatışma ve güvenlik kavramları ile tanımlama uğraşı içerisine girdikleri uluslararası sistemin bir parçası olan Ortadoğu'da da devletlerarası var olan yapı, anarşik ve çatışmacıdır. Devletlerin birbirlerine yaklaşımlarında, karşılıklı korku ve kuşku hâkim olurken, güvenlik kaygıları siyasi ve diplomatik güce dayalı çıkar mücadelelerine ve çoğu kez sıcak askeri çatışmalara dönüşebilmektedir. Bu bağlamda bölgedeki aktörlerin dış politikada genellikle realist kavram ve davranış kalıpları çerçevesinde hareket ettikleri ve eylemlerini siyasi ve askeri güç kullanarak meşrulaştırdıkları söylenebilir (Atlıoğlu, 209: 104).

Uluslararası İlişkiler akademik kamuoyunda son zamanlarda büyük yankı bulan İnşacılık ekolü ise teorik kaynağını, bir başka yan disiplin olan sosyolojiden, özellikle toplumsal değişimi açıklayan yaklaşımlardan esinlenerek oluşturmuştur. Buna göre devletler, karşılıklı etkileşim sürecinde bulunmakta ve bu süreçte “ben ve öteki” kimliklerini oluşturmaktadırlar. “Ben” ve “öteki”, etkileşim sürecinde kendilerini sürekli yeniden üretmektedir. “Ben” ve “öteki” algısı dinamik biçimde yenilenmektedir. Bu süreçte karar alıcılar devletlerin ulusal çıkarlarını yeniden tanımlayarak, dış politikalarını oluşturmakta ve böylece dış politikada değişim mümkün olabilmektedir (Büyükbaş, 249). İnşacılık, güç gibi maddi unsurlardan çok, değerler, fikirler, tarihi süreç içerisinde oluşan ve sürekli evrilen kolektif hafıza, kültür ve dolayısıyla maddi olmayan unsurlar ve kimliklerin oluşturucu gücü üzerine odaklanmıştır (Hopf, 1998:175). Sosyal İnşacı teorinin önemli bir özelliği klasik uluslararası ilişkiler teorilerinin kavramlarını kabul etmelerinin yanı sıra onlar tarafından arka plana atılan ve insana ait bazı önemli faktörler üzerine vurgu yapmasıdır. Uluslararası ilişkileri sosyal bir ilişkiler ağı olarak gören sosyal İnşacı teorinin üzerinde durduğu önemli kavramlar, kimlik, kültür ve söylemdir (Hopf, 1998; Wendt, 1992).

İnşacı yaklaşıma göre devlet davranışları sosyal yapıları etkilemektedir. Sosyal yapılar ise insan tarafından oluşturulduklarından dolayı değişime açıktırlar. Devlet çıkarları sosyal yapının önemli bir parçası olarak kabul edilir. Wendt'e göre sosyal yapıların üç unsuru bulunmaktadır (Wendt, 1995: 73-75): Birincisi, sosyal yapılar kısmen paylaşılmış anlayışlar, beklentiler veya bilgi ile tanımlanmaktadır. Devletlerin beklentilerine göre şekillenen dış politika davranışına bir örnek olarak güvenlik ikilemi verilebilir. Buna göre, güvenlik ikilemi devletlerin birbirlerinin niyetleri hakkında en kötü durum varsayımlarını

yapacakları güvensizliklerin olduğu bir sosyal yapıdır. Bir güvenlik topluluğu ise farklı bir sosyal yapıyı oluşturmaktadır; devletlerin savaşa başvurmadan anlaşmazlıkları çözmek amacı ile birbirlerine güvendiği ve bilgi paylaşımı yaptıkları bir ortamı oluşturmaktadır. Sosyal yapının fikirlere bağımlılığı, İnşacılığın idealist (veya "düşünceci") bir yapıda olduğu anlamındadır.

İkinci olarak, İnşacılara göre insan davranışları, tarafların birbirlerini nasıl anladıklarına bağlı olarak değişmektedir. Örneğin, 500 İngiliz nükleer silahı Amerika Birleşik Devletleri için 5 Kuzey Kore nükleer silahından daha az tehditkar, çünkü İngilizler Birleşik Devletler'in dostu ve Kuzey Koreliler değildir ve yakınlık ya da düşmanlık ortak anlayışların bir fonksiyonudur.

Üçüncüsü ise, sosyal yapılar yalnızca, karar alıcıların düşünce veya algılama yetenekleri sonucu ortaya çıkmazlar. Sosyal yapılar süreç içerisinde de ortaya çıkmaktadır (Wendt, 1995: 74). Tam tersi düşünülecek olursa sosyal yapıların da ortak anlayış, beklenti veya bilgiyi etkilediği görülmektedir. Sosyal İnşacı teorisinin üzerine önemle vurgu yaptığı olgu karşılıklı etkileşim olgusudur.

Dolayısıyla sosyal yapılar ve algı arasında karşılıklı bir etkileşim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Uluslararası ilişkiler temelinde bir değerlendirme yapılacak olursa yapıların algıları, algıların da yapıları etkilemesi sonucunda devletlerarasındaki ilişkilerin "her zaman düşman" ya da "her zaman dost" biçiminde ilerlemeyeceği gerçeği kabul edilmektedir. Devlet aktörlerinin birbirlerini algılamalarındaki değişim sonucunda ilişkilerin de değişmesi ve ortaya yeni bir sosyal yapının çıkması beklenmedik bir durum değildir.

Değişen normlar devlet çıkarlarını değiştirebilir ve yeni çıkarlar yaratabilir. İnşacılar için, gücün yanı sıra kimlikler ve normlar güvenlik çıkarlarının nasıl tanımlandığını etkiler (Karacasulu ve Uzgören, 2007: 37). Toplumsal kimlikler ve çıkarlar sabit değildir, ancak göreceli ve ilişkiseldir. İlgili alanları aktörlerin toplumsal kimliklerine dayanır. İnşacı analiz, rasyonel seçim kavramlaştırmalarından oldukça uzak olan roller, kurallar, kimlik ve fikir kavramlarını yeniden tanımlar (Karacasulu ve Uzgören, 2007: 33).

Kimlikler, oluşturucu unsurdur ve kimlik çerçevesinde çıkarların ne olduğunu bilinmektedir. Ancak çıkarların ne olduğunu tanımladıktan sonra dış politika eylemi söz konusu olabilmektedir. Realizmin iddia ettiği gibi, çıkarlar objektif olarak verili bir durum değil, toplumsal etkileşim sürecinde oluşmaktadır (Wendt, 1999: 231-237).

Sosyal İnşacılıkta, Realizmin aksine, toplum, devlete göre daha önceliklidir. Zira devletin kendisi de belli kültürel fikirler ve davranışların sonucunda toplumsal bir inşa olarak vücut bulmaktadır. Dış politika, toplumda uzun ve belli bir zaman sürecinde oluşan ve sürekli değişim içinde bulunan söylemlerin, toplum veya dış politika seçkinlerine yansımadır. Bir başka ifadeyle, sosyolojik-kültürel unsurlar, dış politikada seçilen amaçları, araçları ve uygulama biçimlerini belirlemekte veya en azından etkilemektedir (Büyükbaş, 2013: 250).

Dolayısıyla, Realist gelenekte egemen olan dış politika anlayışına (her devletin iç politikadan özerk ve bağımsız bir dış politikası vardır), İnşacı yaklaşımda rastlanılmamaktadır. Buna göre, her hangi bir devletin kimliği ulusal ve uluslararası düzeyde oluşmakta ve tarih içinde her bir düzeyde değişim geçirip evirildiği gibi, her iki düzey birbirleri ile de etkileşim içinde bir bütünsel kimliğin içe veya dışa yansımaları olarak iki boyutta ortaya çıkmaktadır (Büyükbaş, 2013: 251).

Geçmişten günümüze uzanan Türkiye ve Suriye ilişkilerine bakıldığında uzun bir süre boyunca iki ülke karşılıklı bloklar içerisinde yer almış ve her an çatışma riski ile karşı karşıya kalmıştır. 2000 yılı öncesinde iki ülke arasında yaşanan çatışmacı ortamlar, devletlerin karşılıklı olumsuz kimlik algılamalarının yanında, yaşadıkları güvenlik kaygılarından yola çıkmıştır. Suriye yönetiminin revizyonist dış politika tutumu ve uzun yıllar Türkiye'yi Hatay Meselesi nedeniyle işgalci devlet olarak kabul etmesi, Türkiye'nin kararlılıkla sürdürdüğü Batı yanlısı politikaları gibi yaklaşımlar iki ülkenin yakın ilişkiler kurmasını engellemiştir.

Çalışmanın ilk bölümünde cumhuriyetten günümüz kadar gelişen Türk dış politikası, Türk siyasal hayatında yaşanan iktidar değişimlerine kısaca değinilerek açıklanmış, sonrasında ise Suriye tarihi ve siyasal hayatı kısa bir şekilde açıklanmış ve Suriye'nin kendine has yönetim sistemini ortaya koyan ve otoriter siyasal yapısının baş

aktörü olan Hafız Esad dönemi dış politikası anlatılmıştır. Aynı zamanda iki ülkenin tarihsel süreç çerçevesinde yaşamış oldukları sorunlar kapsamlı bir şekilde anlatılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Türkiye ve Suriye ilişkilerinin yakınlık dönemleri ele alınmıştır. Türkiye içerisinde gerçekleşmiş olan yeni bir hükümet yaklaşımı ve dış politikası ortaya koyan AK Parti hükümeti dış politika yaklaşımları incelenmiştir. Bu süreç içerisinde hemen hemen aynı tarihlerde yeni bir yönetim anlayışı ve reform hareketleri iddiası ile yönetime gelen Beşar Esad dönemi ve dış politikası incelenmiştir. İki ülke arasında yeni hükümetler ve farklı kimlik yaklaşımları sonucu oluşan yakınlık dönemleri anlatılmaya çalışılmış, bu yakınlık dönemlerinde ortaya çıkan karşılıklı ziyaretler ve anlaşmaların iki ülke açısından ortaya koyduğu değişimler incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü ve son bölümünde ise Türkiye ve Suriye arasında yaşanan kriz dönemi ele alınmıştır. Ortadoğu'da ortaya çıkan reform talepli halk hareketlerinin Suriye'ye sıçraması sonucu ülke içinde yaşanan olaylar anlatılmıştır. Suriye iç savaşı sonrası iki ülke arasındaki yaşanan ilişkilerin değişim nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. İç savaş sırasında Türkiye'nin Suriye'ye karşı tutumu değerlendirilmiştir. Aynı zamanda Suriye'nin Türkiye'ye karşı tutumu inceleme kapsamına alınmıştır. Bu bölümde Türkiye'nin Suriye'deki istikrarsız yapı sonrası güney sınırlarında duyduğu güvenlik kaygılarına neden olan IŞİD ve PKK/PYD ve Türkiye'ye ekonomik ve sosyal olarak da etkileyen mülteci sorunlarından da kısaca bahsedilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. İLİŞKİLERİN TARİHSEL ARKA PLANI

1.1. Kısaca Türkiye Siyasal Hayatı ve Temel Tarihsel Dış Politika İlkeleri

Türk siyasal kimliği, Türkiye'nin dış politikası üzerinde gözle görülür etkiye sahiptir. Kemalist siyasal kimlik, 1923-1950 yılları arasında katı bir şekilde Türk dış politikasının belirlenmesinde etkin rol oynamıştır. Kemalist siyasal kimliğin dört temel unsuru bulunmaktadır: Güçlü devlet yapısı, Batılılaşma, Laiklik ve Milliyetçilik. Bu kavramlar bağlamında oluşturulan Kemalist siyasal kültürün, 1923'ten 1980lerin sonuna kadar izlenen Türk dış politikası üzerinde etkin bir tesirinin olduğu görülmektedir. Ancak zamanla bu siyasal kimlik temel unsurları, siyasal elitler tarafından yeniden yorumlanmıştır (Efegil, 2013a: 189-191).

1923-1950 Dönemi

Öncelikle Türkiye'nin Kurtuluş Savaşı sırasında benimsenen dış politika çizgisi öncelikle milli sınırlar içinde bağımsız bir Türk Devleti kurulması ana hedefi ile uyumlu, Maceracı ve yayılmacı eğilimleri reddeden, ancak bağımsızlıktan taviz vermeyen bu tutum olmuştur. 29 Ekim 1923 yılında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra ise, Türk dış politikasının temel hedefi "yurtta sulh cihanda sulh" söylemi ile barışı ve sınırları korumak üzerine oluşmuştur. Atatürk dönemi dış politikanın temel amacı yeni Türk devletini milletler arası arenada tanıtmak olmuştur. Türkiye cumhuriyetinin kuruluş felsefelerinden olan çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşma ve ulaşıldıktan sonra aşma olarak karşımıza çıkan düşüncenin yolu da batılılaşmaktan geçmektedir. Atatürk batının çağdaş, medeni ve gelişmişliğini görerek batılı ülkelerle iyi geçinmeyi hedef almış ve bunun için çaba harcamıştır.

Bu özellikler ele alındığında, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren genel olarak Türk Dış Politikasının iki temel özelliği ön plana çıkmaktadır:

İlki Statükoculuk, ikincisi ise Batıcılıktır. Türk Dış Politikasının söz konusu iki özelliğinden birincisi olan statükoculuk, mevcut sınırları sürdürme ve kurulu dengeleri muhafaza etme olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde I. Dünya Savaşı'nın sonunda kurulan düzenin muhafaza edilmesi ilk amaç olarak kendini göstermektedir. Türk Dış Politikasının ikinci özelliği olan Batıcılık ise bir coğrafi alanı ifade etmemekte, Batının ekonomisini, bilimini ve uygarlığını vurgulamaktadır (Şahin, 2010: 10).

Türk Dış Politikasının söz konusu iki temel özelliği Türkiye'nin Ortadoğu politikasında diğer alanlara nazaran daha çok kendini hissettirmektedir. 1923 yılında yeni doğan Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yıllarında ağırlığı dış politikadan ziyade daha çok iç politika konularına vermiştir. Yeni Cumhuriyetin kurucuları kuruluşun ilk yıllarında sadece dış güvenlik konularıyla değil, aynı zamanda ülke içinde yeni rejimin yerleşmesi için bir çaba içerisine girmiştir. Bu ortamda Türkiye'de genellikle "Sevres Sendromu" olarak ifade edilen bir parçalanma algısı başlamıştır (Şahin, 2010: 11). Yöneticiler bir yandan Batılı müttefiklerin, bir yandan da komşuların Türkiye'yi parçalamak üzere işbirliği yaptıkları ve Sevres anlaşmasını tekrar gündeme sokulmakta olduğuna ilişkin yorumlar yapmaya başlamıştır.

Bu yüzden özellikle yeni devlet için sorun yaratacak bölgelerden elden geldiği kadar uzak durma politikasını takip etmeye çalışılmıştır. Bu dönemde siyasi coğrafyası tam oturmamış olan Ortadoğu'nun sorunlarına karışmama politikası yeni devletin kurucuları tarafından uygun görülmüştür. Fakat 1923'ten sonra her ne kadar Ortadoğu sorunlarından uzak durma/karışmama politikası takip edilmeye çalışılsa da, bu mümkün olmamıştır (Şahin, 2010: 11).

Ortadoğu devletleri ise II. Dünya Savaşı yıllarına kadar bağımsızlık mücadelesiyle uğraşmıştır. Böyle bir ortamda Türkiye'nin bölge sorunlarına müdahil olmasını düşünmek hiç de rasyonel görünmemektedir. Bu dönemde hem yeni Türk devletinin hem de Arapların modernleşme peşinde koşmalarının yanında, Arapların manda sistemi altında olsalar da ulus-devlet yaratma çabaları yeni oluşan devletlerin bir kimlik oluşturma girişimleri bölge devletleri arasında işbirliğinin oluşmasını ilişkilerin gelişmesini engellemiştir (Şahin, 2010: 12).

Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik politikasında Batı ile ilişkilerinin seyri her zaman ana belirleyici etken olmuştur. 1950'lere kadar Ortadoğu sorunlarına karışmamayı güveliği açısında uygun bulan Türkiye, 1950'li yıllarda Sovyetler Birliği'nden tehdit algıladığı için aktif Batı taraftarlığını ulusal çıkarına uygun bulmuştur. 2000'li yıllara kadar Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikasını birinci derecede güvenlik kaygıları şekillendirmiştir (şahin, 2010: 9).

II. Dünya Savaşı'nın getirdiği yıkım sonucunda bölgeden İngiltere ve Fransa'nın çekilmesiyle bağımsız olan bölge ülkelerinin ortaya çıkması neticesinde, Türkiye'nin bu ülkeler ile ilişkilerinin gelişmesi beklenirken tam tersi bir durum ortaya çıkmıştır. 1950'li yıllar Türk Dış Politikasının Ortadoğu'dan uzaklaştığı yıllar olmuştur. Dönemin hükümeti olan Demokrat Parti dış politikası, Osmanlı son döneminden beri geçerli olan büyük Türk stratejisine, yani Rusların toprak taleplerine karşı Batı ile kurulan ittifaka dayalıdır (Kösebalaban, 2014: 155).

Türk Dış Politikasının iki temel özelliğinden biri olan "Batıcılığın" bu yıllarda abartılı ve ölçüsüz kullanılması, Türkiye'yi bölgeden uzaklaştırmakla kalmamış, bölge Arapları nezdinde Türkiye imajı ciddi şekilde zedelenmiştir. 1950'li yıllarda "aktif taraflılık" diye tanımlanan bir politika takip eden Türkiye'nin adeta Batı'nın bölgedeki temsilcisi olarak hareket ettiği görölmektedir (şahin, 2010: 12). Türkiye bu dönemde aktif taraflı dış politika uygulamasının amacı, Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerine önem verip diğer ülkelerle ilişkilerini Türkiye'nin çıkarlarına göre geliştirmek olmuştur (Sönmezoğlu, 2004: 241).

Türkiye kendisini Batı Avrupa devletleri camiası dışında bırakan girişimlere karşı çıkmış, kendisinin, içinde yer almak istediği Batı savunması sisteminin tabi bir üyesi olarak görölmelerini istemiştir. 1949 yılında kurulan Avrupa Konseyi'ne de üye olmuştur (Sönmezoğlu, 2004: 155).

İktidar partisi konumundaki Demokrat Parti'nin lider kadrosu Batı'yla güvenlik ittifakını kurumsallaştırma konusunda oldukça kararlı ve bu maksadın hasıl olması için gerekli adımları atmaya hazır durumdadır. Bu açıdan Demokrat Parti hükümetinin önemli politik başarıları arasında Türkiye'nin NATO üyeliği, Bağdat Paktı ve Kuzey Kıbrıs Türk

cemaatinin uluslararası ölçüde kabul görmesi sayılabilir. Ortadoğu'ya karşı bir önceki hükümetin pasif ve silik politikalarını eleştiren Menderes hükümeti aktif bir politika izleyerek bölgenin uluslararası camiaya entegre edilmesi için büyük çabalar sarf etmiştir (Kösebalaban, 2014: 156).

1950- 1980 Dönemi

Demokrat Parti döneminin dış politikası genel olarak, Soğuk Savaş'ın şekillendirdiği bölgesel ve uluslararası jeostratejik bağlama bir tepki olarak ortaya konulmuştur. Türkiye, bölgede ve ötesinde Sovyet karşıtı blokun inşasında ABD'nin en yakın müttefiki olarak davranmıştır. Liberal ideolojik geçmişe sahip olan Menderes ve ekibi, Türkiye'yi katı bir biçimde Batı ittifak sistemine çeken Rus korkusundan ve ideolojik anlamda saflaşmanın kaçınılmaz olmasından dolayı bu rolü oynamak durumunda kalmıştır (Kösebalaban, 2014: 177). Türkiye güvenliğini arttırmak için Batı Bloku ile işbirliğine girerken Araplar Batı tehdidine karşı Sovyetler Birliği'ne yaklaşmaya çalışmışlardır (Sönmezoğlu, 2004: 239).

1960'lı yıllar, Türkiye'nin dış politikasını yeniden gözden geçirmeye başladığı yıllar olmuştur. Söz konusu dönemde, Türkiye'nin Ortadoğu'da cereyan eden olaylara yönelik yaklaşımında değişikliklerin olduğu gözlenmektedir. Türkiye'nin bölgeye yönelik politikasındaki bu değişiklik, tamamen Batı'yla ilişkilerinin seyrine bağlı olarak gerçekleşmiştir (Şahin, 2010: 13). Türkiye 1963 yılından itibaren Kıbrıs'ta bunalımın artması üzerine soruna çözüm bulmak amacıyla, gerek Birleşmiş Milletler'de gerekse Batı dünyası içerisinde beklediği ilgi ve desteği bulamamış, bu durum Türkiye'nin uluslararası ilişkilerinde yalnızlığını gözler önüne sermiştir. Türk dış politikasının bu başarısızlığı Türkiye'nin temel dış politika ilkelerinin, uluslararası ilişkilerinin sorgulanmasına ve değişiklik isteklerinin güçlenmesine yol açmıştır (Sarıay, 2000: 870).

1965 ve 1971 yılları arasında Süleyman Demirel Hükümeti'nin ABD ile ilişkileri, Amerikan karşıtı kamuoyunun etkisiyle içinden çıkılmaz hale gelmiştir. Johnson mektubunun, Vietnam Savaşı'nın, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ve 1968 küresel çaplı solcu öğrenci hareketlerinin etkisiyle, 1960'ların sonunda Türkiye'de Amerikan karşıtlığı tavan yapmıştır (Kösebalaban, 2014: 200). Türkiye'nin uluslararası alanda Kıbrıs sorunu

sebebiyle karşılaştığı yalnızlığa karşı tepkisi kamuoyununda devreye girmesi ile çok yönlü dış politika başlığı altında ancak temelde iki yönde olmuştur. Yumuşamanın imkanları çerçevesinde Batı Blokundaki yükümlülüklerinden ve dış politikadaki ana çizgisinden vazgeçmeden bir yandan Sovyetler Birliği olmak üzere Doğu Bloku ile diğer yandan genelde tüm Üçüncü Dünya ile özel olarak bunun içindeki İslam dünyası ile ilişkilerin geliştirilmesini hedeflemiştir (Sarıay, 2000: 872).

1971 Askeri Muhtırası, Demirel'in çok boyutlu ve aktif dış politikasını ve Arap dünyasına yakınlaşma siyasetini sona erdirmiştir. 1973'te geçici hükümetin görevinin bitmesinden 1980 Darbesi'ne kadarki dönem boyunca sürecek olan Demirel ve Ecevit koalisyon hükümetleri döneminde Türkiye, Ortadoğu'da aktif dış politika anlayışına geri dönmüştür (Kösebalaban, 2014: 219). Bununla birlikte, 1970'li yılların önemli bazı bölgesel olayları, Türk dış politikasının Ortadoğu'ya yönelmesine neden oldu. Bunların başında Irak ve Suriye'deki Baas hükümetlerinin Sovyetler Birliği ile ilişkilerinin derinleşmesi yer alıyordu. Bu yakın politikalar sonucunda olumlu gelişmeler yaşandı. OPEC 1973'te Türkiye'yi petrol ihracatı kapsamı dışında bırakılan ülkeler listesinden çıkartmış ve buna ilaveten aynı yıl, Türkiye Irak ile Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı'nın inşası için bir anlaşma imzalamıştır. Bu noktada Bülent Ecevit Hükümeti'nin Üçüncü Dünyacı, sosyalist ve milliyetçi ideolojik bakış açısının Baasçı Arap liderleriyle benzerlik içermesi, Ortadoğu ile ilişkilerin iyileşmesine hizmet etmiştir (Kösebalaban, 2014: 220).

1970'li yılların sonu ve 1980'li yılların başı Ortadoğu bölgesinde yaşanan gelişmeler ve Türkiye iç siyasal ortamında yaşanan gelişmeler, Türk dış politikasının değişikliğe gitmesine yol açmıştır. Bu dönemde ABD, İran devrimi sonrası en önemli müttefikini kaybetmiş ve Sovyetlerin Afganistan işgali ile Ortadoğu için sıkıntılı bir sürece girmiştir. ABD geliştirdiği "Yeşil Kuşak" isimli teori ile İran'ın radikal İslamcı anlayışına alternatif olarak Suudi Arabistan merkezli ılımlı İslam'ı benimseyen devletlerin destek verilerek Sovyetleri çevreleme politikasını ortaya çıkarmıştır. Türkiye'ye önemli bir rol veren bu projeye Türk yetkililer sıcak bakmamıştır. Müttefiki tarafından destek bulamayan ABD ise Türkiye'de kendisi tarafından desteklenmiş olduğu iddiası olan 12 Eylül Darbesi sonrası Türkiye'den yeşil kuşak için desteği sağlamıştır. Bu darbe sonrası Türkiye'nin dış politikası Avrupa'dan uzaklaşarak ABD'ye bağlanmış ve Yeşil Kuşak ülkeleriyle ilişkiler

geliştirilmiştir (Oran, 2001: 124). 1960, 1971 Darbelerinde olduğu gibi, 1980 Darbesi de Türk dış politikasını, yeniden geleneksel Amerikan yanlısı bir hatta yani hizaya çekmiştir (Kösebalaban, 2014: 126-127).

1980-2000 Dönemi

Türk dış politikasında 1980-1990 yılları, ağırlık olarak Turgut Özal dönemi, 1950-60 arasındaki Menderes dönemine benzer bir biçimde çok aktif, fakat çok riskli ve ABD'ye ciddi ölçüde bağımlı olarak gerçekleşmiştir (Oran, 2001: 33). Türkiye'nin bu dönemde izlediği ABD yanlısı tutum 12 Eylül 1980 sonrasına denk gelmiş ve ilişkiler "mükemmel" düzeye ulaşmıştır (Oran, 2001: 39).

Türkiye 1950'de olduğu gibi ABD'den destek alarak Batı'nın Ortadoğu'da başta petrol olmak üzere çıkarlarını koruma görevini üstlenmiş ve bu görevi yerine getirmek üzere yeniden "aktif" dış politika izlemeye başlamıştır. Demokrat Parti döneminin Ortadoğu politikasına siyasal anlayış açısından çok benzeyen 1980'lerdeki Ortadoğu politikasının temel farkı, özellikle 1983 sonrasında Turgut Özal'ın dış politika anlayışı ile bağlantılı olarak ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine de önem verilmesidir (Oran, 1996: 1259).

Özal dönemi Türk dış politikasının ihtiyacı olan şey, iç ve dış politika alanlarında milli kimliğinin kapsamlı bir biçimde yeniden tanımlanması olmuştur. Bunun için öncelikle, Özal iki kutuplu dünyanın oluşmasına yol açan Soğuk Savaş dönemi boyunca Türkiye'nin uzak tutulduğu, ancak tarihi mirası nedeniyle ait olduğu coğrafyaya ülkenin ilgisini yeniden çekmeye çalışmıştır. İnsan hakları, kültürel ve etnik çoğulculuk ile serbest girişim gibi kavramları, uluslararası politikanın konuları arasında sıralayan Özal, Batılı değerler ile geleneksel yapıların yeniden bir sentezini öngörmüştür. Özal, Batı karşıtı değildi. Ancak Kemalizm'in Batılılaşma kavramını da benimsememektedir. Türkiye'nin geleneksel değerlerine ve Osmanlı mirasına sahip çıkmaktadır.

Daha sonra, Batı'yla ve özellikle ABD ile ittifak ilişkilerini sıkılaştırmak suretiyle bu ilgi genişletme çabasını onlar nezdinde meşruiyet temeline oturtmaya çalışmıştır (Kösebalaban, 2014: 240). Özal, Türkiye'de ve bölgesinde, birçok sorunun çözümü

konusunda, Osmanlı mirasına dayalı kültürel çoğulculuğun bir modelini savunmuştur. Türk milliyetçiliğinin etnik boyutunu reddeden Özal, Türk kimliğini, bölgesel ve dini temellere dayalı olarak yeniden tanımlamıştır (Efegil, 2013a: 197). Turgut Özal, ülkeyi yeni uluslararası sisteme hazırlamayı kendine en büyük misyon edinmiştir. Bu misyon, Türkiye'nin liberalleştirilmesi ve demokratikleştirilmesi sayesinde, yine ülkeyi Soğuk Savaş sonrası uluslararası sisteme uyumlu yeni bir liberal kimlik kazandırmak suretiyle yerine getirebilmiştir. 1989 yılından itibaren Sovyetler Birliği'ndeki değişime bağlı olarak Doğu Avrupa ve Balkanlar'da ortaya çıkan gelişmeler ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılması, uluslararası sistemde köklü değişikliklere yol açmıştır. Bu değişim sürecinde Doğu blokundaki Sosyalist rejimler süratle çökmüş, demokratikleşme yolunda önemli adımlar atılmış, Sovyetler Birliği ve Yugoslavya'nın parçalanması ile birçok bağımsız devlet ortaya çıkmıştır. Böylece 1945 yılından itibaren Uluslararası sistemi şekillendiren ve Soğuk Savaş dönemi olarak adlandırılan ve artık eski olarak kabul edilen dünya düzeni sona ermiş, Doğu-Batı cepheleşmesi ortadan kalkmıştır (Sarımay, 2000: 874).

1990'dan sonraki dönemde uluslararası büyük değişikliklerin ortaya çıkmasının ardından, Türk dış politikasında hem kimilerinin statükoculuktan ayrılma saydıkları durumlar görülmüş, hem de politikasının artık statükoculuğu bırakması gerektiği fikirleri ileri sürülmeye başlanmıştır. Türkiye bu dönemde statükonun bozulduğunun, dünyada yeni bir düzen kurulmakta olduğunun farkında olduğunu gösterecek biçimde hareket etmiştir. Osmanlı'dan, hatta Bizans'tan gelen bir statüko politikasının mirasçısı olmasına rağmen yeni statükonun kurulmasına aktif biçimde katılmaya ve yeni düzende eskisinden daha düşük bir rol almamaya çaba göstermiştir (Oran, 1996: 357).

Küreselleşme ve globalleşme olarak da adlandırılan bu yeni dönemde demokrasi, özgürlük, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi evrensel değerler öne çıkan temalar olmuştur. ABD'nin temsil ettiği tek süper güce dayanan “Yeni Dünya Düzeni” oluşturma çabalarına rağmen, dünyada yeni güç merkezlerinin ortaya çıkmasına yol açan yeni bir süreç de gelişmeye başlamıştır. Bu süreçte bölgeselleşme eğilimleri giderek belirginleşmiştir (Sarımay, 2000: 875).

Türkiye'nin Soğuk Savaş sonrası uluslararası dış politika yönelimi 4 farklı strateji etrafında oluşmuştur (Kösebalaban, 2014: 233):

- Adriyatik'ten Çin Seddi'ne yeni ortaya çıkan jeopolitik etki alanında Batı'ya uyumlu bir liderlik rolü edinmeyi amaçlayan Turgut Özal'ın liberal Osmanlıcılığı
- Tansu Çiller'in başbakanlığı döneminde başlayıp, 28 Şubat sürecinde zirve noktasına ulaşan, ordunun ısrarcı olduğu İsrail'le yakın işbirliğine dayalı bölgesel güvenlik rolü
- Türkiye'yi İslam dünyanın lideri olarak takdim eden Necmettin Erbakan'ın girişimleri
- İsmail Cem'in Avrupa yanlısı diplomasisi ve Türkiye'ye Avrupa ve İslam dünyası arasında bir köprü olma rolü kazandırma çabasıdır. 1997 - 2002 yılları arasında İsmail Cem, Türkiye Dışişleri Bakanı olarak göreve başladığında amacının Türkiye'yi küresel etki sahibi bir devlet yapması olduğu açıklandı.

1990'lı yılların başlarında Soğuk Savaşın sona ermesi, Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla iki kutuplu dünya sisteminin sona ermesi, Türkiye'nin çevresinde yeni etnik ve dini çatışmaların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu ortamda yeni güvenlik sorunlarının ortaya çıkması, Türkiye'nin Ortadoğu politikalarında güvenlik sorununu ön plana çıkarmıştır. Güvenlik sorunlarının ağırlık kazanması ve bu sorunların daha ziyade Suriye ve Irak gibi Arap ülkelerinden kaynaklanması, Türkiye-İsrail ilişkilerinin gelişmesini beraberinde getirmiş; Türkiye'nin Ortadoğu'ya güvenlik merkezli bakışı 1990'lı yıllarda Türk-İsrail stratejik ortaklığının ortaya çıkmasına neden olurken, Türkiye'nin Arap dünyasından uzaklaşması şeklinde algılanarak, Arap dünyasından ciddi şekilde eleştiri almasına sebep olmuştur (Şahin, 2010: 14). Bu dönemin temel özelliği Türkiye'nin çok yönlü ve kimi zaman belirsiz olan bir takım olaylar ve yeni imkanlar ile karşılaşmış olmasıdır (Sarıay, 2000: 877). Soğuk Savaş'ın sona ermesine paralel olarak dünya da yaşanan işbirliği ve uzlaşma eğilimine rağmen, Türkiye'nin bu ülkelerle yine birtakım sorunları vardır. Türkiye'nin Suriye ile karşılaştığı sorunlar Hatay, su ve terörle ilgilidir.

1.2. Kısaca Suriye Siyasal Hayatı ve Temel Tarihsel Dış Politika İlkeleri

Ortadoğu'nun en etkili aktörlerinden birisi olan Suriye Arap Cumhuriyeti sahip olduğu etnik ve dini farklılıkların yanında sahip olduğu siyasal yönetim şekli ve ekonomik

yapısı ile dikkat çeken bir ülkedir. Ülke 1970 yılında Hafız Esad'ın yönetime el koyması ile birlikte farklı bir siyasi yapılanmaya giderek günümüze kadar ulaşan bir siyasal rejim ile yönetilmektedir. Günümüz Suriye topraklarında yaklaşık olarak yarım asırdan beri hüküm süren Esad rejimi esas itibariyle Sert Monarşi olarak adlandırılan ve kendine özgü dinamikleri olan bir ulusal güvenlik devleti modelinde örgütlenen bir otoriter devlettir. Bu yapı esas itibariyle 2000 yılında ölen ve Suriye'de bugünkü Esad rejimini kuran baba Hafız Esad tarafından kurgulanan ve hayata geçirilen Soğuk Savaş Dönemi bir yönetim şeklidir (Şöhret, 2016: 39).

Suriye halkının tüm farklılıkları bir kenara bırakarak Arap kimliği üzerinden vermiş olduğu mücadele bağımsızlıkla sonuçlanarak, 17 Nisan 1946 tarihinde Suriye Arap Cumhuriyeti kurulmuştur (Mercan, 2012: 53). Böylece 25 yıl süren Fransız manda yönetiminden sonra Suriye 1946 yılında tam bağımsızlığını elde edebilmiştir (Çelikkol, 2015: 20). Bağımsız Suriye Cumhuriyeti'nin ilk Devlet Başkanı olarak Şükrü el-Kuvvetli seçilmiştir. Suriye bağımsızlık sonrası siyasi istikrarı sağlamakta zorlanmış ve peş peşe gelen darbeler dönemine girmiştir. Mart 1949'da General Hüsnü Zaim tarafından gerçekleştirilen darbe ile ülke yönetimi ele geçirilmiş ardından, 14 Ağustos 1949'da Sami Hinnavi liderliğinde bir grup asker tarafından yapılan yeni bir darbe sonrasında iktidar tekrar el değiştirmiştir. 19 Aralık 1949'da gerçekleştirilen başka bir darbeyle ise bu kez de iktidar Albay Edip Çiçekli'nin eline geçmiş fakat yine istikrar sağlanamamıştır. Suriye'de 1954 yılında gerçekleşen yeni bir darbeyle iktidarı bu kez Şükrü el-Kuvvetli ele geçirmiştir. Abdullah Nahlavi tarafından 1961'de gerçekleştirilen bir başka darbe ile ise ülke yeni bir aktör tarafından yönetilmeye başlamıştır. 1963 yılına gelindiğinde Suriye siyasal yaşamında önemli etkiye sahip olan ve Suriye yönetiminde günümüze kadar etkinliğini sürdürecektir olan Baas partisi Suriye iktidar sahnesinde yerini almıştır. Esasen Mişel Eflak'ın Arap Diriliş Partisi ile Ekrem Havrani'nin Arap Sosyalist Partisi'nin birleşmesi ile doğan Baas Partisi'nin kuruluş amacı tüm Arap halklarının tek bir devlet çatısı altında bir ulus meydana getirmek suretiyle bir arada yaşaması olarak belirleyen Baas hareketi hedeflerine ulaşmak için üç prensip belirlenmiştir. Bunlar: Birlik, Özgürlük ve Sosyalizmdir (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, 2010).

Baas Partisinin temel politikası Suriye, Irak, Filistin ve Ürdün'ü içine alan "Bereketli Hilal" diye adlandırılan topraklarda "Büyük Suriye'yi" kurmaktır. Baas

ideolojisinin ana parametreleri tek bayrak, tek devlet, tek ordu ve tek Arap dünyasıdır (Arı, 2014: 141). Baas Partisi ideolojileri Hafız Esad ve Beşar Esad iktidarlarının iç ve dış politika uygulamalarında etkisini fazlasıyla hissettirmiştir.

Baas Partisi Suriyeli kimliğinden ziyade Arap kimliğini vurgulamış ve İslam'ı Araplığın ayrılmaz bir parçası olarak tanımlamıştır (Ataman, 2012: 13). Baas kadroları sosyalist yönetimle idare edilen ve hangi dinin mensubu olursa olsun tüm Arapların eşit olacağı birleşik ve laik bir Arap toplumu kurmayı amaçlamışlardır. Bu çerçevede parti içinde özellikle Alevilerin başını çektiği azınlıkların sayıları ve nüfuzları artmaya başlamış ve buna ek olarak partinin ilk yıllarında hedeflendiği gibi sadece Araplara açık olan Baas Partisi'nin kapıları Hafız Esad'ın 1970 yılında iktidara gelmesinin ardından Suriye'deki diğer etnik gruplara açılarak onların da Baas kadrolarında yer almasına izin verilmiştir (Mercan, 2012: 59).

1963'te iktidara gelen Baas Partisi'nin ülkedeki siyasal istikrarı sağlaması ancak Hafız Esad'ın 1970 yılında iktidarı ele geçirmesi ve 1971 yılında yapılan referandumda oyların %99,2'sini alarak devlet başkanı seçilmesiyle mümkün olmuştur (Ataman, 2012: 13). Hafız Esad'ın dış politikası da iç politikası gibi kendine has özellikler göstermektedir. Genel olarak bakıldığında Suriye dış politikasındaki temel kırılma Esad'ın 1970 yılında iktidara gelmesiyle gerçekleşmiştir. Bu dönemden itibaren dış politikanın şekillenmesinde realist eğilimlerin belirleyici rol oynadığı söylenebilmektedir.

Hafız Esad'la birlikte ulusal çıkarlar doğrultusunda rejim güvenliğinin ve bölgedeki etkinliğinin artırılmasına yönelik bir dış politika anlayışı benimsenmiş ve özellikle Esad'ın Arap halkları üzerinde etki bırakan karizmatik kişiliği sayesinde Suriye, bölgede çok daha aktif rol üstlenmeye başlamıştır (Mercan, 2012: 76).

Suriye dış politikası, diğer Ortadoğu ülkelerindeki dış politikayı etkileyen faktörlerin etkisi altındadır. Özellikle tarihi miras, geçmişteki emperyalist güçlerin politikaları, jeostratejik ve jeokültürel özellikleri Suriye dış politikasını etkilemektedir. Ancak İsrail, Irak ve Türkiye Suriye'nin komşuları olduklarından ve bölgesel çatışmalara da çok yakın bir konumda bulduklarından Suriye'deki elit kesim güvenlik endişeleri ve

tehdit değerlendirmelerine dayalı bir dış politika geliştirmektedir. Suriye, Pan-Arabizm kaygılarını kendi ulusal çıkarları için kullanmıştır (Efegil 2013b, 90).

Suriyelilerin büyük bir kısmı, şimdiki ülke topraklarının, Batılı sömürgeciler tarafından, gelişigüzel bir şekilde belirlendiğini ve Büyük Suriye topraklarından, Lübnan, Ürdün, Hatay ve Filistin'in zorla koparıldığını düşünmektedir. Bu durum, Suriyelilerin, 1970'lere kadar resmi olarak bu topraklar üzerinde yeniden egemenliğin inşa edilmesi yönünde politika gütmelerine neden olmuştur. 1970'lerden, özellikle de 1973 Savaşı'ndan sonra, Golan Tepelerinin İsrail tarafından işgal edilmesi üzerine, Suriye bu politikasından vazgeçerek, bu toprakları geri almak için yoğun çaba harcamıştır. Yine de Suriyeliler, duygusal olarak, bu yaklaşımlarını günümüzde de sürdürmektedir (Efegil, 2013b: 93). Esad'ın dış politikası kısa vadede rejimin varlığını ve devamlılığını sağlamak, orta vadede Golan Tepelerini geri almak ve bölgesel konumu genişletmek, uzun vadede ise Suriye liderliğinde bir Arap Birliği'ni tesis etmeye yönelik hedefler çerçevesinde şekillenmiştir. Bu hedeflerin yanı sıra dış politikada baskın olan en temel ideoloji ve düşünce Arap birliğinin temeli olan İsrail'e karşı Arapların birlikte hareket etmesine yönelik bir siyasettir (Mercan, 2012: 76). Bu dönemde Suriye'nin dış politikasını oluşturan dört temel ideolojik etken bulunmaktadır.

Bu etkenlerden ilki, "Büyük Suriye" idealinin gerçekteştirilmesidir. Mısır ile Anadolu arasında kalan bölgeye karşılık gelen tarihi Suriye coğrafyasının sömürgeci devletler tarafından parçalanması, Suriye'yi, revizyonist ve anti statükocu bir devlet yapmıştır. Suriyeliler Lübnan'ın bağımsızlığının yanında, Filistin topraklarının da elinden alınmasını hiçbir zaman kabullenmemiştir (Ataman, 2012: 16).

İkinci temel etken ise Arap milliyetçiliğidir. Kendisini devlet kimliğinin temeli olarak kabul edilen Arap siyasetinin dışında konumlandırması zor olan Suriye, Arap dünyasıyla bağlarını koparmama, mümkünse liderliğini yapma yönünde bir dış politika eğilimi benimsemiştir. Suriye'nin Arap dünyası liderliği iddiasında olması ülkeyi sık sık diğer Arap ülkeleriyle iş birliğine veya çatışmaya sevk etmiştir.

Christopher Phillips (2012), Esad'ın Arap milliyetçiliğini, çeşitli kimlik gruplarını birleştiren kapsamlı bir ulus-üstü kimlik olarak ürettiği "her gün Arap kimliği" terimiyle

ifade etmiştir. Öte yandan Esad, Arap milliyetçiliğinin önemini vurgulayarak Arap olmayan toplulukları da buna dahil etmiş ve daha geniş bir şemsiye olarak Suriye topraklarında ulusal bir kimlik duygusu beslemeye çalışmıştır. Buna paralel olarak Esad, yumuşak güç ve sert güç yaklaşımlarına dayanarak, İslam'ı Suriye kimliğinin çekirdeği olarak vurgulamaya çalışmış ve bu amaç ile hem Sünni burjuvaziyle hem de köylülerle bir ittifak kurmuştur (Rifai, t.y).

Pan-Arap milliyetçiliğinin de gerektirdiği İsrail karşıtlığı, Suriye dış politika eğiliminin üçüncü temel etkenini oluşturmaktadır. Dördüncü ideolojik etken ise Baas Partisi'nin temel ilkelerinden biri olan sosyalist anlayışa uygun olarak Sovyet yanlılığıdır. (Ataman, 2012: 16). Öyle ki Suriye'deki görece istikrar, Hafız Esad'ın Sovyetlerle daha sıkı ekonomik ilişkiler kurmak ve bu maksatla silah tedarikini sağlama almak istemesiyle gerçekleşmiştir. Suriye'de ordu, Sovyetler Birliği'nin yardımları sayesinde modernize edilip güçlendirilirken, bürokrasinin genişletilmesi de başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinden alınan mali yardımlarla sağlanmıştır (Çağ ve Eker, 2013: 69).

Büyük Suriye topraklarındaki siyasi aktörler olan Ürdün, İsrail, Filistin ve Lübnan'daki gelişmeler de Suriye'yi doğrudan etkilemektedir. Suriye dış politikasında özellikle Lübnan ve Filistin'deki gelişmelerin çok önemli bir yeri vardır. Tarihi Suriye coğrafyasının doğal bir parçası olan Lübnan, Batılı güçler tarafından Suriye'den daha önce bağımsız yapılmıştır. Uzun süre tanımadığı Lübnan'da 1975'te başlayan iç savaş Suriye dış politikasını derinden etkilemiştir (Ataman, 2012: 17). 1990'larda Soğuk Savaş'ın bitişiyle uluslararası sistemdeki güç dengelerinde meydana gelen değişimler, Suriye'nin dış politika anlayışını ve stratejilerini değiştirmesini zorunlu kılmıştır. Suriye, yeni oluşan şartlarda öncelikle SSCB'nin stratejik desteğini yitirdiği gibi uluslararası alanda da büyük bir yalnızlık içine düşmüştür. Globalleşme, serbest piyasa ekonomisi, liberal demokrasi, insan hakları, uluslararası hukuk gibi değerleri savunan Batılı bir dünya içinde ülkesine yer bulmaya çalışan Esad, öncelikle Batı karşıtı politik anlayışını revize etmekle işe başlamıştır. 1990'da Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgal etmesini bir fırsat olarak gören Hafız Esad, Batılı devletlerle birlikte Irak karşıtı koalisyonun içinde yer almıştır. Esad, 1991'de başlayan "Oslo Barış Süreci" kapsamında da İsrail'le barış müzakereleri için aynı masaya oturmuştur. Görüşmelerden bir uzlaşma çıkmış, Esad, tavizsiz ve pragmatik diplomasi anlayışını tekrar sergileme fırsatı bulmuştur (Atlıoğlu, 2009: 107).

1.3. İki Ülke Arasındaki Sorunlar

Türkiye ve Suriye ilişkileri Osmanlı döneminden Hafız Esad dönemine kadar olan zaman aralığında birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle Hatay Sorunu, Su sorunu, Terör Sorunu gibi meseleler sebebiyle ilişkiler normal bir düzene oturtulamamış ve bu sorunlar uzun yıllar iki ülke arasında başlıca anlaşmazlık konusunu oluşturmuştur.

Suriye'nin dış politikasında, tarihi yakınlık ve uzun bir sınıra sahip komşu devlet olmasına rağmen Türkiye ile ilişkileri genelde arka planda kalmıştır. Bunun en önemli nedenlerinden birisi Soğuk Savaş döneminde Türkiye'nin ABD eksenli bir dış politika anlayışına sahip olması ve Ortadoğu bölgesine gerekli ilgiyi göstermemesinden kaynaklanmaktadır (Mercan, 2012: 94).

Ayrıca Türkiye ve Suriye arasında geçen Hatay Sorunu, Su ve Terör meseleleri tarafların birbirlerine yaklaşımında temkinli davranmalarına ve isteksiz tutumlar sergilemelerine neden olmuştur. Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkiler 1990'lı yıllara kadar Soğuk Savaş'ın gölgesinde kalmış; Türkiye'nin NATO üyeliği nedeniyle Suriye tarafından yalnızca kendi çıkarlarını değil, aynı zamanda gerek Batılı bloğun çıkarlarını gerektiğinde Arap Devletlerin ihtiyaç ve menfaatlerine hizmet etmek için yollar bulmaya çalışarak Batı bloğunun koruyucusu olarak görülmüştür. Benzer şekilde, Türkiye Suriye Arap milliyetçiliğini ve istikrarsızlığını bölgedeki Sovyet nüfuzu için bir fırsat olarak algılamıştır. Bölgede artan Sovyet nüfusu ise Türkiye'nin güvenlik kaygısı yaşamasına neden olmuştur.

Suriye'nin Osmanlı'nda ayrılıp bir Fransız manda ülkesi olmasından PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasına kadar, neredeyse bütün 20. yüzyıl boyunca, Türkiye-Suriye ilişkileri genel manada güvenlik merkezli olup çatışmacı ve gergin bir seyir izlenmiştir. 1998 yılındaki Öcalan Krizi sonrası imzalanan Adana Protokolü ile düzelmeye başlayan ilişkiler 2000 yılında Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in Hafız Esad'ın cenaze törenine katılmasıyla daha da iyileşmiştir.

I. Dünya Savaşı'nı takiben 30 Ekim 1918'de Mondros Ateşkes Antlaşması imzalandığı zaman nüfusunun çoğu Türk olan İskenderun ve Antakya bölgesi, Türk

kuvvetlerinin kontrolünde bulunmaktadır. 1920’de açıklanan “Misak-ı Milli” ye göre de bu bölgenin Türkiye’nin ulusal sınırları içinde kalması gerekmektedir. Ancak Fransa, Mondros Ateşkes Antlaşması’nın 7.maddesine dayanarak, 11 Aralık 1918’de İskenderun Sancağını işgal etmiştir (Atabey, 2015, 193).

1921 yılında Ankara Hükümeti ile Fransa arasında imzalanan Ankara Anlaşması ile İskenderun Sancağı Fransa yönetimindeki Suriye’de kalmakta, buna karşılık sancağın özel statüsü Fransa tarafından tanınmakta ve sancağa idari otonomi sağlanmaktadır (Çelikkol, 2015: 16).

Ankara Antlaşması’na göre Fransız mandası altındaki Hatay özel bir idareye sahiptir. Lozan Antlaşması da Hatay’ın Ankara Antlaşması’ndaki statüsünü onaylamaktadır (Baş, 2012: 90). 30 Mayıs 1926’da Fransa ile imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk Sözleşmesi ile Sancak için öngörülen özel yönetim teyit edilmiş, Türkiye Suriye sınırı da kesin olarak 3 Şubat 1930’da Fransa ile imzalanan Protokolle belirlenmiştir (Sarınay, 1996a: 6).

Fransa ile Suriye arasında 1936 yılında Suriye’ye bağımsızlık vermeyi öngören Antlaşma imzalandığında Türkiye İskenderun Sancağı’nın Suriye’ye verilmesine karşı çıkmış; Türkiye’nin Sancak konusunda böyle bir tepkisini beklemeyen Fransa, zor durumda kalmıştır. Zira, Avrupa’da gerginleşen durum karşısında Türkiye’yi karşısına almaktan ve Suriye’nin bütünlüğü konusunda onları tedirgin etmekten çekinen Fransa, İskenderun limanını da kaybetmek istememektedir (Sarınay, 1996a: 12).

Bu sebeple Fransa sorunu, Milletler Cemiyeti’ne götürerek Türkiye ile uzlaşma yollarını orada aramayı tercih etmiştir (Sarınay, 1996a: 12). 1936 yılının bir diğer önemli durumu ise; Atatürk’ün emriyle Antakya- İskenderun ve havalisinin isminin bu tarihten itibaren “Hatay” olması ve cemiyetin adının ise “Hatay Hâkimiyet Cemiyeti” olarak değiştirilmesidir (Akçora, 2000: 393).

Milletler Cemiyeti kararıyla İskenderun Sancağı’nda kurulan yeni ayrı birim 1937 yılı Kasım ayında hayata geçmiş ve aynı zamanda Fransa ve Türkiye sancağın bütünlüğünü garanti eden bir anlaşma imzalamışlardır (Çelikkol, 2015: 18). Bu prensip anlaşmasına

göre, Sancak içişlerinde bağımsız, fakat dışişlerinde bazı şartlarda Suriye'ye bağımlı “ayrı bir varlık” olacak, resmi dili Türkçe olacak ve ordusu bulunmayacaktır (Sarıay, 1996a: 19).

1938 yılında yapılan seçimlerde Tayfur Sökmen Cumhurbaşkanı, Abdurrahman Melek Başbakan ve Aldülgani Türkmen Meclis Başkanı olmuştur (Akçora, 2000: 394). Devletin resmî adı “Hatay Devleti Cumhuriyeti”, yönetim şekli ise “Cumhuriyet” olarak belirlenmiştir. Yine aynı gün daha önce bizzat 1936 yılında Atatürk’ün çizdiği bayrak, al zemin üzerine beyaz ay ve ortası al bir yıldız şeklinde olacaktır ve kabul edildiği gibi “Türk İstiklal Marşı”, Hatay Devleti’nin de “Milli Marşı” olarak kabul edilmiştir (Atabey, 2015: 198).

Diğer taraftan Hatay Devleti bir yıl kadar bağımsız kalmış ve bu süre içerisinde Türkiye ile Hatay Devleti arasında gayet yakın temas ve iş birliği sağlanmıştır. Bunun yanında Hatay yöneticileri devamlı olarak Türkiye’ye katılmak arzusunda bulduklarını dile getirmişlerdir. Türkiye de bu isteği olumlu karşılamıştır. Ancak 29 Mayıs 1937 Antlaşması ile Hatay, Türkiye ile Fransa’nın ortak garantisi altında bulunduğundan Hataylıların anavatana katılma istekleri iki devlet arasında yeniden problem olmuştur (Atabey, 2015: 200). İngiltere’nin de ısrarı ile Fransa, Hatay sorununun Türkiye’nin istediği gibi çözümüne razı olmuş, bunun üzerine, Türk-Fransız görüşmeleri 17 Haziran 1939’da tekrar başlamış ve altı gün kadar sürmüştür. Bu kapsamda 23 Haziran 1939’da Ankara’da “Türkiye ile Suriye arasında toprak sorunlarının kesinlikle çözümüne ilişkin Antlaşma’nın imzalanması ile Fransa Hatay’ın Türkiye’ye katılmasını kabul ederken, buna karşılık Türkiye de Suriye’nin bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne saygı göstermeyi garanti etmiştir (Atabey, 2015: 200).

Hatay Meclisi 29 Haziran 1939’daki son toplantısında oybirliği ile Türkiye’ye bağlanma kararı almış, Türkiye de 7 Temmuz 1939 günü bir yasa ile Hatay ilini kurup bağlanma işlemini kesinleştirmiştir (Atabey, 2015: 201). 2 Eylül 1938 tarihinde kurulan Hatay Devleti, gerçekte her yönüyle yapay ve geçici bir niteliğe sahip olmuştur. Bu haliyle 1 yıla yakın bir süre varlığını sürdürebilmiştir (Sarıay, 1996b: 416).

Suriye'nin 1949 yılında bağımsızlığını kazanması iki ülke arasında ilişkilerin görece ılımlı bir seyir izlenmesine yol açmıştır. Türkiye, 6 Mart 1946'da Suriye ve Lübnan'ın bağımsızlığını tanımış; Irak, Lübnan ve Ürdünlü devlet adamlarının Türkiye'yi ziyareti Türk-Arap ilişkilerindeki yeni dönemin ilk somut sonucu olmuştur. Ancak tüm bunlara rağmen ilişkilerde istenilen yakınlık kurulamamıştır. Bunun nedeni ise Suriye'nin, Türkiye'nin 1939'da Fransa ile anlaşarak Hatay'ı kendi topraklarına katmasını tanımamasıdır (Baş, 2012: 91). Bu dönemde iki ülke ilişkilerini etkileyen diğer bir önemli olay ise Arap-İsrail savaşları olmuştur.

II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan Filistin meselesi ve Türkiye'nin konuya yaklaşımı Arap dünyası ile ilişkilerini etkilemiştir (Baş, 2012: 92). Türkiye savaş sonunda bağımsız bir Filistin devletinin kurulması için Arap ülkeleri ile birlikte hareket etmiş; BM gündemine ABD ve Sovyetler Birliği tarafından desteklenen Filistin'in Araplarla Yahudiler arasında paylaşılmasını içeren "taksim" kararı getirildiğinde Türkiye Arapların yanında yer alarak bu karara da karşı çıkmıştır. Türkiye böylece Arap dünyasının sempatisini kazanmıştır (Baş, 2012: 92).

Türkiye'nin Arap ülkelere bu desteği, Arap ülkelerinde de olumlu karşılanmıştır. Bu olumlu tepki, Türkiye ile ilişkileri iyi bir çerçeveye içine giremeyen Suriye'nin Cumhurbaşkanı Şükrü El Kuvvetli tarafından BM oylamasından hemen sonra Türkiye Cumhurbaşkanı İnönü'ye gönderilen teşekkür mesajında ifadesini bulmuştur. Ancak Türkiye ile Arap dünyasının yolları 12 Aralık 1948'de BM tarafından kurulan Filistin Uzlaştırma Komisyonu ile ayrılmıştır. Türkiye, Fransa ve ABD ile birlikte komisyonda görev almış; Arapların kurulmasına şiddetle karşı oldukları komisyonda Türkiye'nin yer alması ve 28 Mart 1949'da Türkiye'nin İsrail'i tanınmasıyla Türk-Arap ilişkilerinde II. Dünya Savaşı sonrası başlayan bahar dönemi sona ermiştir (Baş, 2012: 92).

Türkiye bu dönemde Arap Devletleri tarafından Batılı emperyalist devletlerin destekçisi olmakla suçlanmış ve uzun süre bu algıyı yıkamamıştır. Sovyetler Birliği bu dönemde de sıcak denizlere inme emeli doğrultusunda yayılmacı politikalar izlemektedir ve II. Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'den toprak talebinde bulunmuştur. Sovyet politikalarındaki yayılma eğilimi o dönemde Türk ve Amerikan politikalarının yakınlaşarak iki ülke arasındaki iş birliğinde bir artış yaşanmasına neden olmuştur. ABD

bu süreçte Sovyetlerin sıcak denizlere inmesini engellemek için bölgede bir takım girişimler başlatmıştır. Yunanistan ve Türkiye'ye Truman Doktrini kapsamında ekonomik yardımda bulunmuş ve bu yakınlaşma dönemi Marshall Doktrini ile de devam etmiştir.

Fakat bu yakınlaşmanın Türk-Arap ilişkilerinin dönüşümünü sağlayan bazı önemli noktaları vardır: Bunlardan birisi de, başta Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan olmak üzere Arap devletleriyle olan ilişkilerin gerginleşmesine yol açan 1955 Bağdat Paktı olmuştur. Batı'nın teşvikiyle oluşturulan Bağdat Paktı projesi içinde Türkiye'nin İngiltere ile birlikte yer alması, Türkiye ile Ortadoğu ülkeleri arasındaki politika farklılığını daha da derinleştirmiş, Arapların Türkiye'ye karşı tedirginliğini daha da arttırmıştır. Çünkü özellikle Mısır'ın etkisiyle diğer Arap ülkeleri ittifaka katılmadığı gibi bu girişimi İngiliz emperyalizminin yeni bir oyunu olarak değerlendirerek Türkiye'yi buna araç olmakla suçlamışlardır (Bostancı, 2013: 180).

Türkiye ise Arap devletlerinin pakta üye olmaları konusunu sadece Sovyet yayılması açısından değil, kendi sınır güvenliği açısından da değerlendirmektedir. Türkiye'nin güney komşularından İran ve Irak Bağdat Pakta'na üye olunmuştur; Suriye'nin pakta üye olması durumunda Türkiye güney sınırını tamamen güvence altına almış olacaktır. Fakat Suriye'nin pakta üye olmayarak Mısır yanında yer alması Türkiye'de tedirginlik yaratmıştır (Küçükvatan, 2011: 78). Sovyetler Birliği'nin Ortadoğu'ya sızmasını önlemeye yönelik inşa edilen ve Batı şemsiyesini Ortadoğu'ya getiren Bağdat Paktı fikri, tamamen Sovyetler Birliği'ni çevreleme politikasının bir sonucu olarak ortaya çıkmasına rağmen beklenenin tam tersi bir sonuç vermiş ve Paktın kurulmasından sonra Mısır başta olmak üzere Paktın karşısındaki ülkelerin Sovyetler Birliği ile ilişkilerini daha da fazla geliştirdikleri görülmüştür (Korkmaz, 2016: 70).

Türkiye ile Amerika arasında yaşanan iş birliğinin bir benzeri aynı dönemde Sovyetler Birliği ile Suriye arasında yaşanmaktadır. Nitekim Suriye 1957'de Sovyetler Birliği'ne daha fazla dayanmaya başlamış ve Moskova ile girdiği askeri ilişki sonunda yoğun şekilde silahlandırılmaya çalışılmıştır. Suriye'nin bu şekilde bir tehdit haline gelmesi Türkiye ile çatışmaya kadar varabilecek gergin ilişkilerin yaşanmasına yol açmıştır (Arı, 2014: 133). 1956 yılında Cemal Abdül Nasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirmesiyle patlak veren "Süveyş Buhranı" ile zaten karma karışık halde olan Ortadoğu 1957 yılında Suriye

ve Türkiye arasında ortaya çıkan yeni bir krizle, bir kere daha sancılı bir evreye girmiştir (Korkmaz, 2016: 74).

Ortadoğu konusundaki mücadelenin seviyesinin artması Türkiye ile Suriye arasındaki gerilimin seviyesinin artmasına da neden olmuştur. Amerika ile Sovyetler Birliğinin başlangıçta dolaylı etkilerinin bulunduğu gerilime zaman içerisinde doğrudan katılmaları ise Türkiye ile Suriye'yi savaşın eşiğine getirmiştir (Küçükvatan, 2011: 108). 1957 Eylül ayında kriz farklı bir durum almış, Rusya ve ABD'nin Türkiye ve Suriye üzerinde oynadığı bir satranç oyununa dönüşmüştür. İki kutuplu bir şekle bürünen krizde taraflardan her biri bir diğerini sık sık verdikleri demeçler veya notalarla uyarıyor veya tehdit ediyor hatta bununla da kalmayarak askeri manevra ve tatbikatlarla da bu uyarı veya tehditler destekleniyordu. Türkiye ile Suriye arasında bir sınır güvenliği sorunu gibi gözükken anlaşmazlık aslında Amerika ve Sovyetler Birliği arasında yaşanan ve Ortadoğu'ya hâkim olmayı amaçlayan mücadelenin bölge ülkelerinde yarattığı bir etkidir (Küçükvatan, 2011: 108).

Olayların şiddetinin artmaya başlaması ile konu Birleşmiş Milletler gündemine taşınmış, uluslararası ortamda hararetle görüşmeler yapılmış ve büyük fikir ayrılıkları doğmuştur. Ancak görüşmeler sonucunda konu soğuk savaşın bir uzantısı olmaktan çıkarak Türkiye ile Suriye arasındaki bir düzeye indirgenmiştir. Konu Türkiye ile Suriye arasında yapılan görüşmeler neticesinde çözümlenmiş ve gerilim sona ermiştir fakat yaşananlar gerek Türkiye'nin gerekse Suriye'nin bölgedeki ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Mısır ve Suriye 1 Şubat 1958'de "Birleşik Arap Cumhuriyeti (BAC)" adıyla birleştikten kısa süre sonra 11 Mart 1958'de Türkiye BAC'ı tanımış ve böylece Türkiye-Suriye krizi bitmiştir (Korkmaz, 2016: 80).

1980'lerin başında iki ülke arasındaki ilişkilerin normalleşmesi için karşılıklı adımlar atılmaya çalışılmıştır. 1981'de dönemin Suriye Dışişleri Bakanı Abdülhalim Haddam Ankara'ya bir ziyarette bulunmuş ertesi sene ise Başbakan Yardımcısı Turgut Özal Şam'a ziyaret gerçekleştirerek çeşitli alanlarda iş birliği anlaşmaları ve ticaret protokolü imzalamıştır. Bununla birlikte oluşan görece ılımlı hava Suriye'nin terör örgütüne verdiği destekle sona ermiştir (Mercan, 2012: 94).

İki ülke arasındaki en önemli sorunlardan birisi de su kaynakları üzerinden yaşanan tartışmalardır. Ortadoğu, dünyanın en kuru ve su kaynakları bakımından en fakir bölgelerindedir. Su kaynaklarının kıtlığı, bölgedeki ülkelerin ekonomik ve sosyal gelişmesini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu sebeple, Ortadoğu’da su, günümüzde petrol kadar önemli hale gelmiştir ve yakın bir gelecekte petrolden çok daha önemli olacağına sinyallerini vermektedir (Kırkıcı, 2014: 44).

Su, Ortadoğu gibi su kaynaklarının kısıtlı olduğu bölgelerde, devletler için hayati bir konudur. İkincil politika konusu olan su, devletlerin bekasını ve güvenliğini ilgilendiren bir sorun olarak öncelikli politika konusu haline gelmiştir. Söz konusu bu durum Fırat-Dicle havzasında ve Asi nehri havzasında kıyıdaş ülke konumunda olan Türkiye ve Suriye için de geçerlidir. Türkiye ve Suriye’nin ilişkileri özellikle Fırat nehri suları söz konusu olduğunda bu suların kullanımından etkilenirken, iki ülkenin ilişkileri de su politikalarının gelişimini etkilemektedir (Maden, 2011: 33).

Bunun bir sonucu olarak, dünya petrol sıkıntısı yaşarken Ortadoğu ülkeleri su sıkıntısı çekmekte, dış siyasetlerini bu doğrultuda şekillendirmektedirler. Bölgenin, Batı ülkeleri gibi sanayileşmiş olmaması ve ekonomilerinin tarımsal üretime bağlı oluşu su havzalarının bölge için önemli ve gerektiğinde savaşılabilecek bir konu olduğunu göstermektedir. Ortadoğu havzalarındaki nüfus, Akdeniz iklimi ve kurak iklimler arasındaki geçiş bölgesinde yaşamış ve her zaman su kıtlığının yol açtığı sınırlamaların etkisinde kalmıştır. Hiç şüphesiz Ortadoğu’nun petrolü ile Türkiye’nin suyu, bölgedeki barış ya da savaşların anahtarı durumundadır (Abay ve Baykan, 2008: 459).

Türkiye’nin 2753 km’lik sınırlarının, %22’si (605 km) nehirlerden oluşmaktadır. Sınır aşan sulardan bugüne kadar sorun teşkil eden veya sorun teşkil edebilecek nitelikte bulunan Dicle, Fırat ve Asi Nehirleri hariç diğer akarsu rejimleri, ilgili devletlerle Türkiye arasında değişik tarihlerde imzalanan anlaşmalar veya diğer hukuksal düzenlemelerle bir esasa bağlanmış ve büyük ölçüde çözüme kavuşturulmuştur. Ancak Fırat-Dicle ve Asi nehirlerinin kullanımı hem Suriye ve Irak’ın tutumu, hem de bu ülkelerin siyasi istikrarsızlık içerisinde bulunmaları nedeniyle günümüze kadar çözüme kavuşturulamamıştır (Kırkıcı, 2014: 63).

Türkiye’den doğup Suriye ve Irak topraklarında aktıktan sonra, Irak içerisinde birleşip Basra Körfezine dökülen Fırat ve Dicle nehirleri binlerce yıldır bölge insanları için hayat kaynağı olmuştur. Erzurum yakınlarından doğan Fırat Nehri ve Doğu Anadolu’da Baba Dağı’nın güney eteklerindeki kaynakların birleşmesiyle oluşan Dicle Nehri Eskiçağda birbirlerinden ayrı olarak Basra Körfezi’ne dökülmektedir. Daha sonraları her iki nehrin taşıdığı alüvyonlar ile Basra Körfezi dolmuş ve bölgede bir başka akarsu ortaya çıkmıştır. Bundan sonra ise Dicle ve Fırat Nehirleri Basra Körfezine dökülmeden önce Araplar tarafından Şattü’l Arap denilen bir akarsu ile denize dökülmüştür. Fırat ve Dicle Nehri’nin toplam su potansiyeli yaklaşık Nil Nehri’ne eşittir (Kırkıcı, 2014: 63).

Nehir konusundaki anlaşmazlıkta, her şeyden önce Türkiye, Fırat ve Dicle nehirlerinin uluslararası tanımlanması ve niteliği konusunda farklı düşünmektedir. Türkiye, kaynağı kendi ülkesinde bulunan Fırat ve Dicle nehirleri için “uluslararası nehir” kavramı yerine “sınır aşan sular” kavramını kullanmaktadır. Türkiye’ye göre “Uluslararası nehirler” yakaları iki ve daha fazla devletin egemenliği altında bulunan ve bu devletler için sınır mahiyetinde olan nehirlerdir. Bu nehirler, en derin noktası olan “Thalveg” hattı denilen ortak hat ile ayrılarak ortak devletlerin egemenlik alanları belirlenmektedir. “Sınır aşan sular” ise, kaynağı bir devletin ülkesinde olan iki veya daha fazla devlet ülkesini geçen sulardır. Bunlar üzerinde ortak egemenlik kurulamaz. Bu sular üzerinde paylaşım değil ancak tahsis işlemi yapılır (Saltürk, 2006: 25).

Tanımlama konusundaki diğer bir uyuşmazlık ise; Fırat ve Dicle nehirlerinin tek bir havza olarak veya ayrı ayrı iki nehir sistemi şeklinde değerlendirilmesi meselesidir. Türkiye Fırat ve Dicle’nin tek bir havza olarak ele alınmasını savunurken, Suriye ve Irak; bu nehirlerin ayrı birer sistem olarak değerlendirilmesinde görüş birliği içinde hareket etmektedir (Saltürk, 2006: 84).

Türkiye her şeyden önce her bir kıyıdaş ülkenin su ihtiyacının tespitinde aynı kriterlerin uygulanması gerektiğini belirtmektedir. Suriye ve Irak ise her ülkenin kendi su ihtiyacını dilediği gibi belirleyebileceğini, bir ülke tarafından beyan edilen ihtiyaç rakamının, öteki ülkeler tarafından sorgulanamaması gerektiğini ileri sürmektedirler. Tarihin en eski devirlerinden beri çeşitli kanallarla birbirine bağlanan ve yüzyıllar içerisinde sulama alanlarındaki kullanımları büyük değişiklikler gösteren bu iki nehir ile

ilgili meseleler, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren, Türkiye'nin başlattığı projeler dolayısıyla yoğunluk kazanmış ve üç ülkenin siyasi ilişkilerini önemli ölçüde etkilemiştir.

1960'lı yıllarda Fırat-Dicle havzasının üç kıyıdaşı da büyük sulama projeleri için yatırımlar yapmaya, sulama ve hidroelektrik enerji üretmek amacıyla barajlar inşa etmeye başlamışlardır. Türkiye Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) kapsamında Fırat nehri üzerine; Keban, Karakaya, Atatürk, Birecik ve Karkamış barajlarını, Suriye ise Tabka, Baas, Tişrin barajlarını inşa etmiştir. Bu projeler ile süregelen sakin durum değişime uğramaya başlamıştır.

GAP, 1960'lerde Bölge'nin su ve toprak kaynaklarının geliştirilmesine dayalı bir program olarak ele alınmış; Fırat-Dicle Havzası'nda sulama ve hidroelektrik enerji üretimine yönelik 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ile 1,8 milyon ha alanda sulama yatırımlarının yapımı planlanmıştır (GAP, 2017). Suriye ve Irak, Türkiye'nin gerçekleştirmeyi hedefledikleri bu projeyle Fırat ve Dicle Nehirlerini kullanma düzeyini arttıracak olmasına endişeyle bakmış ve gerek uluslararası ortamda, gerekse de Türkiye'ye düşman unsurları ve terör odaklarını destekleyerek Türkiye'ye baskı yapmışlardır (Saltürk, 2006: 28).

Havzada ilk kriz yukarı kıyıdaş Türkiye ve ara kıyıdaş Suriye arasında yaşanmıştır. Kriz Türkiye'nin ve Suriye'nin 1970'lerde aynı dönemde bitirdiği Keban ve Tabka barajlarının dolumu aşamasında ortaya çıkmıştır. Barajların dolum süresince su sıkıntısı çektiğini belirten Irak bu durumdan Suriye'yi sorumlu tutmuştur. Bu süreçte Irak, Suriye tehdit etmiş ve iki ülke arasında başlayan gerilim çatışmaya dönüşmek üzereyken Suudi Arabistan'ın araya girmesi ve Suriye'nin Tabka barajından yılda 200 milyon metreküp su bırakmaya karar vermesi ile gerilim sona erdirilmiştir (Maden, 2011: 35).

Ancak özellikle, Tabka Barajı'ndan da beklenen verimi alamayan Suriye; o dönemlerde proje aşamasında olan ve Türkiye'nin finansman arayışlarında olduğu GAP'ı engelleyebilmek için farklı ve dolaylı yollar denemeye çalışmıştır (Kaplan, 2006: 129-130) Bu dönemlerde Suriye Avrupa ülkelerinin GAP'ı finansal açıdan desteklememelerini talep etmekte ve Arap Ligi'nin Türkiye'ye karşı tavır alması için çaba göstermektedir.

Suriye'ye göre Suriye sınırı Hatay'ın kuzeyinden geçmekte olup, Hatay kendi ülkesi sınırlarına dâhildir. Bu sebeple Suriye'nin iddiası, Asi Nehri sınır aşan su değil, ulusal nitelikte bir akarsudur. Bu yaklaşımla Hatay'ı kendi toprağı ve Asi Nehri'ni ulusal suyu kabul eden Suriye uzun yıllar boyunca Asi Nehri ile ilgili Türkiye ile masaya oturmayı reddetmiştir. Bu sebeplerden ötürü Suriye, öne sürülen anlaşmaları uzun süre kabul etmemiştir (Kırkıcı, 2014: 69). Nihayet Türkiye ve Irak arasında imzalanan bir protokol uyarınca bölgesel sular sorununu görüşmek amacıyla 1978 yılında bir ortak teknik komite kurulmuş, Suriye'de bu komiteye 1983'te katılmıştır. Görüşmelerin beşincisinde Türkiye "Üç Aşamalı Plan" ileri sürmüştür. Bu plana göre; birinci aşamada su kaynakları envanter çalışmaları yapılmalı, ikinci aşamada toprak kaynaklarının envanter çalışmalarını kapsamalı, üçüncü aşama ise su ve toprak kaynaklarının envanter çalışmalarının sonuçları değerlendirilerek bir sonuca varılmalıdır. Ancak Irak ve Suriye bu planı da kabul etmemiş ve buna karşı da bir alternatif sunmamışlardır (Saltürk, 2006: 28-29).

1987 yılında Türkiye, Suriye ile iki protokol anlaşması imzalamıştır. İmzalanan protokollerde bir tanesi güvenlik ile ilgili olup, Suriye'nin PKK'ya verdiği desteğe son vermesi ile ilgilidir. Diğer protokolle ise Türkiye, yıllık ortalama 500m³ /sn suyu Türkiye-Suriye sınırında bırakması ile ilgilidir (Maden, 2011: 35). Protokolün 6. maddesi gereğince Atatürk Barajı rezervuarının doldurulması sırasında ve Fırat sularının üç devlet arasında nihai taksimine kadar, Türk tarafı sınırdan ortalama 500m³/sn den fazla su bırakacağını taahhüt etmekte ve aylık akışın 500m³/sn altına düştüğü takdirde bu farkın takip eden ayda kapatılacağını kabul etmiştir (Rüştü ve Salem, 2004: 63). 1980'lerde Türkiye'nin GAP'ı gerçekleştirmek için başlattığı çalışmalarla aynı anda ve aynı topraklarda PKK sorunu ortaya çıkmıştır. Suriye, bu süreçte PKK, ASALA, Dev Yol ve Dev Sol gibi terör örgütlerine, destek vermiş ya da Türkiye'nin uyarılarına rağmen, bu örgütlerin faaliyetlerini görmezden gelmiştir (Akbaş, 2015: 104). PKK'nın Suriye tarafından eğitim ve teçhizat konusunda desteklenmesi Suriye'nin GAP'ı engellemek ve GAP'a karşı terör kartını elinde tutmak istemesi anlamına gelmektedir. PKK eylemlerinin Güneydoğu'da artan bir hızla devam etmesi sonucu Türkiye Suriye'ye karşı söylemini sertleştirmeye başladı. Özellikle, 1990'lara doğru Turgut Özal'ın Suriye'yi PKK'ya yardıma devam etmesi halinde, Fırat'ın suyunu kesmekle tehdit etmesi ve bunun üzerine Suriye'nin Türk toprakları üzerinde bir sivil harita uçağını düşürmesi iki ülke arasındaki gerilimin en üst noktaya çıkmasına sebep olmuştur (Kaplan, 2006: 129-130).

Türkiye, en önemli sınır aşan sularından olan Fırat ve Dicle nehirleriyle ilgili olarak, aşağı kıyıdaş ülkeler olan Suriye ve Irak'la yaşadığı sorunları giderme noktasında yürüttüğü ortak görüşmelerden şimdiye kadar kalıcı bir çözüme ulaşamamıştır. 2003 yılına kadar Suriye ve Irak'taki Baas rejimlerinin genel olarak Türkiye'ye karşı yürüttüğü politikaların, su sorununu da derinden etkilemesi, çözüme ulaşmayı engelleyen en önemli neden olmuştur. Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkilerin düzelmesiyle birlikte 2009 yılında Asi nehri üzerinde Türkiye-Suriye sınırında, iki ülkenin %50-%50 iştiraki ile "Asi Dostluk Barajı"nın yapılması kararlaştırılmıştır. 6 Şubat 2011 tarihinde Asi Dostluk Barajı temeli iki ülkenin başbakanı ve bakanlarının katılımı ile atılmıştır (Maden, 2011: 38).

Suriye'nin kuzeyi Türkiye-Suriye sınırı ve Kuzey Irak Bölgesel Yönetimi'nin kontrolünde olan bölgelerle Rabia-Sincar üzerinden Irak-Suriye sınır hattını oluşturması nedeniyle jeopolitik açıdan önemlidir. Aynı zamanda Kürtlerin yoğunluklu olarak yaşadığı, özellikle Kuzeydoğu Suriye'de önemli petrol yatakları da bulunmaktadır. Suriyeli Kürtler yaşadıkları coğrafi bölgenin önemini yanı sıra etnik açıdan da Suriye'deki en büyük azınlığı oluşturmaları ve hak talepleri nedeni ile Esad rejimi tarafından tehdit olarak görülmüş ve özel takibe alınmışlardır (Acun ve Keskin, 2016).

1983 yılına kadar Türkiye'ye karşı eylemler gerçekleştiren Ermeni Asala Örgütü'nü destekleyen Suriye, Türkiye'den kaçan Abdullah Öcalan'ın Şam'a yerleşmesinden sonra da PKK'ya ev sahipliği yapmıştır (Dağ, 2013: 200). PKK ile Suriye arasındaki ilişkiler, Eylül 1980'deki Türk askeri darbe öncesi 1979'da Abdullah Öcalan'ın uçuşuyla başlamıştır (Orhan, 2014: 31). Suriye'nin PKK'yı desteklemesinin üç temel nedeni vardı. Bunlar, Suriye'nin Hatay'ı kendi toprağı olarak görmesi, Fırat'ın sularından yeterince yararlanmaması ve Türkiye'nin İsrail ile yakın ilişkiler kurmasıdır (Ataman, 2012: 44).

Ayrıca iç politika açısından Öcalan'ın Esad'ın elinde olmasının rejime sağladığı olumlu etkileri de vardır. Esad rejimi Türkiye'den kaçan Abdullah Öcalan'ı kendi ülkesinde ağırlarken, ironik bir biçimde ülkenin kuzeyindeki Kürtlere karşı baskıcı ve ayrımcı politikalarına devam etmiş, yine bu anlamda Öcalan'ı Suriye'deki Kürtlere karşı bir avantaj olarak elinde tutmaya çalışmıştır (Acun ve Keskin, 2016: 9). Bu bağlamda Rejim ve PKK arasında bir birlikte yaşama formu kurulmuş, PKK'nın Türkiye'ye karşı desteklenmesine karşılık PKK'nın da yardımı ile Suriyeli Kürtler rejim için tehdit

olmaktan çıkarılmaya çalışılmıştır. Suriye rejimi, caydırıcılık oluşturmak ve Türkiye'nin siyasi ve iktisadi adımlarına karşı hamleler üretebilmek için kendi Kürt sorununu Türkiye'ye ihraç etmeye çalışmıştır (Acun ve Keskin, 2016: 9).

Suriye'ye sığındıktan sonra ilk adım olarak Öcalan, Filistin Marksist örgütleriyle ilişkiler kurmuş ve bu örgütler PKK'ya Kuzey Lübnan'daki Bekaa vadisinde bir alan tanımıştır. O dönemde Marksist -Leninist ideoloji ve İsrail'e karşı muhalefet sayesinde PKK bazı Filistin hareketlerinin sempatisini kazanmıştır. PKK Suriye topraklarında sığınırken aynı zamanda Lübnan Bekaa vadisinde de Hafız Esad kontrolünde bulunmaktadır. Hafız Esad tarafından yönetilen rejim PKK'nın evrimini önemli derecede etkilemiştir (Orhan, 2014: 32).

Lübnan topraklarındaki Bekaa vadisi o dönemde Suriye'nin kontrolü altında bulunmakta; Lübnan'daki Filistin Halk Ordusu'nun kamplarında Kürt militanlar eğitilmekteydi. 1982 savaşı ve Lübnan'ın İsrail tarafından işgali, PKK için yeni bir fırsat ortaya çıkarmış; İsrail operasyonları, Lübnan'daki kamplarda bir gerilla kuvvetine sahip olan PKK'yı tehdit etse de, PKK lehine sonuçları da içermiştir. İşgal, PKK'ya Bekaa vadisindeki varlığını güçlendirme şansı vermiş; örgüt Filistinlilerin bıraktığı kamplara yerleşmiş ve oralarda silah temin edebilmiştir (Orhan, 2014: 31).

Suriye'nin Türkiye'deki terörist örgütleri ve şiddet eylemlerini desteklediğinin farkında olan Türk hükümetleri 1980'lerden itibaren Suriye'yi terörizm konusunda iş birliğine ikna etmeye ve bu alandaki ikili iş birliğinin hukuki zemininin ortaya çıkartılmasına çalışmışlardır. 1981 yılında iki ülke arasında Ceza Hukuku alanında Adli Yardım Anlaşması imzalanmıştır (Çelikkol, 2015: 76).

Ancak Suriye'nin PKK'ya desteği devam etmiş; PKK, bu dönemde Kürt militanlara Türkiye, Suriye ve Lübnan arasında hareket imkânı sağlayan Suriye İstihbarat Servisi ile de ilişkiler kurmuştur. 1983 yılına gelindiğinde, Türkiye, Suriye 'ye anti-Türk unsurlarının desteklenmesi konusundaki hoşnutsuzluğunu açıklamıştır. Suriye tarafında, su sorunu konusundaki kaygıların yanı sıra, 1982 Hama olayından sonra Suriye Müslüman Kardeşler liderlerinin Türkiye'ye kaçarak orada barınak kurduklarına dair bir algının oluşması, Türk muhalefetinin hem bu gelişime karşı hareket etmesi hem de Türkiye'yi daha fazla suya

itmek için desteklenmesi, o tarihteki Şam rejimi tarafından doğal bir politika olarak düşünülmektedir (Altunışık ve Tür, 2006: 232).

Suriye'nin PKK'ya desteğindeki artış üzerine 1984 yılı Aralık ayında Kenan Evren, Hafız Esad'a bir mektup göndererek terörizm konusunda ortak hareket etmeyi önermiş, bu dönemde iç sorunlar geçiren Hafız Esad'ın olumlu yanıtı üzerine, 1985 yılı Mart ayında iki ülke arasında Sınır Güvenlik Protokolü imzalanmıştır. Ancak, 1986 Ağustos ayında Kırıkkale Mühimmat Fabrikasındaki patlamada Suriye'nin parmağının olduğunun ortaya çıkması, aynı yıl Kasım ayında Suriye ve Ürdün pasaportu taşıyan kişilerin casusluk suçlamasıyla gözaltına alınması Türkiye-Suriye ilişkilerinde yeni bir bozulmaya yol açmıştır (Çelikkol, 2015: 77).

Temmuz 1987'de Türkiye Başbakanı Turgut Özal, Şam'ı ziyaret etmiş; ziyarette, Türk tarafı Suriye'nin PKK'ya destek vermeyi ve barınmayı bırakmasını talep ederken, Suriye, Fırat sularının paylaşımına yol açacak bir antlaşma talebinde bulunmuştur. Toplantı sırasında, her iki tarafın ülkelerinde ortaya çıkmış birbirlerine karşı faaliyetleri engelleyeceği ve “isyan eylemlerine” karıştığından şüphelenilen kişilerin iadesini mümkün kılacak hükümleri içeren bir Güvenlik Protokolü imzalanmış; Protokol ile su ve güvenlik konuları esas alınarak PKK meselesi ve iki ülke arasındaki ilişkiler düzeltilmeye çalışılmıştır (Altunışık ve Tür, 2006: 232-233). Ancak 1987 yılından sonra da Suriye PKK faaliyetlerini desteklemeyi sürdürmüş, Abdullah Öcalan Suriye'de kalmaya devam etmiştir.

Suriye-Türkiye ilişkileri, 1980'lerin sonunda ve 1990'ların başında meydana gelen küresel ve bölgesel sistem değişikliklerinden çok etkilenmiştir (Altunışık ve Tür, 2006: 234). Suriye'nin en büyük destekçisi Sovyetler Birliği'nin dağılması uluslararası alanda Suriye'yi yalnızlığa sürüklemiştir. 1990'lar iki ülke için çok farklı şeyler ifade eden on yıl olmuştur. Suriye için, mevcut gücünün ötesinde bir etki yaratabilecek bir dönem olduğu ortaya çıkmış; Türkiye için ise 1990'lı yıllar artan güçlükler ve belirsizlik dönemini temsil etmiştir. Şam Türkiye'yi bir tehdit olarak algılamaya devam etmiş ve Türkiye'nin Ortadoğu'ya olan katılımından giderek rahatsız olmuştur. Buna karşılık Suriye, Türkiye'ye karşı bir güç dengeleme stratejisi benimsemiştir. Suriye'nin, Ermenistan, Yunanistan ve İran'la gelişmekte olan ilişkileri, Türkiye tarafından onu kuşatma girişimleri olarak görülmüştür. Suriye'den gelen bu tehdit algılaması, Türkiye ve İsrail'in Suriye tarafından

desteklenen 'terörist' gruplarla ilgili ortak bir tehdit algılaması sağlaması nedeniyle Türkiye'nin Nisan 1996'da İsrail'le askeri bir anlaşma imzalamaya karar vermesine katkıda bulunmuştur (Altunışık ve Tür, 2006: 234).

1993-2000 yılları arasında Türkiye İsrail askeri ilişkileri en üst düzeye çıkmış, ortak askeri manevralar düzenlenmiş, İsrail Türkiye'den önemli askeri ihaleler almıştır (Çelikkol, 2015: 78). Bu uyum sayesinde, Türkiye sadece Suriye'yi caydırmak değil, aynı zamanda İsrail askeri teknolojisini elde etmeyi ve Washington'daki İsrail yanlısı lobinin ABD'deki Ermeni ve Yunan lobisine karşı destek vermesini hedeflemiştir. Gruplaşma Şam'a açık bir uyarı olmuş; İsrail'i düşman olarak gören Suriye, Arap dünyasında büyük bir kargaşaya neden olan anlaşma ile tehdit altında hissetmiştir.

Suriye Başkan Yardımcısı Abdul Halim Khaddam, Türk-İsrail ilişkilerini '1948'den beri Araplar için en büyük tehdit' olarak nitelendirmiştir. Türkiye ve Ürdün askeri ilişkilerini 1990'ların ikinci yarısında da geliştirmeye başlayınca, Esad rejiminin kuşatma duygusu artmıştır. Suriye ve Türkiye güvenlik ikileminde kilitlenmiş ve bununla mücadele etmek için ittifaklara başvurmuşlardır (Altunışık ve Tür, 2006: 235). 1993 Yılı Kasım ayında Türkiye ile Suriye arasında güvenlik konusunda bir protokol imzalanmış, Suriye bu Protokolle terörizm konusunda iş birliği taahhüdünde bulunduğu gibi ilk kez PKK'yı terörist örgüt olarak tanıdığını da açıklamıştır.

Bu adıma rağmen kısa sürede Suriye'nin tutumunda bir değişiklik olmadığı ortaya çıkmış, Şam rejimi Suriye'de PKK faaliyeti olmadığını ve Abdullah Öcalan'ın da Suriye'de bulunmadığını ileri sürmüştür (Çelikkol, 2015: 85). Yıllar süren askerî operasyonlarda PKK'yı yok etmeye çalışan Türkiye, güneydoğu ve doğu sınırındaki tüm komşularıyla gergin anlar yaşamıştır. Türkiye ve Suriye'yi de defalarca karşı karşıya getiren krizler sürecinin en önemlisi Ekim 1998 tarihinde yaşanmış; bu tarihe gelindiğinde 14 yıllık terör pazarlığı iki ülkeyi savaşın eşiğine getirecek büyük bir soruna dönüşmüştür. PKK lideri Abdullah Öcalan'ın ya teslim edilmesini ya da Suriye'den sınır dışı edilmesini isteyen Türkiye, sınıra asker yığınağı yaparak ciddiyetini ortaya koymuştur (Dağ, 2013: 201).

1997 yılı başında Türk Silahlı Kuvvetleri yeni bir askeri milli strateji görüşü oluşturduğunu, Türkiye'nin güvenliğine artık en büyük tehdidin kuzeyden değil bölücü terörist örgütten ve bölücü terörü destekleyen ülkelerden geldiğini ilan etmiştir. Bu açıklama PKK'yı destekleyen Suriye, İran, Irak ve Yunanistan gibi komşu ülkelere ciddi bir uyarı anlamını taşımaktadır (Çelikkol, 2015: 89).

16 Eylül 1998'de Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in Hatay'da yaptığı konuşmada “Türkiye, Suriye ile iyi ilişkiler konusunda gerekli çabayı gösterdi. Ancak sabrımız taşmak üzeredir. Her türlü fesatlık Suriye'den çıkmaktadır. Türkiye fesatlıklara cevap verecek güçtedir. Türkiye beklediği karşılığı alamazsa, her türlü tedbiri almaya hak kazanacaktır.” şeklindeki sözleri, Şam'a karşı askeri bir eyleme girişileceğinin ilk işaretini vermiştir (Mumcu ve Kahramaner, 2004: 123)

Orgeneral Ateş'in Eylül ayında yapılan Milli Güvenlik Kurulu toplantısından hemen sonra gelen bu konuşması Türkiye-Suriye ilişkilerini bir savaş ortamına sokmuş, Türk basınında da Suriye'ye karşı ciddi bir kampanya başlamıştır. Türkiye'nin bu kez Suriye'yi zorlamak için gösterdiği kararlılık, Türkiye-Suriye sınırına yeni askeri birlikler konuşlandırılması ve askeri manevralara başlayacağını ilanı, Ankara'nın Suriye'ye karşı bir askeri müdahale ihtimalini arttırmış ve bu bölge ülkelerini de harekete geçirmiştir (Çelikkol, 2015: 89). Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi arabuluculuk rolü üstlenerek, mekik diplomasisi başlatmıştır. Diplomatik kanalların devreye girmesiyle birlikte olumlu gelişmeler kaydedilmiş ve 17 Ekim'de PKK Terör Örgütü Lideri Abdullah Öcalan Suriye'den ayrılmıştır.

Bu somut adımın atılması üzerine, 19-20 Ekim tarihlerinde iki ülke yetkilileri Adana'da bir araya gelmiş, yapılan görüşmelerden sonra Türk heyeti adına Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Uğur Ziyal, Suriye heyeti adına da Siyasi Güvenlik Başkanı Tümgeneral Adnan Badr Al Hassan tarafından imzalanan ve Adana Mutabakatı olarak adlandırılan tutanakta Suriye birtakım taahhütlerde bulunulmuş ve bu taahhütlerin uygulanabilmesi için gerekli mekanizmaların kurulacağına dair tutanakları imzalamıştır (Mumcu ve Kahramaner, 2004: 125). Böylelikle Kriz savaş çıkmadan veya kuvvete başvurulmadan sona ermiştir.

Türkiye ve Suriye'nin bahsedilen tarihsel süreç içerisinde yaşamış oldukları sorunlar güvenlik merkezli yaklaşımların bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Devletlerin birbirlerinden duydukları güvenlik kaygıları, onları Soğuk Savaş döneminde farklı iki kutup içerisinde bulunmaya itmiş, devletler arasında gerilim ve çatışma ortamı doğurmuştur. Ülkelerin karşılıklı olumsuz kimlik algılamaları da iki ülkenin birbirlerine yaklaşımını engellemiştir. Ancak bu süreçte kimlik olgusu güvenlik algısının gerisinde kalmış, devletler ilişkilerini daha çok realist eğilimlere göre belirlemiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. İLİŞKİLERDE YAKINLAŞMA DÖNEMİ

Türkiye ve Suriye ilişkilerinde iki ülkenin bağımsızlıklarını kazanmaları sonrasında yakınlık kurulamamıştır. İlişkiler genelde gergin ve çatışma düzeyinde sürdürülmüştür. Bu süreçte iki ülke aktörleri geçmişten gelen olumsuz kimlik algıları neticesinde birbirlerinden uzak durmuştur, ancak ülkeler arasında yaşanan gerilim ve çatışma durumları zaman içerisinde ortaya çıkan güvenlik kaygılarından meydana gelmiştir. İki ülke aktörlerinin kimlik yargılarının ötesinde sınırlarında hissettikleri tehdit algıları nedeniyle, devletler Soğuk Savaş dönemi boyunca karşı karşıya gelmiştir.

Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılması ve Hafız Esad'ın ölümü sonrası ülke ilişkileri yön değiştirmiş ve iki ülke arasında yakınlık oluşmaya başlamıştır. Hafız Esad'ın 2000 yılında ölümü üzerine Türkiye, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından cenaze töreninde temsil edilmiştir. Batılı hiçbir ülke devlet başkanının cenaze törenine katılmadığı göz önüne alındığında Cumhurbaşkanı seviyesinde temsil Türkiye'den Suriye'ye yapılmış çok önemli bir jest olmuştur. Bu olaylar ile yumuşamaya başlayan Türkiye-Suriye ilişkileri, 2002'de iktidara gelen Ak Parti Hükümetlerinin Tayyip Erdoğan ve Ahmet Davutoğlu (önce Başbakanın Dışişleri Başdanışmanı sonra da Dışişleri Bakanı sıfatıyla) liderliğinde yeniden yapılandığı aktif ve yapıcı dış politika anlayışı ve Batılı görüşleriyle bilinen genç ve reform yanlısı bir liderlik anlayışına sahip Beşar Esad iktidarının başa gelmesi ile birlikte yakın bir iş birliğine dönüşmüştür. Türkiye'nin en uzun sınıra sahip olduğu komşusu olan Suriye, Davutoğlu liderliğinde geliştirilen "komşularla sıfır sorun" politikasının başarılı örneklerinden biri olarak ön plana çıkmıştır.

Davutoğlu'na göre Suriye'nin Türk dış politikasındaki yeri şu şekilde vurgulanmıştır (Davutoğlu, 2014: 401);

“Türkiye-Suriye ilişkisi Doğu Akdeniz politikası ve dengeleri açısından özel bir öneme sahiptir. Kendisi de Doğu Akdeniz merkezli bir tür Levant stratejisi geliştirmeye çalışan Suriye’ye yönelik politika, doğu-batı ekseninde İskenderun Körfezinden Adriyatik’e, kuzey-güney ekseninde Boğazlardan Süveyş’e uzanan Doğu Akdeniz ile ilgili stratejik planlamanın kaçınılmaz bir parçasını oluşturmaktadır ve bu yönüyle ikili ilişkiler yanında bölgesel ilişkiler zemininin karşılıklı dengelerin de gözetilmesi zorunluluğu ortadadır.”

İkili ilişkiler aktif dış politika hedefi doğrultusunda karşılıklı ziyaretler ile desteklenmiş ve hızlı bir gelişim göstermiştir. İlk olarak dönemin Türkiye Başbakanı Abdullah Gül, yaklaşan Irak savaşını engelleme turları çerçevesinde 4 Ocak’ta Suriye’yi ziyaret etmiş; 29 Temmuz’da Ankara 17 yıl aradan sonra başbakan düzeyinde ilk ziyareti gerçekleştiren Suriye Başbakanı Muhammed Mustafa Miro’yu ağırlamıştır. Bu olumlu algılamaların neticesinde 2004’ten itibaren Ankara ile Şam arasında daha önce eşi benzeri olmayan bir diplomasi trafiği yaşanmıştır. Bunun nedeni, Beşar Esad 6-8 Ocak 2004 tarihleri arasında Türkiye’yi ziyaret eden ilk Suriye Devlet Başkanı olmasıdır.

Bu ziyareti sırasında Esad, Türkiye’nin mevcut sınırlarını, dolayısıyla Hatay’ın Türkiye’ye ait olduğunu, kabul eden bir anlaşma imzalamış, Gaziantep’te bir konsolosluk açma kararı almış ve bazı sınır şehirlerinde özellikle ticareti geliştirmek amaçlı merkezler kurmaya karar vermiştir. Türkiye’nin Irak’ta kurulacak bir Kürt devletinin kabul edilemez olduğunu açıklaması üzerine Esad da bu konunun kendilerinin de “kırmızı çizgisi” olduğunu açıklamıştır (Hürriyet, 2004).

Erdoğan’ın 2004 Aralığında Şam’a düzenlediği iki günlük resmi ziyaret ile Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in ünlü Suriye gezisi Ankara-Şam hattında var olan ve tarihi geri planı Fransız işgal dönemi sonrasına dayanan karşılıklı önyargıların, güvensizliklerin ve kuşkuların aşılmasında anahtar rolü oynamış ve ilişkilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Karşılıklı devam eden ziyaretler sürecinde Suriye Cumhurbaşkanı Beşar Esad’ın 16-19 Ekim 2007 tarihlerinde düzenlediği Türkiye ziyaretinde taraflar arasında, “Türkiye ile Suriye Arasında İş birliği Mutabakat Zaptı” imzalanmıştır. Mutabakat Zaptı’nda, “Siyasi ve Güvenlik”, “Ekonomi” ile “Enerji ve Su” başlıkları altında, yürütülen ve gerçekleştirilebilecek projelere dair karşılıklı atılacak adımlara yer verilmiştir. Bu

çerçevede güvenlik alanında iş birliğinin sürdürülmesi, karşılıklı yatırımların arttırılması, halen var olan mevcut sınır kapılarının mal ve insan geçişlerinin daha rahat gerçekleştirilmesi için iyileştirilmesi ve yenilerinin açılması, Arap Doğal Gaz Boru Hattı Projesi'ne yönelik çalışmaların hızlandırılması, su konusunda ziyaretlerin ve görüş alışverişinin ilerletilmesi kararlaştırılmıştır. Böylelikle 2004 yılında imzalanan Serbest Ticaret Anlaşma'nın uygulamaya konulmasına yönelik önemli bir adım atılmıştır (Resmi Gazete, 2007).

Türkiye Suriye arası ilişkiler 2009 yılında ise en üst düzeye ulaşmıştır. 16 Eylül 2009'da iki ülke arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma ile pek çok konuda derin iş birliği öngörülmüştür. Ortak Bakanlar Kurulu toplantısı düzenleyerek ilişkilerin gidişatı için gerçekçi eylem planları hazırlamaya karar verilmiştir. Ayrıca iki ülke arasında 90 günle sınırlı olmak koşuluyla vizeler kaldırılmıştır (Dışişleri Bakanlığı, 2009).

Bu çerçevede Türkiye ile Suriye arasında Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi'nin Bakanlar düzeyindeki ilk toplantısı da 13 Ekim 2009 tarihinde Halep ve Gaziantep'te gerçekleştirilmiştir. Halep ve Gaziantep'te gerçekleştirilen 1. Bakanlar Kurulu toplantısında Türkiye-Suriye arasındaki siyasi, diplomatik, ekonomik, ulaştırma, enerji, sağlık, eğitim, çevre, kültür, turizm, ziraat alanında iş birliğinin geliştirilmesinin yanı sıra güvenlik ve askeri alanlarda iş birliğinin güçlendirilmesi gündeme gelmiştir.

Bu toplantıda 50 mutabakat imzalanmıştır. Bu esnada Erdoğan'ın Beşar Esad'a seslenişi oldukça dikkat çekicidir. Erdoğan, Beşar Esad'a "Saygıdeğer Cumhurbaşkanı kardeşim" diyerek hitap etmiştir. Ayrıca "Suriye, bizim Ortadoğu'ya açılan kapımız ve ikinci evimizdir. Türkiye'de Suriye'nin Avrupa'ya açılan kapısı ve ikinci evidir" ifadelerini kullanmıştır (Sabah, 2009a). Basın toplantısında Dışişleri Bakanı Davutoğlu, "iki ülkenin ekonomik entegrasyonu ve halklarının kaynaşmasını sağlayacak bu anlayışın bölgeye yayılmasını umduğunu" ifade etmiştir. Davutoğlu Suriye'yle ilişkilere dönük olarak da Türkçe ve Arapça "Ortak sloganımızı, 'Ortak kader, ortak tarih, ortak gelecek; el kader el müşterek, et tarih el müşterek, el müstakbel el müşterek' olarak ilan ediyorum" demiştir (Sabah, 2009b).

Öte yandan toplantı sırasında en kritik kararlardan biri de güvenlik alanında alınanlar olmuştur. Bu doğrultuda iki taraf arasında Güvenlik İş birliği Anlaşması imzalanacağı resmen açıklanmıştır. Ayrıca iki taraf arasında geniş katımlı ortak bir askeri tatbikat yapılması kararı alınmıştır. Suriye Savunma Bakanı Ali Habib güvenlik alanındaki iş birliğinin Türkiye ile Suriye arasında daha önce yalnızca iki sınır taburunun katılımıyla gerçekleştirilen askeri tatbikatın daha geniş kapsamlı bir askeri tatbikatla gelişerek süreceğini belirtmiştir (Ayhan ve diğerleri, 2012: 18).

Genelkurmay Başkanlığı tarafından iki ülke kara kuvvetleri arasında ilk kez gerçekleşen tatbikatın amacı şöyle tanımlanmıştır: “İki ülke Kara Kuvvetleri unsurları arasındaki, dostluk, iş birliği ve güveni pekiştirmek, sınır birlikleri arasında, eğitim ve birlikte çalışabilirlik seviyesini artırmaktır” (Anadolu Haber, 2009).

Ticari alanda ise 2003 öncesi dönemde yaklaşık 200 milyon dolar olan ilişkiler 2008’de yaklaşık 2 milyar dolara çıkmıştır. Bu miktarın 2012’de 5 milyar dolara çıkartılmasına dönük çalışmalar başlatılmıştır. Suriye ile imzalanan Serbest Ticaret Anlaşması’nın ardından Türkiye’nin, Suriye’ye ihracatı %40, Suriye’nin Türkiye’ye ihracatı ise %70 oranında artmıştır. Özellikle Serbest Ticaret Anlaşmasının yürürlüğe girmesiyle ikili ticaret hacminde kayda değer artış yaşanmış ve ticaret hacmi 2008’de 2 milyar dolardan 2010 yılında 2,5 milyar dolarına yükselmiştir. İkili ticaret ilişkisinde Türkiye’nin Suriye’ye ihracatı 1,85 milyar iken ithalatı ise 663 milyon dolar civarında olmuştur (Türkiye İstatistik Kurumu [TUIK]).

Türkiye ile Suriye arasında gelişen ilişkiler, iki ülke arasında ticaret, yatırım ve turizm alanlarındaki ilişkilerin gelişmesine de önemli bir katkı sağlamış, Türk firmalarının Suriye’deki yatırımlarında da önemli ölçüde artış yaşanmıştır.

Türkiye ve Suriye vatandaşlarının birbirlerinin ülkelerine yapacakları seyahatlerde önceden vize alınması zorunluluğunun 18 Eylül 2009 tarihi itibarı ile sona ermesinin ardından iki ülke arasındaki kültürel ve ticari ilişkilerde ve Türkiye ile Suriye arasındaki turistik ziyaretlerde iki katından fazla artış gözlenmiştir. 2010 yılında Suriye’yi ziyaret eden Türk vatandaşlarının sayısı 1,6 milyon, Türkiye’yi ziyaret eden Suriye vatandaşlarının sayısı yaklaşık 900 bin civarına çıkmıştır. Toplumsal düzeyde yaşanan iş

birliği siyasi sürecin hızlı bir şekilde ilerlemesine de katkı sağlamıştır. Bu kapsamda 10 Haziran 2010 tarihinde İstanbul'da Dışışleri Bakanları düzeyinde gerçekleştirilen bir toplantıda Türkiye, Suriye, Ürdün ve Lübnan arasında Yüksek Düzeyli Dörtlü İş birliği Konseyi kurulmuştur (TUIK). İki ülke arasında oluşturulan bu yakın ilişkiler, öncelikli olarak devletlerin siyasi hayatında yaşanan değişimlerden kaynaklanmakla birlikte, iktidara gelen yeni aktörlerin karşılıklı kimlik algılarını değiştirmeleri, geçmişten gelen güvenlik merkezli yaklaşımın önemini yitirmesi ve bu değişimleri yeni oluşturdukları dış politika uygulamalarına yansıtılmalarından kaynaklanmaktadır.

2.1. AK Parti Dönemi Dış Politikası: Kimlik ve Dönüşüm

2000'li yıllara kadar Türkiye'nin Ortadoğu'ya yönelik dış politikasını birinci derecede güvenlik kaygıları şekillendirmiştir. 2000'li yılların başından itibaren, değişen uluslararası ve bölgesel dengeler Türkiye'nin bölgeyle ilgilenmesinin önünü açmıştır. Türk dış politikasındaki güvenlik kaygılarının ağırlığının azalması Türkiye'nin Batı'ya bağımlılığını azaltırken başta Ortadoğu olmak üzere yakın çevresinde etkinliğinin artmasını sağlamaktadır. Son yıllarda ortaya koyduğu barış sağlama amaçlı açık diplomasiye dayanan politikasıyla Türkiye, hem kendisi siyasi ve ekonomik kazanç sağlarken hem de bölgenin istikrar ve refahına katkı sağlamaktadır.

Soğuk Savaşın sona ermesinin ardından uluslararası sistemde meydana gelen değişim hızı, Türk Dış Politikası'nın (TDP) dinamiklerini ve yönlerini doğal olarak etkilemiştir. Genel olarak, Soğuk Savaşın sona ermesi ve 11 Eylül sonrası dönemde dünya sisteminin dönüşümü, Türkiye'deki yurtiçi sosyal ve ekonomik değişimlerle birlikte, Türkiye'nin jeopolitik olarak kalıplaşmış "tampon devlet" kimliğini sona erdirmiş ve yeni ülkenin "yumuşak gücüne" dayalı dış politika davranış biçimlerine dönüştürmüştür (Yalvaç, 2014: 118).

2002 yılında İktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi yeni bir dış politika yaklaşımı ortaya koymuş ve bu yaklaşım Türkiye'nin dış politikasının ana belirleyicisi olmuştur. Çerçevesi Ahmet Davutoğu'nun Stratejik Derinlik isimli eserinde çizilen, Mart 2009'dan itibaren de bizzat Davutoğu'nun Dışışleri Bakanı sıfatıyla uygulamacısı olduğu "yeni Türk dış politikası", son on yılda, Türkiye'nin birçok bölgesel sorunda "arabulucu"

ve bölgesel coğrafyasında “sorun çözen ülke olma” iddiasının genel dış politika ifadesi haline gelmiştir (Kutlay, 2012: 102). Ahmet Davutoğlu Türkiye’nin yeni dış politikasının yol haritasını şu şekilde açıklamaktadır (Davutoğlu, 2010).

“Bu yeni dünyada, Türkiye uluslararası güvenlik ve refahı arttırmada merkezi bir rol oynamaktadır. Türk dış politikasının yeni dinamikleri, Türkiye'nin tarihsel momentin gerektirdiği vizyon, kararlılık ve güvenle hareket etmesini sağlamaktadır. Türkiye, Soğuk Savaş sonrası ortamdaki güvensizlik atmosferinin doğrudan etkisini yaşamış ve bu da Türkiye'nin çevresinde çeşitli güvenlik sorunlarıyla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda, Türk diplomasisi için en acil mesele, Türkiye'nin etkili güç eksenlerini yeni uluslararası çevre ile uyumlaştırmaktır.”

Yine Davutoğlu’na göre bu dönemde Türk dış politikası üç metodolojik ve beş operasyonel ilke tarafından yönlendirilmektedir. Bu üç metodolojik ilke şunlardır: İlk ilke, Soğuk Savaş dönemi boyunca dış politikaya egemen olan "kriz odaklı" tutum yerine "vizyoner" yaklaşımdır. İkinci metodolojik ilke, Türk dış politikasını tüm dünyada "tutarlı ve sistematik" bir çerçeveye oturtmaktır. Üçüncü metodolojik ilke, Türk yumuşak gücünün bölgede yayılmasına neden olan yeni bir söylemin ve diplomatik tarzın benimsenmesidir.

Bu üç metodolojik yaklaşımdan beş operasyonel ilke Türkiye'nin dış politika oluşturma sürecine rehberlik etmektedir. İlk ilke, güvenlik ve demokrasi arasındaki dengedir. İkincisi, komşulara yönelik “sıfır sorun ilkesi” olmuştur. Ahmet Davutoğlu Sıfır Sorun Politikasını şu sözlerle açıklamıştır (Radikal, 2004).

“Komşu ülkelerin tümüyle gelinecek sıfır problem noktası, aynı zamanda birinci esas ile de bütüncül bir noktaya ulaşmayı sağlayacaktır. Bu esas ‘Türkiye’nin etrafı sürekli düşmanlarla çevrilidir’ psikolojisinden ve buna bağlı gelişen defansif refleksten kurtulup, bütün komşuları ile ilişkilerini iyi düzeye getiren bir ülke olma üzerine kuruludur.”

Üçüncü operasyonel ilke, krizler ortaya çıkmadan kritik bir düzeye yükselmeden önlem almayı amaçlayan, önleyici barış diplomasisidir. Dördüncü ilke, çok boyutlu bir dış politikaya bağlılıktır. Bu çerçevede beşinci ilke ise, Türkiye'ye uluslararası ilişkilerde daha aktif bir rol vermeyi amaçlayan ritmik diplomasi ilkesi olarak tanımlanmıştır (Davutoğlu, 2010).

Türkiye'nin yeni dış politika yaklaşımı ile birlikte, demokrasi, insan hakları, siyasi ve ekonomik özgürlük gibi alanlar öncelik kazanmış, Türkiye'nin gerek komşu ülkeler gerekse diğer yabancı ülkeler arasında karşılıklı bağımlılık ve ekonomik ilişkileri gelişme göstermiştir. Davutoğlu'na göre "Türkiye'nin amacı, uluslararası platformları kullanarak küresel meselelere tutarlı bir şekilde müdahale etmektir. Bölgesel işbirliği arayışlarını artıran hükümet, barış, diyalog, adalet, eşitlik, işbirliği, insan hakları, demokrasi ve özgürlük kavramlarının dış politikaya yön vermesini istemektedir. Ayrıca, karşılıklı ekonomik ilişkilerin, önce bölgesel işbirliğine ve daha sonra da siyasi ilişkilerin çözümüne olumlu katkı yapacağı düşünülmektedir (Efegil, 2013a: 201). Bu yeni anlayış, Türk dış politikasının güvenlik endeksli olmaktan çıkarıp demokrasi, kimlik, medeniyet buluşması gibi konularda yapılandırılmaya yöneltmektedir (Çınar, 2011: 12-13).

Soğuk Savaş sonrası dönemde, özellikle de 11 Eylül ile birlikte dış politika ufkunu genişletme fırsatı yakalamış olan Türkiye, bir diğer ifadeyle çok boyutluluğu yeniden keşfetmiş, Ortadoğu'yu da içine alarak Avrupa'dan Avrasya'ya kadar geniş bir coğrafyada hareket edebilme imkânı yakalamıştır. Yeni dönemde Türk dış politikasında, Soğuk Savaş'ın küresel çıkarlarının yerini bölgesel güvenlik ve işbirliği almış ve yeni koşullar küresel ittifakların önüne geçmiştir.

Bu bağlamda tarihsel sarsıntıları bir kenara bırakan AK Parti, dış politikanın, önyargılardan kurtarılmasına çabalamış ve bu nedenle komşu devletlerle karşılıklı işbirliğine dayalı ilişkilerin kurulmasını savunmuştur. Türkiye'nin tarihine ve coğrafi konumuna uygun, karşılıklı çıkar ilişkilerine dayalı dış politikanın izlenmesini gerekli gören AK Parti hükümeti, bölgesel liderlik rolünü benimsemiştir. Bu açıdan bakıldığında, AK Partinin dış politikasının temel niteliği İnşacılık niteliklerine yakındır.

Davutoğlu'nun ileri sürdüğü "*stratejik derinlik*" kavramı İnşacı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Buna göre, Türkiye'nin sahip olduğu tarihsel ve kültürel miras nedeniyle tek yönlü dış politika izlemesi mümkün değildir. Türkiye'nin derinliği onun tarihi mirasından, kimliksel özelliklerinden ve coğrafyasından kaynaklanmaktadır. Davutoğlu ayrıca bu politikasını Stratejik Derinlik adlı kitabında da ayrıntılı bir biçimde açıklamıştır. Stratejik Derinlik kitabında vurgulanan Türkiye'nin sahip olduğu gücün aktif bir şekilde kullanılması ve kendi potansiyelinin farkına varması gerekliliğidir. Tarihsel miras, kültür,

coğrafya ve zamanın gerekliliklerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesiyle aktif dış politika izlenmesi amaçlanmıştır. Aktif dış politika etkin diplomasi kullanımı ile desteklenmiştir. Bölgedeki krizlerin çözümünde müzakereci bir tavırla arabuluculuk yapmıştır. Türk Dış Politikasında stratejik yetersizliklerin olduğu ve yeni dönemle etki alanlarına ve kültüre yönelik, tarihsel mirastan gelen etki alanlarının kullanılmasında gerektiği vurgulanmıştır.

Türkiye bugüne değin komşularından gelen tehditleri caydırmak dışında dikkatini Ortadoğu'ya yoğunlaştırmamış ve ister siyasi ister ekonomik araçlarla olsun bölge siyasetinde etkin bir rol üstlenmemiştir. Türkiye'nin bu tutumu yalnızca statükoculuk ve barışçılık kavramlarıyla açıklanamaz. Arı ve Piriççi, Türkiye'nin Ortadoğu politikasını oluşturmak için dört önemli hedefin geliştirilmesine odaklandığı üzerinde durmaktadır. Öncelikle, Türk dış politikasının bölgeye yönelik hedefleri stratejiktir ve karşılıklı güven ve karşılıklı saygıya dayanmaktadır. Bir başka deyişle, Türk politika yapıcılarının, bölgesel istikrarın korunması, ulusal birliği ve toprak bütünlüğünü korumak, ticaret ilişkisini genişletmek, karşılıklı kuşkular yerine güven üzerine inşa edilmiş dostane ve barışçıl ilişkiler geliştirmek gibi hususlara odaklanmaktadır (Arı ve Piriççi, 2010: 3).

Türkiye'nin Ortadoğu'ya artan ilgisini güvenlik ve ticarete dayalı bir politikanın yükselişi gibi faktörlerle açıklamak yerinde bir yaklaşımdır ancak yeterli değildir. Türkiye'nin bölgedeki aktif konumunun altında yatan şey dış politika kimliğini de yeniden şekillendirmekte olan bu “ben” algısıdır (Duran, 2008: 397). Bu süreçte en büyük dönüşüm, kimlik/benlik algılamasında yaşanmaktadır. Sadece Osmanlı İmparatorluğu'nun mirası olan bölgelerin değil; yakın kara, deniz ve kıta havzalarının Türkiye'nin stratejik sorumluluğu içinde olduğu algılaması, bu ben idrakinin değişimi ile yakından ilişkilidir. Bu yeni algılamaya bağlı olarak korkular temelinde değil; işbirliği temelinde şekillenen, özgüveni yüksek, kendini küresel bir güç olarak algılayan yeni bir anlayış oluşturulmaya çalışılmaktadır (Duran, 2008: 390).

Türkiye'nin hedeflediği kimlik anlamında “Avrupalılığın” Türkiye'nin Batıya çevrilmesine, Ortadoğu meseleleri ile ilgilenmeye isteksiz olmasına neden olmalıdır. Türkiye yüzünü Batıya çevirirken Batılı kimliğiyle uyumlu görmediği ve bu anlamda kurtulmak istediği birçok özelliğini Ortadoğu'ya ve daha özelde “Arap Dünyasına”

yansıtmıştır. Diğer taraftan ise, nasıl ki Türklük bir kimlik olarak Ortadoğu'nun geri kalmışlığını geride bırakmak isteğiyle ve “çağdaş Batı medeniyetine ulaşmak” ülküsü çerçevesinde yeniden tanımlanmışsa birçok Arap ülkesinde de ulusal kimlikler Batı sömürgeciliği karşısında hissedilen zafiyetlerden Osmanlı geçmişini sorumlu tutan bir psikoloji içinde yeniden şekillenmiştir (Ayman, 2006: 1).

Türkiye'nin ortaya koymaya çalıştığı yeni kimlik yaklaşımında, Ortadoğu'nun muhtemel çatışma ve sorun alanı olarak görülmesi anlayışı terk edilmiş ve “başkalarının sorunları ile ilgilenme sorumluluğu” ve “tarihsel ve kültürel bağların” varlığı doğrultusunda bölgede inisiyatif alınmaya başlanmıştır. Bu yaklaşım aynı zamanda Türkiye'nin tarihi ve kültürel sorumluluğunun bir gereği olarak görülmektedir (Erdağ ve Kardaş, 2012: 82).

Ortadoğu'daki Türkiye algısında da olumlu bir değişim gerçekleşmiştir. Türkiye'nin de Ortadoğulu kimliği ile barışması, Filistin sorununda üstendiği öncü rol, Arap baharı sürecinde değişime verdiği destek Türkiye'yi İslam dünyasının öncüsü konumuna getirmiştir. Öte yandan Ortadoğu halkları için Türkiye, taşıdığı Batılı değerler nedeniyle de çekici görülmüştür. Demokrasisi, liberal pazar ekonomisi, dönüşen laik yapısı, AB ile olan katılım sürecinde yürürlüğe koyduğu reformlarla Türkiye, Ortadoğu ülkeleri için model olmuştur (Purtaş, 2013: 11).

Türk dış politikasının bir dizi coğrafi, tarihi ve kültürel belirleyiciye dayandığını ve Türkiye'nin hem sert güç hem de yumuşak güç kullanarak hedeflerini gerçekleştireceği vurgulanmaktadır. Joseph Nye tarafından "Yumuşak güç" terimi "diğerlerinin tercihlerini şekillendirme becerisi" olarak tanımlanmaktadır (Nye, 2004: 5). Burada önemli olan şey, Türk dış politikasında proaktif, yapıcı ve çok boyutlu aktivizmi şekillendiren ve askeri ve jeopolitik yeteneklerinden kaynaklanan 'sert güç' yerine 'yumuşak gücün' artan rolü ve görünürlüğü olmasıdır (Keyman, 2010: 2).

Türkiye'nin bu yeni dış politika tutumu arka planda yer alan stratejik kültürünün bir yansımasıdır. Türkiye'nin stratejik kültürü dış politika seçeneklerini etkilemiş ve stratejik aktörlerin karar alma mekanizmasında yeni bir inşa süreci başlatmıştır. İç politikada yaşanan dönüşüm ve küresel dinamikler pro-aktif, çok boyutlu, yumuşak gücü ve

diplomatik etki temelli pratiği ön plana çıkararak yeni Türk dış politikasını şekillendirmiştir. Türkiye'nin geleneksel dış politika seçenekleri güvenlik ve tehdit eksenli iken, yeni dönem Türk dış politikası stratejik kültüründe dokusunda yer alan yumuşak güç ve azami işbirliği gibi normlar temelinde işbirliği ve diyalog ile savaş ve çatışmaları önleme idealini benimsemiştir (Erdağ, 71).

Gerçekten de, Ortadoğu'ya dönük pek çok girişim hem jeopolitik hem de jeokültürel hedeflere hizmet eder tarzdadır. Örneğin Ortadoğu'yla ekonomik işbirliğine yapılan vurgu veya geliştirilmek istenen ortak enerji projeleri bir yandan Türkiye'nin objektif ulusal çıkarlarını ve bölgesel güç olma çabalarını desteklerken, öte yandan Türkiye'nin bu bölgeyle olan tarihi bağlarının yeniden inşasının da aracı haline gelmektedir (Kardaş, 2011: 31). Son dönemde yaşanan bu dönüşüm, genelde iktidar partisi AK Parti dış politika tercihleriyle ve özelde de partinin muhafazakârlık veya yeni İslamcılık diye adlandırılan kimliğiyle yakından özdeşleştirilmektedir (Kardaş, 2011: 21).

Jeokültürel konumlanışa verilen önemin kendini gösterdiği en belirgin kanallardan biri ise Medeniyetler İttifakı Projesidir. Bu girişim ile Türkiye kendisini parçası olarak gördüğü İslam medeniyetinin ve bu medeniyetin temsil ettiği değerlerin global düzeyde anlatılmasında ve anlaşılmasında öncü rol üstlenmiştir. Medeniyetler İttifakı Projesi Türkiye'nin kendi jeokültürel havzasındaki yerinin yeniden tanımlanışına hizmet etmesinin ötesinde, küreselleşmenin de doğurduğu sorunların ve endişelerin diyalog yoluyla aşılmasını önceleyen bir yaklaşımın uluslararası düzeyde dillendirilmesinin de kapısını aralamıştır (Kardaş, 2011: 32).

Ortadoğu, çeşitli nedenlerle AK Parti dış politikasının başlıca odak noktalarından biridir: Birincisi, bu ülkelerle iyi ilişkiler, Türkiye'nin nispeten az gelişmiş güneydoğusunun ekonomik kalkınması için önemli görülmüştür. Bu alan, artan ticaret bağlantıları nedeniyle Irak, İran ve Suriye gibi ülkelerle ilişkilerin geliştirilmesinden yararlanmak için bir potansiyele sahiptir. İkinci olarak, düşmanlığı dostluğa çevirmek, Türkiye'ye yönelik güvenlik tehditlerinin azalmasına katkıda bulunacaktır. Üçüncüsü, bölge, Filistin gibi meselelerle bağlantılı olan İslamcı gruplar için özel bir öneme sahiptir. Filistinlilerin nedenini ileri götürmek ve İsrail siyasetinde başkaldırmak İslamcı grupların kendi dünya görüşlerini ve dış politika yaklaşımını inşa ettikleri temel direklerdir

(Demirtaş, t.y). Türkiye Irak'ta Amerikan işgali sonrası süreçte belirleyici bir rol oynama arayışına girmiş, ülkenin bütün halinde varlığını sürdürebilmesi ve topyekün bir iç savaşın önlenmesi yönünde bölgesel odaklı çözümler üretebilmek için yoğun çaba sarf etmiştir. Suriye'nin dış dünyaya entegrasyonunu sağlamayı önceleyen Türkiye, bu kapsamda giriştiği yakınlaşmayı, Ankara-Şam ikili ilişkilerini de normalleştirecek bir fırsata dönüştürmüştür. Türkiye, Suriye ve Irak'la geliştirilen diyalogu itici bir güce dönüştürüp, diğer Arap ülkelerini de içine alacak şekilde Ortadoğu'da bölgesel ekonomik entegrasyon alanının oluşumuna doğru evrilecek bir sürecin de önünü açmıştır (Kardaş, 2011: 20).

Suriye ile geliştirilecek ilişkiler çoğunlukla Türkiye'nin PKK terörüne karşı yürütmekte olduğu mücadele ve Türkiye'nin İsrail, İran ve Irak'la olan ilişkileri bağlamında meşrulaştırılmaya çalışılmıştır. Suriye ile olan yakınlaşmanın, PKK terörüne karşı yürütülen mücadeleyi kolaylaştıracağına, Türkiye'nin İsrail'e olan stratejik bağımlılığını azaltacağına, Irak'ın topraksal bütünlüğünü pekiştireceğine ve Suriye'nin İran'ın yörüngesinden ve etki alanından kurtulmasına yardımcı olacağına inanılmıştır (Oğuzlu, 2012b: 49).

1990'lı yıllarda “ezeli düşmanlık” şeklinde tanımlanan ilişkiler her iki ülkedeki güçlü yönetimlerin liderliğinde son on yılda ‘pragmatik dostluk’ olarak yeniden tanımlanmıştır. Türkiye'nin bölgesini karşılıklı ekonomik bağımlılıklar çerçevesinde dönüştürme çabaları ikili ilişkilerin tarihteki en iyi dönemini yaşamasını mümkün kılmıştır. Bu yakın ilişkiler sürecinde Suriye Türkiye için potansiyel bir güvenlik tehdidi olmaktan çıkmıştır (Oğuzlu, 2012b: 48).

2.2. Beşar Esad Dönemi Dış Politikası: Kimlik ve Dönüşüm

1990'ların başında çok sayıda Suriyeli, Devlet Başkanı Hafız Esad'ın en büyük oğlu Basil Esad'ın babasından yönetimi devralmaya hazırlandığı düşüncesinde olmuştur. Fakat Basil'in, 21 Ocak 1994'te 32 yaşındayken bir trafik kazasında ölmesiyle babasının yerini alması yönündeki beklentiler de son bulmuştur (Van Dam, 2000: 210-211). Bunun üzerine Beşar Esad, öğrenim gördüğü İngiltere'den çağrılmış ve hızla devlet içinde yükseltilmiştir.

Suriye'nin resmîyette Monarşi olmayışı Beşar'ın bir şekilde halk gözünde meşruiyetini sağlamasını, geldiği makamı hak ettiğini ispatlamasını zorunlu hale getirmiştir. Bunun için önce Humus Askeri Akademisi'nde askeri eğitim almış zırhlı birlikler okulunda dönem birincisi olarak Kurmay Binbaşı rütbesiyle mezun olmuştur. 1996'da Yarbaylığa terfi ettirilmiş ve ardından 1999'da Albaylığa terfi ettirilerek daha önce ağabey Basil'in yürüttüğü Cumhuriyet Muhafızları Alay Komutanlığı'na getirilmiştir. Bundan sonra Beşar'ın iktidarının toplumsal ve siyasal meşruiyet kazanması için bazı adımlar atılmıştır. Gerekli halkla ilişkiler çalışmaları yapılmış bu kapsamda devletlerarası ilişkilerde deneyim kazanması için ülkeyi temsilen yurtdışı ziyaretlerine gönderilmiş ve basında sıklıkla röportajları yayımlanmaya başlanmıştır. Bu süreçte Beşar Esad halka dürüst, reformcu, ılımlı ve açık görüşlü bir kişi olarak tanıtılmıştır (Şöhret, 2016: 70).

Hafız Esad'ın 10 Haziran 2000'de ölümü üzerine Suriye'nin iç ve dış politikasında belirsiz bir dönemin başlangıcı olarak görülmüştür. Ancak Beşar Esad babasının ölümünden sonra ilk 15 gün içinde Baas Partisi genel sekreterliğine ve daha sonra rakipsiz girdiği referandumda oyların %97'sini aldığı ilan edilerek cumhurbaşkanlığına getirilmiş; böylece Suriye'de 30 yılı aşan bir süreden sonra babadan oğula devirle Esad ailesinin iktidarı devam ettirilmiştir (Çelikkol, 2015: 100).

Hafız Esad gibi güçlü bir figürün ardından Suriye'de başkanlık koltuğuna oturan Beşar Esad, iktidara gelir gelmez değişim yönünde sinyaller vermeye başlamıştır. Bu anlamda Esad, iktidara geldiği andan itibaren sadece kendi halkı tarafından değil bölgesel ve küresel güçler tarafından da oldukça yakından takip edilmiştir. Çünkü 11 Eylül saldırıları sonrasında yeniden şekillenmeye başlayan küresel sistem içinde Ortadoğu'nun en önemli aktörlerinden olan Suriye'nin kilit bir role sahip olması, devlet başkanı Esad'ın politikalarının mercek altına alınmasının en önemli gerekçesi olmuştur (Mercan, 2012: 141).

Beşar Esad'ın görevi devraldıktan sonra yaptığı açıklamalar ve açılım sinyalleri Suriye'nin siyasi ve iktisadi özgürleşmenin arifesinde olduğu yönünde ümitlerin doğmasına neden olmuştur. Oğul Esad, ilk günlerde ihtiyacı olan toplumsal meşruiyeti sağlamak için gayet özgürlükçü, serbest piyasa yanlısı ve demokratik bir imaj çizmiştir (Dağ, 2013: 51). Batıda tıp eğitimi almış, Batıyı yakından tanıyan ve yenilikçi bir görünüşe sahip olan Beşar

Esad'dan bu tür beklentilerin ortaya çıkması gayet doğal bir durumdur. “Şam Baharı” olarak adlandırılan bu yeni süreçte Esad'ın açılım yönündeki mesajları özellikle dış politikada yeni bir dönemin başladığının göstergesi olarak nitelendirilmektedir.

Bu dönemde çok sayıda siyasi suçlu affedilmiş, devletten bağımsız ilk serbest gazetenin yayınlanmasına izin verilmiş, devlet kontrolünde de olsa Şam'da ilk defa iki internet kafe açılmış, demokratik toplantı ve gösterilere koşullu da olsa izin verilmiştir (Dağ, 2013: 51).

Bu yenilikçi süreç çok kısa sürmüştür. Nedeni olarak yönetim içerisinde yer alan yenilikten uzak düşünceler örnek gösterilebilir. Hafız Esad'ın kadrosunun hala yönetimde çok etkin olması ve rejimin yaşlı generallerinin değişim ve açılım taraftarı olmaması Suriye'de yeni dönemde önemli açılımlar gerçekleştirilmesine önemli ölçüde engel olmuştur (Mercan, 2012: 142).

Beşar Esad'ın reform denemesinin başarısızlıkla sonuçlanması Suriye'nin söz konusu reformlara hazır olup olmadığı şüphelerini ortaya çıkarmıştır. Bunun yanında Beşar Esad tarafından önce destek verilen hareketler birden yasadışı ilan edilmiş bu da halkın gözünde güvenilir bir lider imajı çizilmesine neden olmuştur. Her ne kadar Esad başlangıçta reform yanlısı bir görüntü çizmiş olsa bile, her şeyden önce kurumsal anlamdaki eksiklik ve Cumhurbaşkanı'nın rejim içindeki küçük bir grup tarafından kısıtlanıyor oluşu reformların önünü tıkamıştır. Reform çabaları rejimi tehdit ettiği gerekçesiyle rafa kaldırılmış ve eski baskıcı sistem sürdürülmüştür (Şöhret, 2015: 76).

Beşar Esad iktidarının ilk yıllarında Suriye'nin siyasi yapısına dair reformlar yönünde ciddi adımların atılmaması Suriye'nin önceki dönemlerden farklı olmayacağını göstermektedir. Ancak Eski kadronun tüm direnişine rağmen Beşar Esad siyasi yapıda köklü değişiklikler gerçekleştirilemese bile dış politikada yeni açılım politikaları benimseyerek hızlı bir şekilde uygulamaya başlamıştır (Mercan 2012: 142).

Diğer taraftan Beşar Esad yönetime geçtiğinde Suriye'nin birçok ülke ile ilişkileri oldukça zayıf kalmıştır. Bu nedenle Beşar Esad Suriye'yi hem içerde hem dışarıda diğer devletler ile ilişkilerinde yeni bir döneme hazırlamaya çalışmıştır. Babasının dışlayıcı,

şüpheli, baskıcı politikalarının yerine yenilikçi, dışa açık, Batı'ya uyum sağlamaya çalışan bir politika belirlemiştir. Ayrıca Suriye'nin özellikle komşularla olan karanlık geçmişinden temizlenmesi ve yeni bir sayfa açması için yollar aranmıştır (Şöhret, 2016: 73).

Devlet Başkanı seçilmesinin ardından çok kısa bir süre sonra gerçekleşen Arap Zirvesi'nde Beşar Esad şeffaf, açılım yanlısı, insan haklarına saygılı ve uluslararası hukuka uygun hareket edilecek yeni bir siyaset anlayışına vurgu yapmış ve bu çerçevede bölge devletleriyle en üst düzeyde ilişki gerçekleştirilmesi gerektiğini ifade etmiştir (Mercan, 2012: 143). Özellikle Batı dünyası ile yakınlaşmaya başlayan Esad ekonomik ve siyasi çıkarları doğrultusunda önceki dönemlerde sorunlar yaşadığı birçok devletle yeni bir sayfa açarak iktidarının daha ilk yılında güçlü ilişkiler inşa etmeye başlamıştır. Esad, Batı ile Doğu arasında denge kurmanın da yollarını aramış, bir yandan Batı ülkeleri, Arap ülkeleri hatta Amerika ile diyalog geliştirmeye çalışırken, diğer taraftan da Irak ile ilişkileri sıkı tutmanın ve İran'la var olan yakın ilişkilerini devam ettirmiştir.

Küresel siyaset sahnesinde özellikle son dönemde çok daha etkin bir rol oynamaya başlayan Avrupa Birliği, Beşar Esad'ın ilişkileri kuvvetlendirmeye çalıştığı bir başka güç olmuştur. Başlangıçtan itibaren Beşar Esad'ın ABD ve Avrupa'ya yönelik politikaları daha ılımlı ve açılım sağlayıcı bir formata dönüşmüştür. ABD ile olan ilişkilerin yanında Beşar Esad Rusya ile geliştirdiği ilişkilerde de bir denge kurmaya çalışmıştır. Özellikle Hafız Esad dönemi Suriye- Rusya ilişkileri göz önüne alındığında Beşar Esad'ın Rusya'ya yaklaşımının eskinin aksine daha farklı bir yapı içinde olduğu ve küresel anlamda denge sağlayıcı bir unsur olarak Rusya ile ilişkilerin geliştirildiği görülmektedir. Soğuk Savaş'ın meydana getirdiği kutuplaşmanın zorunluluğu olarak Sovyetler Birliği'nin yanında yer alan Suriye'den ziyade bugün dengeli ve açılımlı bir siyaset gerçekleştirmeye çalışan Suriye'nin Rusya ile ilişkileri meydana getirilmiştir. Rusya'nın da bölgede daha etkin olabilmek adına Suriye'ye uluslararası arenada destekçi olması iki ülke ilişkilerinin gelişmesinde hayati bir öneme sahiptir (Mercan, 2010: 110).

Beşar Esad, 2003 sonrası dönemde dış dinamiklerin ve dış politikadaki gelişmelerin baskısını üzerinde yoğun bir şekilde hissederek iktidarını sürekli bir kriz yönetimi şeklinde devam ettirmiştir. Bu çerçevede Suriyeli karar alıcılar da Suriye'nin dış politika çıkarlarını geliştirebilmek ve gücünü dengede tutmak için hissettikleri güvenlik sorunlarına uygun

yeni güvenlik stratejileri geliştirmiş, Suriye'nin yeni güvenlik stratejilerini dört ana eksen üzerinden toplamıştır (Atlıoğlu, 2009: 110):

- 1) Güçlü Aktörlerle Çatışmalardan Kaçınma
- 2) Pragmatik ve Esnek Diplomasi
- 3) Gücün Dolaylı Kullanımı: Hizbullah Örneği
- 4) İttifak Arayışları: İran ve Rusya

Ancak ilişkiler ilk yıllardaki yakınlaşma çabalarının aksine zaman içerisinde yeniden gerilime dönüşmüş, Suriye Batılı ülkelerden uzaklaşmaya başlamıştır. 2003 yılındaki Irak işgaline karşı çıkan Suriye'yi zamanın ABD Başkanı Bush “Şer Eksenı” ülkelerinden biri olarak tanımlamış ve açıktan askeri müdahale ile tehdit etmiştir (Akgün, 2012: 13).

Sonraki yıllarda yaşanan bir diğer olay ise Lübnan eski Başbakanı Hariri'nin bir suikast sonucu öldürölmesi olmuştur. Refik Hariri'nin ölümü büyük yankı uyandırmış ve Suriye bu ölümden sorumlu tutulmuştur. Hariri'nin ölümünden sonra, önce Suriye'den Lübnan'daki askeri varlığına son verilmesi istenmiştir. Bush iktidarının Ortadoğu siyasetinin ruhuna uygun bir zamanlama ile gerçekleşen suikastın ardından Güvenlik Konseyi'nde Hariri suikastını araştırmak için bir komisyon kurulmasını öngören 1595 no.lu karar alınmıştır. BM bünyesinde oluşturulan araştırma komisyonunun başına Amerika'daki yeni muhafazakâr düşünce kuruluşlarına yakınlığı ile bilinen Alman hâkim Detlev Mehlis geçmiştir. Mehlis başkanlığındaki komisyonun 2005 yılındaki ilk raporunda suikastın arkasında Suriye askeri istihbaratı ve Lübnanlı yetkililerin bulunduğu ileri sürölmüştür (Mehlis, 2005). Suriye Batılı Devletler tarafından kınama ve yaptırımlara maruz kalmıştır.

Suriye'nin 2000'li yıllarda hem Ortadoğu'daki iki komşusu İsrail ve Lübnan'la, hem de 2003 yılı sonrası Irak'a askeri olarak yerleşen küresel güç ABD ile sürekli bir siyasi ve diplomatik çatışma içerisinde olduğunu rahatlıkla söylenebilir. Suriye jeopolitik konum itibarıyla İsrail (Filistin), Lübnan ve Irak gibi istikrardan yoksun, çatışmacı karaktere sahip üç önemli kriz alanı tarafından çevrelenmektedir. Bu jeopolitik dezavantaj Beşar Esad döneminde Suriye dış politikasının en belirgin özellikleri olarak dış politika hedeflerinde ve davranışlarında savunmacı bir anlayışın hâkim olmasına yol açmıştır.

Suriye'nin 2000'li yıllarda siyasi, ekonomik ve askeri gücü ve etki etme kapasitesi kısıtlı bir devlet olduğu açıktır. Bundan dolayı Suriyeli karar alıcılar bölgedeki güç dengelerini göz önüne alarak özellikle güçlü uluslararası aktörlere karşı ihtiyatlı bir dış politika izlemeyi tercih etmektedir (Atlıoğlu, 2009: 111).

Bu dönemde ABD yönetimi üzerinde çok etkili olan İsrail'e yakınlığı ile bilinen Yeni Muhafazakâr grubun Suriye'yi daha fazla yalnızlığa itme yönündeki politikalarına 2005 yılında Refik Hariri suikastından sonra Suriye'nin Suudi Arabistan başta olmak üzere Körfez Arap ülkeleriyle ilişkilerinin bozulması, Körfez ülkelerinden gelen yardım ve sermayenin kesilmesi, İsrail'in Suriye'nin güvenliğine oluşturduğu tehditle birleşince, Suriye için Türkiye ile gelişen ilişkiler daha fazla önem kazanmıştır.

Ankara Şam'ı Ortadoğu bölgesine ve Arap dünyasına yönelik açılım siyasetinin ana üssü olarak görmeye başlamıştır. Öte yandan, Şam da Ankara'yı Avrupa'ya açılan kapısı ve Avrupa ile ilişkilerinin gelişmesinde ve modernleşme sürecinin ilerletilmesindeki destekçisi olarak algılamaya başlamıştır. 2000 yılından sonraki dönemde meydana gelen bölgesel gelişmeler de Türkiye ile Suriye arasındaki yakınlaşmaya zemin hazırlamıştır. 2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünü savunması gibi etkenler Türkiye için Suriye ile iş birliğini daha önemli hale getirmiştir. Aynı zamanda iki ülkenin Irak'ın istikrarsızlaşmasından kaynaklanan ortak diyebileceğimiz tehdit algılamaları bulunmaktadır. Bunların başında ise Irak'ın parçalanması ve ayrı bir Kürt devletinin kurulması gelmektedir.

Türkiye-Suriye ilişkilerinde Irak işgali ve Amerikan politikaları bağlamında oluşan olumsuz havanın bozulmasındaki kritik gün 1 Mart 2003 tarihi olmuştur. 1 Mart 2003 tarihinde toplanan TBMM ABD'nin beklentilerinin aksine Türkiye topraklarının olası bir Irak işgalinde kullanılmasına izin vermeyen tarihi bir karar almıştır. Amerikan askerlerine geçit kolaylığı sağlanmaması ABD'de olduğu gibi tüm bölge ülkelerinde de beklenmeyen bir karar olmuştur. 1 Mart tezkeresinin TBMM reddedilmesinin ardından Türkiye topraklarına konuşlanan Amerikan askerlerinin ve teçhizatlarının İskenderun'da demirlenen savaş gemilerine aktarılması Şam rejimini en azından kuzey sınırlarının güvenliği açısından rahatlatmıştır (Türkiye Büyük Millet Meclisi, 2003). Dolayısıyla Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelişme zemini 1 Mart 2003 Tezkeresi ve ardından bölgesel

düzeyde meydana gelen Irak işgali, ABD'nin Suriye rejimine yönelttiği tehdit ve Türkiye'nin söz konusu politikalara verdiği tepkiler olmuştur (Ayhan ve diğerleri, 2012: 12). Bu siyasi iyileşme sürecini hazırlayan en önemli yöntem, iki ülke arasında her düzeyde gerçekleşen karşılıklı diplomatik ziyaretler olmuş; bu ziyaretler, iki komşu ülkenin aktif diplomasiyi etkin kullanarak ikili ilişkilerini geliştirebildiklerini ve uluslararası konjonktürdeki değişimlerin neden olduğu ortak tehditlere karşı iş birliği alanı oluşturabildiklerini göstermiştir. Bunun yanında kullanılan aktif diplomasi iki ülkenin siyasi karar alıcıları, entelektüelleri ve halkı düzeyinde var olan düşmanlık duygularının ve psikolojik önyargıların ortadan kalkmasına hizmet ettiği gibi karşılıklı bir güven ortamı tesis etmiştir (Türkiye Asya Stratejik Araştırma Merkezi, 2007). Bu süreçte oluşturulan ortak kimlik algısı güvenlik kaygılarının ötesine geçerek iki ülke ilişkilerinin tarihin en yakın seviyesine ulaşmasına imkan sağlamıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İLİŞKİLERDE KRİZ DÖNEMİ

Geride kalan yaklaşık on yıllık dönemdeki tüm bu çabalar iki devletin sistemik stratejik gerekliliklerden mümkün olduğunca bağımsızlaşarak ilişkileri uzun vadeli iş birliğine dönüştürmek yolundaki politikalarına işaret etmektedir.

Fakat ilişkiler Mart 2011’de Suriye’deki protestolar ve iki devletin buna yönelik anlaşmazlıkları nedeniyle bozulmaya başlamıştır. Suriye’deki gelişmeler hakkında Türkiye ve Suriye’nin anlaşamaması, Türkiye’nin Suriye’deki istikrarsız ortamdan kaynaklı güney sınırlarında oluşan güvenlik kaygıları, Suriye’nin Türkiye’yi iç işlerine karışan müdahaleci bir devlet olarak suçlaması gibi nedenler sonrası iyi ilişkiler geride kalmıştır ve ilişkiler çatışma durumuna dönmüştür.

3.1. Arap Baharı ve Suriye'ye Etkisi

Arap dünyası, 2010 yılından itibaren otoriter iktidar yapılarına karşı gelişen halk hareketleriyle birlikte siyasi bir dönüşüm sürecine girmiştir. Arap halkları, demokratik ve ekonomik hak ve özgürlük taleplerini sokak yürüyüşleriyle dile getirmeye, otoriter iktidar yapılarına itiraz etmeye başlamıştır. Tek adam ve aile yönetimlerine, sıkıyönetim uygulamalarına başkaldıran Arap toplumları insan haklarının korunması, siyasi özgürlüklerin sağlanması, gelirlerin adil paylaşılması ve işsizliğin giderilmesi gibi değişimleri istemektedir. Reform taleplerinin seslendirildiği gösteri yürüyüşleri ile başlayan ve bazı ülkelerde silahlı isyan hareketlerine dönüşen Arap uyanışı Tunus, Mısır, Libya ve Yemen’de iktidarların devrilmesine yol açmıştır. Yönetimin değişmediği diğer Arap ülkelerinde ise halkın taleplerinin ayaklanmaya dönüşmesini engellemek amacıyla iktidarlar, siyasi reformlar uygulamaya ve ekonomik destek seçeneklerine yönelmiştir (Sandıklı ve Semin, 2012: 4).

Tunuslu genç bir satıcı olan Mohamed Bouazizi'nin 17 Aralık 2010 tarihinde kendini yakması ile gerçekleşen trajik ölümü, Tunus'ta eşi görülmemiş gösterilere yol açmış ve tüm ülkeye yayılmıştır. Protestoların başarısı Cezayir, Ürdün, Mısır ve Yemen'e, ardından bölgedeki diğer ülkelere yayılan bir protesto dalgasına yol açmıştır. Sebepleri ülkeden ülkeye değişiklik göstermekle birlikte, çoğunlukla demokrasi eksikliği, insan hakları ihlalleri, yolsuzluk, ekonomik gerileme, işsizlik, aşırı yoksulluk, artan gıda fiyatları gibi nedenler halkların sokak gösterileri yapmasına neden olmuştur.

Bu gösteriler bazı ülkelerde iktidar değişikliği neden olmuş, ancak bazılarında ise, devletin temel yapısı tartışmasız bırakılırken yaşam koşullarının iyileştirilmesi talebi neden olmuştur. Gösterilere karşı her ülkede yönetici elit protestoculara farklı şekilde tepki vermiştir: Kimi aşağıdan yukarıya yapılan reformlar hareketleri başlatmış, kimi ise baskıya ve silahlı şiddete karşı toplumsal barış 'satın alma' çabalarına girişmiştir.

Ağustos 2012'den ise protestolar, Mısır, Tunus, Libya ve Yemen olmak üzere dört ülkede hükümetlerin devrilmesine neden olmuştur. Tunus Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali, ayaklanmaların ardından Ocak 2011'de ülkeyi terk etmiş, Mısır'da Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek, Tahrir Meydanı protestolarından sonra Şubat 2011'de istifa ederek 30 yıllık cumhurbaşkanlığına son vermiştir. Libya lideri Muammer Kaddafi, büyük çaplı yerel ayaklanmalar ve uluslararası askeri müdahale sonrasında devrilmiş ve 20 Ekim 2011'de ise isyancılar tarafından yakalanarak öldürülmüştür. Yemen de ise Devlet Başkanı Ali Abdullah Salih istifa etmiş ve halefi Abdal-Rabah Mansur El-Hadi, Şubat 2012'de resmi olarak onun yerini almıştır. Ancak Yemen'de hâlâ protesto gösterileri hala devam etmektedir (Rózsa, 2012: 1).

Nitekim tüm Ortadoğu'yu kasıp kavuran bu sivil öfke patlaması, 2011 yılı Mart ayından itibaren Suriye'ye de sıçramış; Mart ayının ilk günlerinde başlayan barışçıl gösterilere güvenlik güçlerinin sert müdahalesi, ülkede giderek daha fazla sayıda insanın hayatını kaybettiği bir iç savaşa yol açmıştır.

Olayların fitilini ateşleyen ilk gelişme, Suriye'nin güneyindeki Dera kentinde iki gencin duvar yazıları sebebiyle tutuklanması sonrasında meydana gelmiş; yoğun işkencelere maruz kalan gençlerin serbest bırakılması için mensup oldukları aşiretlerin

sokağa dökülmesi, kentte gerilimi arttırmış ve sokaktaki insanlara yönelik hükümetin oldukça sert bir tutum sergilemesi ise büyük bir kışkırtmayı beraberinde getirmiştir (Dağ, 2013: 86).

Sonrasında ise tam bir kısır döngü ortaya çıkmış, güvenlik güçlerinin sokaktaki insanlara uyguladıkları müdahale sertleştikçe halkın rejime hıncı ve tepkisi artmış; halkın tepkisi arttıkça şiddet kullanımı ve insan kayıpları da paralel bir şekilde artmıştır. Suriye İnsan Hakları Komitesi'nin bildirdiğine göre, başından beri en şiddetli olayların yaşandığı Dera'da ilk dört ay içinde yüzlerce kişi güvenlik güçleri tarafından öldürülmüştür (Ataman, 2012: 25).

Kısa süre içinde gösteriler önce Dera yakınındaki şehirlere, sonra da ülkenin her tarafına yayılmıştır. Suriye'de halkı sokaklarda kitlesel yürüyüş eylemleri yapmaya sevk eden temel neden, Esad iktidarının reform yapması yönündeki taleplerdir. Suriye halkının talep ettiği reformlar dört başlık altında toplanabilir (Sandıklı ve Semin, 2012: 6-7):

- 8 Mart 1963 tarihinden beri ülkede uygulanan olağanüstü halin kaldırılması,
- İçişleri Bakanlığı başta olmak üzere, çeşitli hükümet kurumlarının sivilleştirilmesi, güvenlik birimlerinin görev alanlarının yeniden tanımlanması, yasama, yürütme ve yargı organlarının yapılandırılması ve yargının bağımsızlaştırılması,
- Bireysel hakların tanımlanması (Suriye kimliği olmayan Kürtlere vatandaşlık hakkı tanınması) ve ülkedeki gelir dağılımında adaletin tesis edilmesi,
- Siyasi partiler yasasında değişiklik yapılması ve iktidardaki Baas Partisi'nin gücünün sınırlandırılmasıdır.

Daha önceden de halkına reform vadeden ve Arap isyanlarının sadece statükocu rejimleri etkileyeceği beklentisi içinde olan Esad, Suriye halkının devlet karşıtı gösteriler yapmayacağını düşünmekteydi. Ancak beklediği gibi olmamış Arap halkı sadece bölgesel ve küresel statükoya değil, aynı zamanda ulusal ve yerel statükoya da karşı çıkmaya başlamıştır (Ataman, 2012: 25).

Şam yönetimi ülke içerisinde rejim karşıtı ayaklanmaların başlamasının ardından bir yandan şiddet araçlarını kullanırken diğer yandan ise toplumda kendine hareket alanı oluşturmak ve uluslararası camia içerisinde meşruiyetini arttırmak amacıyla çeşitli reform girişimlerinde bulunmuştur (Mercan, 2012: 187). Suriye'deki olağanüstü hâl durumu Esad'ın isteği doğrultusunda yeni kurulan hükümet tarafından kaldırılmış; yurttaşlık hakkına sahip olmayan ve büyük çoğunluğu ülkenin kuzeydoğusunda yaşayan yaklaşık 300 bin Kürt kökenli Suriyeliye kimlik verilmiştir (Sandıklı ve Semin, 2012: 7).

Bu reform denemeleri muhalefet gurupları açısından tatmin edici olmamış, muhalifler istekleri gerçekleştirilmediği için gösterilere devam etmiştir. Ülkede iktidara karşı farklı etnik ve dini gruplardan oluşan geleneksel muhalefet gurupları ortaya çıkmıştır.

Bu muhalif guruplar ilk zamanlar, Müslüman Kardeşler hareketi, kuzeydeki Kürt etnik gurupları, ülkenin her yanına dağılmış vaziyetteki Marksist guruplar, uzun yıllardır sindirilmiş durumdaki Nasirist guruplar ve hanedan içi rakiplerden oluşmaktaydı. Fakat zaman içerisinde iç savaşın ilerlemesi ve bölgede oluşan güvenlik boşlukları sonucunda radikal İslamcı olarak nitelendirilen IŞİD ve el-Nusra gibi guruplarda ortaya çıkmaya başlamıştır. Her ne kadar farklı etnik ve dini özelliklerden oluşmuş olmalarına rağmen bu guruplar eş zamanlı olarak harekete geçerek Suriye'de geri dönüşü olmayan bir dönem başlatmışlardır (Dağ, 2013: 87).

Ancak Muhalefeti oluşturan gurupların her birinin farklı gündemlerle ayaklanmaya katıldıkları gerçeği zaman zaman basına yaptıkları açıklamalardan açıkça anlaşılmaktadır. Başlangıçta reform isteyen halk kitleleri, iktidarın baskısına maruz kalınca Esad rejiminin devrilmesini talep etmeye başlamıştır. Esad iktidarına bağlı güvenlik güçlerinin gösterilerin sona ermesi ve muhalefetin bastırılması amacıyla halka karşı silahlı güç kullanması, Suriye'deki Baas rejimi ile halk arasındaki ilişkilerin kopmasına yol açmıştır.

Nitekim gelinen aşamada Suriye halkı Beşar Esad'ın devrilmesini yeterli görmemekte, Esad'ın ve katliamlardan sorumlu Baas mensuplarının cezalandırılmasını istemektedir. Esad iktidarının reform taleplerini dikkate almaması, halk kitlelerinin muhalefetine şiddetle karşılık vermesi Suriye'deki sürecin niteliğini de değiştirmiştir. Esad yönetimine bağlı güvenlik güçlerinin (polis, ordu ve istihbarat) gösterilere şiddetle

karşılıklı bulunmasıyla muhalif unsurlar silahlı mücadeleye yönelmiştir. Kitle yürüyüşleri biçiminde ortaya çıkan muhalefet hareketi böylece Baas rejimine karşı silahlı bir ayaklanmaya dönüşmüş ve taraflar arasındaki çatışma ülke geneline yayılarak iç savaş halini almıştır (Sandıklı ve Semin, 2012: 8).

Kısa süre içinde ordu ve güvenlik güçlerinin içerisinde Suriye muhalefetine katılımlar artmaya başlamış, rejime karşı silahlı muhalefet “Özgür Suriye Ordusu” çatısı altında toplanmıştır. Başkent Şam'ın bazı dış bölgeleri dâhil Suriye'nin önemli bir bölümü silahlı Suriye muhalefetine eline geçmiştir (Çelikkol, 2015: 137).

Özgür Suriye Ordusu (ÖSO), 29 Temmuz 2011 tarihinde kurulmuştur. ÖSO'nun kuruluş açıklamasında temel amaçlarının “rejimi sona erdirmek olduğu ve rejime destek veren tüm güvenlik birimlerinin hedeflerinde olduğu” belirtilmiştir. ÖSO, kendisini Suriye halkının ordusu olarak tanımlamış ve hedefinin de saldırı değil savunma olduğunu ilan etmiştir (Şen, 2015: 7).

Muhalefetin sivil çatı örgütlenmesi olarak kabul edilen ve 2011 Haziran'ından itibaren Antalya ve İstanbul'da yapılan toplantılarla temelleri atılan Suriye Ulusal Konseyi (SUK) ise Eylül 2011 kurulmuştur (Arı, 2014: 150). Konsey, Suriye içerisindeki ve yurtdışındaki muhalif grupların tek çatı altında toplanması ile oluşturulmuştur.

Suriye Ulusal Konsey'i şimdiye kadar oluşturulan muhalefet cepheleri arasında en fazla grubu barındıran yapı olması itibarıyla öne çıkmaktadır. Konsey'deki Suriyeli muhalif gruplar Arap aşiretleri, Kürtler, Müslüman Kardeşler, liberaller, sosyalistler, gençlik örgütleri ve Asurilerden oluşmaktadır. Konsey'in sözcülüğü görevini üstlenen Burhan Galyun, “tüm ülkelerin Suriye muhalefeti ile ilişkilerini koordine edecekleri organın Suriye Ulusal Konseyi olduğunu belirtmiştir.” (Orhan, 2011: 47). Konsey'in kuruluş amacı olarak Esad dâhil olmak üzere rejimin bütün organları ile değişmesi, halkın tüm katmanlarının devrime katılımını sağlamak üzere ihtiyaç duyulanları temin etmek ve devrimi desteklemek” olarak duyurulmuştur. SUK hedeflerini, Esad başta olmak üzere rejimin tüm organlarıyla değişmesi, devrim hareketlerinin taleplerine uymak, rejim ile görüşmemek ve demokratik sivil yeni bir devlet kurmak olarak belirlenmiştir (Kuş, 2014: 10).

2011 yılının Aralık ayında SUK ile askeri faaliyetler yürüten ÖSO, beraber hareket etme kararı almıştır. Böylece silahlı ÖSO birliklerinin yurt dışında temsil hakkı, SUK'a devredilmiştir. Koalisyon, yurtdışındaki siyasi yapılanma, diplomatik temaslarla ve Suriye Halkının Dostları toplantıları sayesinde muhalefetin uluslararası düzeyde tanınması ve muhalefete destek sağlanması için çalışırken, Özgür Suriye Ordusu ve diğer silahlı muhalif gruplar yurtiçinde Esad rejimine karşı silahlı mücadeleyi yürütmektedir (Sandıklı ve Semin, 2012: 2).

Ancak muhalefet hareketleri istekleri gerçekleştirmekte ve etkin bir sonuca ulaşılmasında başarısız olmuştur. Suriye muhalefeti, halk hareketlerini temsil etme başarısını yakalayamamış, aynı zamanda güçlü ve yeni bir organizasyon yapısı da kuramamıştır. Ortak vizyon oluşturamayan muhalif gruplar, siyasi bir merkez ya da çatı oluşturamayarak sahadaki hareketlerin güçlerini ve faaliyetlerini birleştirememiş ve bölgesel veya küresel güçler ile ilişkileri düzenleyememiştir.

Özgür Suriye Ordusu'nun erken kurulması da Esad rejiminin elini güçlendirmiş, rejime muhalefet aleyhinde propaganda malzemesi sunmuştur. Muhalif unsurların silahlı mücadele aşamasına birlik ve koordinasyon tesis etmeden ve gerekli ağır silahları tedarik etmeden geçmesi dağınık ve birbirinden kopuk silahlı gruplar ortaya çıkarmış, Esad rejimine karşı hedeflenen askeri üstünlük sağlanamamıştır. Diğer taraftan Özgür Suriye Ordusu'nun kurulması uluslararası toplumun sorumluluğunu azaltmış, Esad rejimine karşı insani müdahalenin önünü dolaylı olarak tıkamıştır (Sandıklı ve Semin, 2012: 13).

Savaş boyunca sahada pek çok farklı yeni ittifak kurulmuş, farklı etnik ve dini gruplar oluşturulmuş, daha önceleri etkin olan pek çok grup ise eriyip yok olmuştur. Bu noktada en dikkat çekici olan ise, hiç şüphesiz cihatçı grupların sahada artan bir biçimde Suriye muhalefetini bastırmaya başlamış olmasıdır. Özellikle IŞİD'in ortaya çıkışı ve hızlı yükselişi, Suriye muhalefetinin dönüşümünde kritik bir rol oynamıştır

IŞİD, Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak işgaline karşı mücadele etmek üzere 2003 yılında Ebu Musa ez-Zerkavî tarafından "Cemaatu't-Tevhid ve'l-Cihad" ismiyle kurulmuş olan dini bir örgüttür. 2004 yılında fikri olarak kendisini yakın hissettiği "el-Kaide"ye bağlılığını ilan etmiş "Irak el-Kaidesi" ismini almıştır. 2006 yılında ise Irak'ta

faaliyet göstermekte olan bazı küçük Sünni gruplarla bir araya gelerek “Mücahitler Şura Konseyi” ismini almıştır. el-Kaide ile bağlarını koparan örgüt aynı yıl adını “Irak İslam Devleti” olarak ilan etmiş, ardından 2013 yılında ise “Irak ve Şam İslam Devleti” olarak değiştirmiştir.

Örgüt son olarak 2015 yılı Haziran ayında adını sadece “İslam Devleti” olarak yenilemiştir. Örgüt Türkiye’de “Irak ve Şam İslam Devleti” isminin baş harflerinden oluşan (İŞİD) kısaltmasıyla meşhur olmuş, Batıda ISIS, ISIL veya IS kısaltması kullanılırken Arap dünyasında ise daha çok Arapça isminin baş harflerinin okunuşundan oluşan (DAİŞ) kısaltmasıyla bilinmektedir (Diyanet, 2015: 12).

Suriye’deki güvenlik boşluklarından yararlanarak bölgede etkinliğini arttıran İŞİD’in varlığı, iç çatışmalardan ötürü zayıflayan Suriye muhalefetinin, rejim karşısında ciddi zorluklarla karşı karşıya kalmasına neden olmuştur. 2014 yılı boyunca muhalifler kendi aralarında zaman zaman çatışmakla birlikte aynı zamanda yeni ittifaklar kurmaya da çalışmışlardır.

Ocak 2014’ten itibaren Suriye muhalefetiyle toplu bir savaşa giren İŞİD, bu çatışmalar neticesinde ülkenin doğu kısmını Rakka ve Deyru’z-Zûr da dâhil olmak üzere büyük ölçüde ele geçirmeyi başarmıştır. Buna karşın Suriye muhalefeti içerisinde organize komuta kontrol yapıları ve aynı ideolojik yapıya sahip olmaları nedeni ile İslami Cephe ve el-Kaide’nin Suriye kolu olan el-Nusra Cephesi’nin ön plana çıktığı görülmektedir (Ulutaş ve diğerleri 2015: 9)

Sahadaki tüm bu değişimde uluslararası toplumun verilen sözlere rağmen Suriye muhalefetini desteklememiş olmasının yanı sıra Esad rejiminin iç savaşı İran ve Hizbullah gibi müttefikleri aracılığı ile sekteryan bir zemine indirgemesinin ülkede cihatçı grupların yükselişindeki temel etkenler olduğu görülmektedir (Ulutaş ve diğerleri 2015: 9).

Suriye’de kriz derinleştikçe ve İslami gruplar güçlendikçe, bir zamanlar rahatlıkla şekillendirilip güçlendirilebilecek ya da yönlendirilip manipüle edilebilecek muhalefet, artık daha özgün davranmakta ve Batı açısından şekillendirilmesi zorlaşmaktadır (Şen, 2015: 14). Zaman içerisinde çatışmanın durdurulması ve tarafların anlaşmaya varabilmeleri

için çeşitli uluslararası çözüm arayışlarına gidilmiştir. Bunların birçoğu başarısız olurken birkaçı ise uygulamaya konulabilmiştir. İlk defa 2011 Nisan'ında gündeme gelen BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye hükümetini kınama konusundaki kararı veto eden Rusya ve Çin, 4 Şubat 2012'de ve 19 Temmuz 2012'de gündeme getirilen diğer karar tasarılarını da veto etmiştir (Arı, 2014: 150).

Suriye'nin Arap Birliği ile iş birliği yapmaması üzerine 12 Kasım 2011'deki Kahire toplantısında Suriye'nin örgüte üyeliğinin askıya alınması ve bundan sonraki toplantılara katılımın yasaklanması aynı zamanda örgütün 27 Kasım'daki Beyrut toplantısında gündeme getirilen bir dizi ekonomik yaptırımın uygulamaya konulması söz konusu olmuştur (Arı, 2014: 149).

Kriz, 2012 yılında İslam İş birliği Teşkilatı'nın gündemine de gelmiştir. 15-16 Ağustos 2012 tarihlerinde Mekke'de düzenlenen İslam İş birliği Teşkilatı'nın 4. Olağanüstü Zirvesi'nde Suriye'nin üyeliği askıya alınmıştır (Sandıklı ve Semin, 2012: 31). 16 Şubat 2012'de BM Genel Kurulu 12 olumsuz ve 17 çekimser oya karşılık 137 olumlu oyla Suriye hükümetini kınayan ve şiddete son vermeye ve Esad yönetimini istifaya çağırarak bir kararı kabul etmiştir. Genel Kurul'da 3 Ağustos 2012'de Suudi Arabistan tarafından sunulan ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu altmışa yakın ülke tarafından desteklenen bir diğer karar tasarısı da 12 ülkenin olumsuz ve 31 ülkenin çekimser oy kullanmasına karşılık 133 ülkenin olumlu oyuyla kabul edilmiştir.

Diğer taraftan, 2012 Mart'ında eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Arap Birliği ve BM'nin Suriye Özel Temsilcisi sıfatıyla Suriye'deki soruna çözüm bulmak için ortaya attığı altı maddelik plan 12 Nisan'da Suriye hükümeti tarafından da kabul edilince uygulanmaya konulması için çalışmalar başlatılmıştır (Arı, 2014: 150).

Bu plana daha evvel BM'de veto oyu kullanan Rusya ve Çin tarafından da sıcak bakılmıştır. Planın altı maddesi şöyledir (United Nations, 2012a):

- Suriye halkının istek ve endişelerine yanıt sunacak Suriye öncülüğünde bir siyasi süreç başlatılacak,

- Sivillerin korunması için BM gözetiminde her tür silahlı şiddete son verecek, Hükümet meskun alanlara asker sevkini ve silah kullanımını durdurup buralarda bulunan askerleri çekecek, Muhalefet çatışmalara son verme taahhüdünde bulunacak,
- Tüm taraflar çatışma yaşanan bölgelere insani yardım sevkini sağlayacak ve insani amaçlarla her gün iki saatlik sükunet dönemleri sağlanacak
- Yetkililer keyfi şekilde tutuklanmış kişilerin serbest bırakılması sürecinin hızını ve kapsamını artıracak
- Yetkililer ülkede gazeteciler için hareket serbestisi temin edecek
- Yetkililer toplanma ve barışçı şekilde gösteri yapma hakkına saygı gösterecektir.

Plan Rejim değişikliğini içermemekte, insani yardımlar ve özgürlükler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Ancak planın en büyük eksikliği bir takvime bağlanmamış olmasıdır. (Arı, 2014: 150). Bu doğrultuda BM Gözlemci Misyonu bölgede görev yapmaya başlamış, ancak Planın şartlarına uyulmadığı doğrultusunda gözlem yapılmış ve Misyon çalışmaları durdurulmuştur.

30 Haziran 2012'de Suriye sorununa çözüm için bir başka adım olan ve dünya genelinde birçok ülkenin katılımı ile gerçekleştirilecek Cenevre-I Toplantısının düzenlenmesine karar verilmiştir. Toplantıda BM Güvenlik Konseyi daimi üyeleri, Arap Birliği, Irak, Türkiye, Kuveyt, Katar temsilcileri ile Eylem Grubu oluşturulmuş ve Suriye'deki şiddeti kınama kararı alınmıştır (United Nations, 2012b). Bu toplantıda bir yol haritasının ortaya konulması ile beraber, Annan Planı'nın misyonunun devam etmesi ve bir geçiş hükümeti kurulması konusunda ortak karara ulaşıldığı görülmüştür. Ancak toplantının ardından beklenen netice elde edilememiştir. Çünkü bir geçiş süreci hükümetinde Esad'ın rolünün ne olacağı konusunda taraflar karar verememiştir.

Çatışmanın sonlanması amacıyla ortaya atılan çözümler neticesinde Cenevre-II konferansının toplanılması kararı verilmiştir. Aynı zamanda Suriye'nin yaşadığı zor koşulların Dünya kamuoyuna durulması gibi farklı çabalara da girilmiştir.

21 Ağustos 2013'te meydana gelen kimyasal saldırıyla ilgili iddiaların yoğunlaşmasının ardından ise ABD kimyasal silahlar konusundaki tavrını kesinleştirmiş ve

Suriye'ye müdahale hazırlıklarına başladığını duyurmuştur. Ancak 10 Eylül 2013'e kadar askeri müdahale ile ilgili Kongre'nin desteğini almaya çalışan Obama, Suriye rejiminin kimyasal silahlara sahip olduğunu itiraf etmesinin ve Rusya'nın Suriye'nin kimyasal silah stoklarını güven altına almak için hazırladığı planı ABD'ye sunmasının ardından Rusya'nın planına destek çıkacağını söylemiştir (Tepeciklioğlu, 2015: 186).

Cenevre-II görüşmeleri, bu arka plan üzerinde ve BM ve Arap Birliği Suriye Özel Temsilcisi El Ahdar el-İbrahimi'nin arabuluculuğunda İsviçre'nin Montrö kentinde başlamıştır. BM Genel Sekreteri Ban Ki-moon tarafından yönetilen görüşmelerin birinci turuna Suriye Hükümeti ve Suriye Ulusal Koalisyonu ilk defa birlikte katılmıştır. Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun güçlü bir konuşma yaptığı konferansta hem Esad rejimi hem de muhalif koalisyondan temsilciler birer konuşma yapmışlardır (Miş ve diğerleri, 2014: 217).

Cenevre-II görüşmeleri iki tur üzerinden yapılmış; ilk tur 25 Ocak'ta başlayıp 31 Ocak'ta tamamlanmıştır. İkinci tur görüşmeler ise, 10-15 Şubat tarihleri arasında yapılmıştır. Görüşmelerde ileriye dönük olumlu olabilecek iki kayda değer gelişme ortaya çıkmıştır. İlki, Suriye hükümeti ve muhalefetin ilk defa aynı masa etrafında bir araya gelmesidir. İkincisi ise, Humus başta olmak üzere bazı bölgelere insani yardım ulaştırılmasına yönelik bir çerçevenin tartışmaya açılmasıdır. Bu bağlamda Humus'ta geçici bir ateşkes sağlanmış Kızılhaç örgütü üzerinden buraya kısmi bir yardım iletilebilmiştir. Ancak taraflar daha masadan kalkmadan BM yetkililerin Humus'ta saldırıya uğramaları ve diğer bölgelere ulaşım konusunda güvenliğin sağlanamaması bu konudaki iyimserliği de sonlandırmıştır (Polat, 2016: 147).

Suriye'de söz konusu uluslararası girişimlerden bir sonuç alınamazken muhaliflerle rejim güçleri arasındaki çatışmalar ve rejimin sivillere yönelik saldırıları aralıksız devam etmiştir. Özellikle varil bombalarıyla yapılan saldırılarla sivil kayıplar artmıştır. 2014'ün sonuna yaklaşırken çatışmalarda hayatını kaybedenlerin sayısı 200,000'in üzerine çıkmış bulunuyordu. Ayrıca resmi rakamlara göre Suriye dışındaki mültecilerin sayısı da 4 milyonu aşmıştır (Arı, 2014: 154).

Suriye iç savaşında uluslararası girişimlerden sonuç alınamaması ve rejime yönelik hareketlerin başarısız olmasının iç ve dış etkenlere bağlı sebepleri bulunmaktadır. Öncelikle, Ulusal Koalisyon her ne kadar muhalefet hareketini tek bir çatı altında toplamışsa da Esad sonrası Suriye için ortak bir siyasi vizyon ortaya koymamıştır. Bu durum ise muhalefet hareketinin kırılma eğilimini oluşturmuştur (Sandıklı ve Semin, 2012: 2).

Suriye krizi; Nusayri azınlığın iktidardaki etkinliği ve Baas ideolojisi, Esad rejimine sağlanan güçlü dış destek, muhalefetin zayıf ve parçalı yapısı, Batılı ülkelerin çekimser tutumu gibi sebeplerden dolayı iktidarın değiştiği Arap ülkelerindeki süreçlerden farklı bir seyir izlemiştir ve sonuca ulaşması zorlaşmıştır (Sandıklı ve Semin, 2012: 2).

Bu hususların yanında bazı faktörler de Suriye muhalefetinin güçlenmesine izin vermemektedir. İlk olarak küresel güçlerin içinde bulunduğu olumsuz şartlar bu ülkelerin Suriye muhalefetine gerekli yardımı yapmasını engellemektedir. Afganistan, Irak ve Libya'dan sonra başka bir sorunla uğraşmanın getireceği yüksek maliyet, ekonomik krizlerle boğuşan ABD ve Avrupalı ülkelerin Suriye'deki olayları yönlendirmede isteksiz olmaları sonucunu doğurmuştur (Ataman, 2012: 30).

İkinci olarak, Suriye'deki etnik ve dinsel yapı, Esad ve Baas sonrası rejimin muhtemel yapısı hakkında Batılılar ve İsrail bakımından pek iç açıcı olmayan görüntüler sunduğu için bu muhalif güçlerin Esad rejiminden kurtulmasını sorunlu hale getirmektedir. Üçüncü olarak, yine Suriye toplumunun parçalı yapısı dolayısıyla Esad sonrası dönemde ülkenin, Irak örneğinde olduğu gibi, önü alınamayacak bir şiddet sarmalı içine girme ihtimali hemen hemen bütün kesimleri endişelendirmektedir. Bundan dolayı da insanlar istikrar ve güvenliği demokratik değişime tercih ederek rejimin düşürülmesi talebinde isteksiz olabilmektedir (Ataman, 2012: 30).

Suriye sadece ulusal aktörlerin mücadelesine değil uluslararası aktörlerinde meşruiyet kurmak için mücadele ettiği bir bölge haline gelmiştir. 5 yılı aşkın süredir devam eden Suriye iç savaşının bir vekâlet savaşına dönüşmüş olması, savaşın ne zaman ve nasıl sonlanacağına bilinmemesine neden olmaktadır.

3.2. Suriye İç Savaşı ve Türkiye'nin Suriye Politikası

Türkiye-Suriye ilişkilerinin oldukça iyi düzeyde olduğu böyle bir dönemde, Ortadoğu'da Arap Baharı süreci baş göstermiştir. Türkiye, Arap ülkelerinde demokratik hak ve hürriyet talepleri ile ortaya çıkan halk hareketlerine destek vermiştir. Arap Baharı'nın ilk aylarında temkinli bir tavır takınan ve mevcut rejimlerle gelişmiş ilişkilerine zarar gelmesinden çekinen Türkiye, zamanla Arap Baharı'nı önü kesilemez bir süreç olarak yorumlamış ve bu yeni yorumlamanın sonucunda mevcut rejimlere karşı sert bir tavır takınmaya başlamıştır. Bu yeni dış politika pozisyonu Türkiye'yi mevcut çatışmalar içerisinde bir taraf haline getirmiş ve bölgede önceki on yıldan bambaşka bir Türkiye imajı oluşturmuştur. Tüm bu gelişmeler ışığında 2009 yılında Beşar Esad tarafından “stratejik ortaklık”, Ahmet Davutoğlu tarafından ise “iki devlet bir hükümet” olarak tanımlanan ikili ilişkiler 2014 yılı itibariyle tamamen çökmüş ve ikili ilişkileri geri dönülmesi zor bir noktaya getirmiştir (Çağlar, 2014: 2).

Ankara, Suriye'de de rejimin fazlasıyla ve gereksiz bir şekilde güç kullanarak bastırmaya çalıştığı gösteriler konusunda birkaç ay boyunca rejime siyasi reformda bulunmayı öneren ve bu konuda son on senedir ikili ilişkilerde geliştirdiği tüm siyasi sermayeyi kullanmayı göze alan bir yaklaşım belirlemiştir. Ankara, Suriye'de başlayan reform hareketleri karşısında, rejimin fazlasıyla ve gereksiz bir şekilde güç kullanarak bastırmaya çalıştığı gösteriler konusunda birkaç ay boyunca rejime siyasi reformda bulunmayı öneren ve bu konuda son on senedir ikili ilişkilerde geliştirdiği tüm siyasi sermayeyi kullanmayı göze alan bir yaklaşım belirlemiştir (Ulutaş ve diğerleri 2015: 14).

Türkiye Suriye'deki geçişin görece daha kontrollü bir şekilde olması için çaba göstermeye başlamıştır. Özellikle 2011'in yaz aylarında Türkiye'nin bu noktadaki Esad rejimine olan baskısı sürekli olarak devam etmiştir. Ancak bu noktada İran'ın Suriye üzerinde artan etkisi, Esad rejiminin siyasi reform çağrılarına kulak tıkaması ve artan can kayıpları, Türkiye'yi bir seçim yapmak zorunda bırakmıştır.

Ağustos ayından itibaren rejimin herhangi bir reform çabası içinde olabileceği ihtimalinin ortada olmadığını gören Türk hükümeti uzun yıllardan bu yana sürdürdüğü ve yatırım yaptığı politikalara son vererek Esad rejimine karşı pozisyon almıştır (Ulutaş ve

diğerleri, 2015: 14). Türkiye, Suriye'de reform taleplerinin gerçekleşmesi yönündeki politikasını rejim değişikliği yönünde değiştirmiş ve Esad rejiminin iktidarda uzaklaşması yolunda Suriye'de bulunan muhalif hareketlere destek dahi sağlamıştır.

Türkiye Suriye'ye reform yapma yönündeki ısrarlarının ötesinde, rejimi istifaya yönelik tutarlı çabalarına rağmen Esad'ın iktidarını bırakmasını sağlayamamıştır Bunun bir nedeni IŞİD'in ortaya çıkışı, Batı devletlerin odağını Suriye'deki rejim değişikliği gündeminden uzaklaştırmıştır. Dolayısıyla Türkiye, Tahran ve Moskova'nın Suriye rejimine verdiği titiz olmayan desteğin arkasında nihayetinde faydasız olduğu ispatlanan bu amaca ulaşmak için giderek daha fazla yalnızlığa sürüklenmiştir. İkinci neden olarak ise, Suriye'deki Kürt sorununun zaman içinde Türk hükümeti için daha kritik bir mesele haline gelmesi olmuştur (Lund, 2016).

Türkiye zaman Suriye'ye karşı politikasıyla ilgili stratejik bir manevra yapmaya mecbur önemli bir döneme girmiştir. Bu stratejik yeniden dönüşümün bir nedeni, Kürt PYD'nin kuzey Suriye'de bir federasyon kurma çabasıdır. Bu durum Türkiye için çok daha somut ve Realist bir hale gelmiş ve bu da Ankara için doğal bir güvenlik kaygısı yaratmıştır (Lund, 2016). Böylece, dış tehditler iç tehditlere oranla artmış ve acil ulusal güvenlik önlemleri, diğer dış politika hedeflerine karşı önceliğe sahip hale gelmiştir. (Aktürk, 2017: 88). PYD, Kuzey Suriye'deki toprak kapsamını genişletmiş, çoğunlukla ABD ve birçok Avrupa ülkesi tarafından desteklenmeye başlanmış ve uluslararası meşruiyetini arttırmıştır. PYD/YPG'nin kontrol edilemeyen yükselişi Esad için de eşit derecede tehditkâr bir hale gelmiştir. Bu karşılıklı "varoluşsal" tehdit, Ankara'yı Esad rejimiyle dolaylı olarak koordineli bir hareket ve diyalog kurmak zorunda bırakacaktır. Ankara'nın güneyinde duyduğu bu güvenlik endişesi sonucu Suriye rejiminin değişmesi konusundaki hesabı değişmiştir. Ankara'nın tutumu rejim değişikliğinden, Ankara ile Şam'ın PYD'nin kontrol edilmesi konusundaki ortak tavır sergilemelerine dönüşmüştür (Lund, 2016).

Türk dış politikasının halk hareketleri lehindeki duruşu Suriye krizinde problemlili bir zeminle karşılaşmıştır. Suriye'deki muhalefet hareketinin Esad rejimine karşı netice alamaması, krizin iç savaş halini alarak bölgesel ve küresel bir anlaşmazlığa dönüşmesi Türkiye'yi güney sınırında ciddi bir sınavla karşı karşıya bırakmıştır. Arap dünyasındaki

siyasi ve sosyal değişim taleplerinin yanında yer alması Türkiye'nin Arap ülkelerindeki mevcut rejimlerle de arasının açılmasına yol açmış, Arap Baharı'nın başarısızlığı ise Türkiye'nin tüm Ortadoğu politikasını ve değişimden çekinen, değişime karşı çıkan muhafazakâr Arap ülkeleriyle ilişkilerini olumsuz bir şekilde etkilemiştir (Çelikkol, 2015: 146).

Kriz, Türkiye'nin güvenliğini tehdit etmekte, Ankara'nın bölge ülkeleriyle olan ilişkilerini, Ortadoğu'daki siyasi ve ekonomik alanlarda tesis ettiği iş birliği süreçlerini olumsuz etkilemektedir (Sandıklı ve Semin, 2012: 41). Ancak bunun ötesinde, Türk dış politikasının, Suriye'nin iç siyasetine aşırı derecede dahil olması ve Suriye'nin iç çatışmasının sanki Türkiye'nin kendi iç politikasının bir parçası olduğu yönünde takındığı tutum eleştirilere maruz kalmıştır (Öniş, 2014: 212). Türkiye'nin NATO'nun füze savunma sistemine ait radarlara ev sahipliği yapmayı kabul etmesi, bölgedeki Sünni karakterli rejimlerle ilişkilerini daha fazla geliştirmeye özen göstermesi ve de İran ile Batı arasındaki nükleer gerginlikte eskisi kadar arabulucu rolü oynamaya hevesli görünmemesi, Türkiye'yi açık bir şekilde İran'ın karşısında konumlandırmaktadır (Oğuzlu, 2013a: 50). Türkiye, Suriye'deki aşırı aktivizminin ve Suriye iç siyasetine aşırı katılımın bir sonucu olarak, belki de tamamen istemeyerek mezhep çatışmalarına çekilmiştir (Öniş, 2014: 210).

Türk hükümeti olayların başladığı ilk zamanlar Esad'a halkın taleplerini yerine getirmesi hususunda çağrılarda bulunmuş ve çeşitli ziyaretler düzenlenmiştir (Mercan, 2012: 192). Rejimin bu çağrılara kulak asmaması ve katliamlara devam etmesi, Ankara-Şam hattındaki ilişkilerin kopmasına yol açmıştır. 2012 yılında Şam Büyükelçiliğini kapatan Türkiye, Esad rejiminden kaçan Suriyelilere kapılarını açmış ve Suriyeli muhaliflerin toplantılarına ev sahipliği yaparak Esad rejimine karşı örgütlenmelerine destek vermiştir (Mercan, 2012: 193).

Suriye muhalefetinin organize olması sürecinde öne çıkan aktör Türkiye olmuştur. Türkiye'yi öne çıkaran olgu; son yıllarda sağladığı yumuşak gücü (güven) ve coğrafi konumudur. Ayaklanan Suriye halkı her ne kadar Esad yönetiminden rahatsız olsa da Batı ve özellikle ABD'ye karşı derin bir güvensizlik duymakta, "Amerikan tanklarının önünde Suriye rejimine karşı mücadele etmeyeceklerini" ifade etmektedir. Tam da bu nedenle Batı, Suriye muhalefetinin güvenilirliğini olumsuz etkilememek için çok fazla arkalarında

bir görüntü vermemeye çalışmaktadır. Ancak Türkiye'nin desteklediği bir Suriye muhalefetine Suriye içinde güçlü ve meşru bir muhalefet olarak kabul edileceği gerçeği Türkiye'nin önemini artırmaktadır. Suriye muhalefeti de çok fazla Batı'dan destek aldıkları görüntüsü vermek istememektedir. Bu nedenle Suriye muhalefetine konferanslarının ikisi hariç (Brüksel ve Berlin) tamamı Türkiye'de gerçekleştirilmiştir (Orhan, 2011: 49).

Suriye muhalefeti ilk olarak 1-2 Haziran 2011 tarihlerinde Antalya'da bir araya gelmiş "Suriye'de Değişim Konferansı" başlıklı ilk örgütlenme çabasına Sünni Arap aşiretlerinden Alevilere, Kürtlerden, Hıristiyanlara, sürgünde doğan muhalif gençlere ve kadın aktivistlere kadar oldukça geniş bir katılım olmuştur. Böylece Suriye'de gösterilerin başlamasından sonra muhalifler ilk kez bir araya gelmiş ve rejimin değişmesi için işbirliğine gitmiştir.

Antalya Konferansı'nı takiben bir hafta sonra muhalifler bu kez Belçika'nın başkenti Brüksel'de bir araya gelmiş, yaklaşık 200 muhalifin katıldığı iki günlük konferans sonunda "Suriye yönetimine halka yönelik katliama son vermesi ve Devlet Başkanı'nın görevi bırakması yönünde güçlü bir mesaj verilmiştir. Brüksel'in ardından 16-17 Temmuz 2011 tarihlerinde 350 civarında kişinin katılımıyla "Suriye İçin İstanbul Buluşması" adı altında yine Türkiye'de bir araya gelinmiş, Beşar Esad yönetimiyle mücadeleye nasıl devam edileceğinin masaya yatırıldığı konferansın sonucunda bir bildirme yayınlanmıştır. Toplantıda "Suriye Ulusal Konseyi" (25 üyeli bir konsey ve 11 üyeli bir komite) kurulması kararlaştırılmıştır. Suriyeli muhalifler bu ilk deneyimler ile daha örgütlü ve birlikte hareket etme konusunda çaba sarf etmeye başlamıştı (Orhan, 2011: 46).

Türkiye bir yandan Suriye muhalefetine örgütlenmesi için gayret gösterir ve Esad rejimiyle ilişkilerini tamamen keserken, diğer yandan da uluslararası toplumun Suriye sorununun Beşar Esad' sız çözümünde açık bir rol oynaması için çalışmış, Suriye'nin Dostları Grubu'nun kurulmasında ön planda yer almıştır.

Beşar Esad rejimine karşı olan 11 ülkenin kurduğu Suriye'nin Dostları Grubu başlangıçta Suriye'de Esad 'sız bir geçiş dönemini sağlamaya çalışmış, ancak ABD'nin Suriye sorunundaki rolünü arttırmak istemediğinin görülmesi, 2013 yılında aşırı dinci

grupların Suriye'de ön plana çıkması ve 2014 yılında Batı'nın Suriye sorunundaki önceliklerinin değişmesinden sonra önemini kaybetmiştir (Çelikkol, 2015: 149-150).

Ayrıca Türkiye Suriye'ye karşı ekonomik yaptırım adımlarını da uygulamaya koymuştur. 30 Kasım 2011'de Davutoğlu Suriye'ye karşı hükümetin varlıklarını dondurma ve borç vermeyi askıya alan ayrıca askeri satışların durdurulmasını içeren farklı ve tek taraflı yaptırımların gerçekleştirildiğini ilan etmiştir (TRT Haber, 2011).

Türkiye tek taraflı yaptırımlarla Arap Birliği ile birlikte hareket ederek Esad rejimi üzerindeki uluslararası baskıyı artırmaya çalışmıştır. Türkiye'nin 30 Kasım 2011 tarihinde 9 madde halinde açıkladığı yaptırımlar kapsamında (Sandıklı ve Semin, 2012: 43);

- Suriye'de halkıyla barışık bir yönetim kurulana kadar Yüksek Düzeyli Stratejik İş birliği Konseyi mekanizmasının askıya alındığını,
- Baas iktidarında halka karşı şiddete başvuran kişilerin Türkiye'ye seyahatlerinin yasaklandığını ve Türkiye'deki mal varlıklarının dondurulacağını, Esad rejiminin kuvvetli destekçisi konumundaki bazı iş adamlarına da benzer tedbirlerin getirileceğini,
- Suriye ordusuna her türlü askeri malzemenin satış ve tedarikinin durdurulacağını,
- Türkiye üzerinden Suriye'ye silah ve askeri malzeme transferinin önleneyeceğini,
- Suriye Merkez Bankası ile ilişkilerin durdurulacağını,
- Suriye hükümetinin Türkiye'deki finansal mal varlıklarının dondurulacağını,
- Suriye hükümeti ile kredi ilişkilerinin durdurulacağını,
- Suriye Ticaret Bankası ile işlemlerin durdurulacağını,
- Suriye'deki altyapı projelerinin finansmanı için imzalanan Eximbank kredi anlaşmasının askıya alındığını duyurmuştur.

NATO kapsamında Türkiye, Suriye'yi en son boykot eden büyük ülkeler arasında yer almıştır ancak Türkiye bu konuda sert davranmış ve AK Parti'nin bu yaptırımları Cumhuriyet boyunca diğer hükümetlerin herhangi bir komşuya karşı gerçekleştirdiği yaptırımlardan çok daha sert olmuştur (Abdi, 2016: 450).

Bu süreçte ilişkiler durdurulmuş olmasına rağmen sıcak çatışmaya varan bir olay yaşanmamıştır. Ancak Türkiye-Suriye ilişkilerinde olayların başlamasından sonraki en kritik eşik, Malatya Erhaç askeri havaalanından belli bir görevi ifa etmek için havalanan bir F-4 Phantom Keşif Uçağının 22 Haziran 2012'de Suriye tarafından Doğu Akdeniz'de düşürülmesi olmuştur. Uçağın tam olarak nasıl vurulduğu ve nerede düşürüldüğü konusunda belirsizlik olsa da ağırlıklı olarak uçağın Suriye tarafından düşürüldüğü olasılığı üzerinde durulmaktadır (Arı, 2014: 151).

Türkiye'nin Suriye'ye misillemesi ise 2014 yılında gelmiş, Türkiye bir Suriye askeri helikopterini Türk hava sahasını ihlal ettiği gerekçesiyle düşürmüştür.

Suriye'nin gerçekleştirdiği bu olaydan sonra Türkiye NATO'nun 4. maddesi çerçevesinde toplantı talebinde bulunmuş ve NATO üye devletlerinin desteğini almayı başarmıştır. Bu olay Türkiye-Suriye arasındaki angajman kurallarının değişmesine neden olmuştur. Yeni kurallara göre Suriye'den Türkiye'ye yapılacak en küçük bir ihlalde, ihlal silahsız dahi olsa silah ile karşılık verilecektir. Bu mesaj Suriye yönetimine de iletilmiştir (Abdi, 2016: 454).

Değişen angajman kuralları ilk defa Akçakale'de yaşanan olayın ardından uygulanmıştır. 3 Ekim 2012'de Tel Abyad ilçesinden atılan top mermisi Akçakale'de 5 Türk sivil vatandaşın ölümüne neden olmuştur. Böylece Türk Silahlı Kuvvetleri radar ve F-16 savaş uçakları ile belirlenen askeri noktalara T-155 Fırtına obüsleriyle müdahale etmişlerdir (Milliyet, 2012).

Akçakale'ye düşen bomba Ankara'da ses getirmiş, saldırının hemen ardından Başbakanlık Resmi Konutu'ndaki toplantıya katılan Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, kısa sürede NATO Güvenlik Konseyi'ni Brüksel'de olağanüstü toplantıya çağırmıştır. Konsey Türkiye'nin istediği metni aynen onaylarken, Türkiye'ye destek mesajı vermiştir (İnternethaber, 2012). Soğuk Savaş'tan bugüne kadar müttefiklerine güvenlik teminatı vermekle yükümlü NATO, Yaygınlaştırılmış Caydırıcılık prensibi doğrultusunda hareket etmek suretiyle Patriot füzesavar bataryalarını geçici bir süreyle ek bir caydırıcı tedbir olarak Ankara'nın Suriye kaynaklı yeni güvenlik sorununu bertaraf etmek üzere Türkiye'nin hizmetine sunmuştur (Güney, 2016: 61).

Krizin başlangıcından itibaren durumun giderek şiddetlenmesi Türkiye'yi zor durumda bırakmıştır. Bölgede yaşanan insani facianın göz ardı edilmemesi gerektiği yönünde defalarca çağrıda bulunan Türkiye; Suriye iç savaşında göstermiş olduğu tutum ile iç ve dış siyaset haritalarında değişimler ortaya koymuştur. Arap Baharı'nın sunduğu fırsatın ardından başta kendi bölgesel gücünün sınırlarını ve Ortadoğu'da devrimin liderliği kapasitesini sınamış ve bölgesel aktörlerle ilişkisini gözden geçirmiştir.

Ancak Suriye'deki muhalefete yapılan tüm siyasi ve askeri yardımlara rağmen bir başarı elde edilememiştir. Türkiye'nin son on yıldaki çabaları özellikle “Komşularla Sıfır Sorun” Politikası ve bölge ülkelere model olma çabaları Suriye krizinin etkisi altında kalmıştır (Abdi, 2016: 450).

Arap Baharı'nın ilk aylarında temkinli bir tavır takınan ve mevcut rejimlerle gelişmiş ilişkilerine zarar gelmesinden çekinen Türkiye, zamanla Arap Baharı'nı önü kesilemez bir süreç olarak yorumlamış ve bu yeni yorumlamanın sonucunda mevcut rejimlere karşı sert bir tavır takınmaya başlamıştır. Bu yeni dış politika pozisyonu Türkiye'yi mevcut çatışmalar içerisinde bir taraf haline getirmiş ve bölgede önceki on yıldan bambaşka bir Türkiye imajı oluşmuştur. Tüm bu gelişmeler ışığında 2009 yılında Beşar Esad tarafından “stratejik ortaklık”, Ahmet Davutoğlu tarafından ise “iki devlet bir hükümet” olarak tanımlanan ikili ilişkiler 2014 yılı itibariyle tamamen çökmüş ve ikili ilişkileri geri dönülmesi zor bir noktaya getirmiştir (Çağlar, 2014: 2).

Türkiye, Arap sokaklarında sahip olduğu güce dayanarak kendi amaçlarının gerçekleşmesinin hızlı olacağına inanmış; Esad rejiminin askeri kabiliyetlerini ve hatta rejimin direnişini hesaba katmamıştır. Ankara'nın Suriye krizi konusunda öngörülerinin gerçekleşmemesinin nedenlerini bu dönemde şöyle sayabiliriz (Abdi, 2016: 451).

- Esad rejiminin direnişi
- Muhaliflerin yapısı
- Bölgesel aktörlerin etkisidir

Batılı ülkelerin tutumu da Suriye'deki halk hareketinin netice alamamasında etkili olmuştur. Süreç içinde Türkiye Suriye krizine dâhil oldukça Batı geri çekilmiştir.

Libya'daki krizde halkına ateş açan Kaddafi iktidarına müdahalede oldukça hızlı hareket eden bazı Batılı devletler Suriye krizinde sadece Esad rejimi aleyhindeki söylemlerle yetinmiştir. Bu devletlerin Suriye krizinin sürüncemede bırakılması yönünde irade gösterdiği gözlemlenmiştir. Özellikle Türkiye'nin Ortadoğu'da artan etkinliğinden rahatsız olan bazı Batılı devletlerin Suriye krizinin uzamasını hedeflediği, böylece krizin Türkiye'yi yıpratmaya devam etmesini istediği değerlendirilebilir (Ataman, 2012: 13).

Türkiye'nin Suriye'den temel beklentisi istikrardır. Ancak Suriye'de öyle bir noktaya gelinmiştir ki ne rejimin iktidarda kalmaya devam etmesi ne de rejimin yıkılışı ülkeye istikrar getirmeyecektir. Türkiye'nin beklentisi olan “demokrasiye barışçıl geçiş” için tek yol rejimin kendisinin değişime önderlik etmesidir. Esad yönetimini buna ikna edebilecek tek yol ise Türkiye-Rusya ve İran arasında Suriye için bir bölgesel girişim başlatılmasıdır (Orhan, 2012: 26).

Suriye iç savaşının başında silahlı mücadele esas olarak Esad rejimiyle muhalif gruplar arasında olmuştur ve Türkiye'ye Suriye kaynaklı gelen saldırılar sadece Şam rejiminden kaynaklanan tehditlerle sınırlı kalmıştır. Oysa 2012'nin sonundan itibaren Suriye iç savaşı bölgesel ve küresel güçler ile onların uzantılarının burada sürdürdükleri vekâlet savaşı halini alınca, Türkiye'ye yönelik Suriye kaynaklı tehdidin niteliği değişmiş ve maliyeti artmıştır (Güney, 2016: 61).

Suriye'de iç savaşa dönüşen kriz Türkiye'nin IŞİD ve PKK/PYD gibi ayrılıkçı terör örgütlerinin ortaya çıkardığı güvenlik kaygısı, mülteci sorunlarının getirdiği ekonomik zorluklar ile yüzleşmesine neden olmuştur. Kriz bölgesel ve küresel bir anlaşmazlığa sebep olmuş, Ortadoğu'da Şii-Sünni gerilimine zemin hazırlamış, Suriyeli sığınmacılar sorununu doğurmuş, PKK terör örgütüne farklı bir hareket alanı sağlamış ve böylece Türkiye'yi güneyde meşgul edecek bir istikrarsızlık meydana getirmiştir (Ataman, 2012: 2).

Suriye'deki gelişmelerin Türkiye'ye doğurduğu bu önemli sorunlardan biri Suriye içinde iç savaş sonrası oluşan güç boşluğu ve terör olaylarından kaynaklanan problemlerdir. Suriye'de yaşanan iç savaşın neticesi olarak Esad rejimi belirli bölgelerin kontrolünü tamamen kaybetmiş ya da stratejik olarak terk etmiştir. Devlet altı grupların ve etnik azınlıkların kontrolüne geçen Suriye topraklarında Türkiye yeni aktörler ve yeni

sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Durumun değişkenliği belki de Türkiye için en temel problemler arasındadır (Altundeger ve Yılmaz, 2016: 292).

Suriye'deki kriz sadece bölgesel aktörlerin kendi iç durumunu etkileyen bir kriz olarak kalmamış, aynı zamanda Türkiye'nin siyasi bütünlüğünü de tehdit eden bir durumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Tıpkı ayrılıkçı terör gruplarının Irak'taki güç boşluğundan yararlanıp Türkiye'ye geçmeleri gibi, Suriye'nin kuzeyinden de Türkiye'ye gruplar sızmaya başlamıştır. Türkiye'nin güney sınırlarının, daha geniş anlamda Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin daha sorunlu ve istikrarsız hale gelmesi söz konusu olmuştur.

Türkiye açısından Suriye krizi kaynaklı belki de en ciddi tehdit ise 910 kilometrelik Türkiye-Suriye sınırının Nisan 2016 itibarıyla yaklaşık 600 kilometresini Türkiye'ye karşı mücadele yürüten PKK terör örgütünün Suriye kolu YPG tarafından kontrol ediliyor olmasıdır. Bu, sınır güvenliği açısından bir risk durumu oluşturmuş; Suriye'nin parçalanması ihtimali ve bunun Türkiye'nin toprak ve siyasi bütünlüğünü riske etmesi olasılığını ortaya çıkarmıştır. Bu durum, Suriye krizinin Türkiye açısından uzun vadeli güvenlik etkisini oluşturmaktadır (ORSAM, 2016).

Genel olarak Suriye'nin kuzeydoğusunda yaşayan Kürtlerin Suriye nüfusu içindeki oranı %8-10 civarındadır. Kürtler, Nusayrilerden sonra ülkenin en büyük azınlığı durumundadır. Suriye'deki Kürtler, Kuzey Irak'taki yapıya benzer bir özerklik fikrine sıcak bakmaktadırlar. Suriye'nin kuzeyindeki gelişmeler, Kuzey Irak'taki mevcut durumla birlikte değerlendirildiğinde Türkiye için önemli bir tehdit yaratmaktadır.

Suriye Kürtleri üzerindeki etkisini arttıran PKK, Türkiye ile Suriye arasındaki ilişkilerin normalleşmeye başlaması ve Adana Mutabakatı ile birlikte yeni duruma yanıt vermiş ve Suriye kolu olarak 2003 yılında Demokratik Birlik Partisi'ni (Partiya Yekiyiya Demokrat-PYD) kurmuştur. 2011 sonrası dönemde Suriye'nin kuzeyinde etkinlik elde eden en önemli aktörlerden birisi haline gelen bu örgüt 2003 yılında kurulmuş olsa da tarihçesi PKK'nın Suriye'de faaliyetlerine başladığı 1980'lerin ilk yıllarına kadar uzanmaktadır.

Arap baharı döneminde: Rejim muhalifi Kürtler zemin kaybederken, Esad rejimiyle ilişkileri iyi tutan PYD ön plana çıkmaya başlamış ve bizzat PYD lideri Salih Müslim'in de ifade ettiği gibi, rejimle aralarında de facto bir anlaşma olduğu görüntüsü oluşmuştur. 2011 yılında başlayan Suriye devriminin yol açtığı kaosta Esad rejiminin desteği, PKK/KCK örgütünün ülkenin kuzeyinde PYD adı altında hızla örgütlenmesine, silahlı militan sayısını arttırmasına ve idari yapılar teşkil etmeye başlamasına zemin hazırlamıştır. PYD'nin silahlı kolu YPG, ABD ve Esad rejimiyle olan ittifak ilişkisinden yararlanarak elinde bulundurduğu kantonları birleştirme çabası içine girmiştir (Erşen, 2016: 149).

Esad rejimi ülkedeki Kürtlerin muhalefete katılmasını engellemek maksadıyla terör örgütünü kullanmakta, bu doğrultuda örgüte silah ve mühimmat tedarik etmektedir. PKK/KCK da Esad rejiminin sağladığı koruma ve imkânlarla Suriye'nin kuzey ve kuzeydoğusunda PYD ile birlikte varlık göstermekte, Suriyeli Kürtlerden militan temin etmeye çalışmaktadır (Yorulmaz, 2016: 459).

Esad rejiminin PYD ve YPG ile iş birliğini, Kürtler içerisinde böl ve yönet politikası uygulayarak, PKK/PYD'nin diğer Kürtlere karşı bir denge unsuru (özellikle PKK ile rekabet içerisinde olan Barzani liderliğindeki KDP'nin Suriye'de güçlenmesini engellemek) olarak kullanma nedeni sayılabilir. PYD, 2011 yılında başlayan iç savaş sırasında Kürt bölgesi kontrolünü silahlı güç ile elde ederek, yeniden belirlenecek Yeni Suriye haritasında da var olabilme stratejisi belirlemiştir (Sökmen, Aşkın İnci, 2016: 243).

Ortadoğu'da dört parçalı konfederal bağımsız bir Kürdistan hedefleyen terör örgütü PKK, PYD üzerinden bölgedeki ayrılıkçı eğilimi tahrik etmekte, Suriye'nin kuzey ve kuzeydoğusunda kendi güdümünde ilk etapta özerk bir yönetim tesis etmeye çalışmaktadır (Altundeğer ve Yılmaz, 2016: 293).

YPG, kontrol altında tuttuğu Afrin ile birlikte muhaliflerin ve IŞİD' in kontrolü altındaki Fırat Nehri'ne kadar olan Bab, Menbic, Rai ve Cerablus'un içinde olduğu bölgeyi ele geçirmeyi ve Türkiye sınırı boyunca coğrafi olarak bütünlük arz eden bir kuşağı idare altına almayı amaçlamaktadır (Erşen, 2016: 149).

Kürt yapılanması özellikle Türkiye'nin iç siyasetine ilişkin önemli etkiler yaratırken, Suriye'de güç boşluğunda ortaya çıkan IŞİD gibi petrol kaynaklarına yakınlığı nedeniyle dünyanın en zengin terör grupları arasında sayılan silahlı gruplar Türkiye için gerek kısa vadede gerek uzun vadede daha büyük tehditler oluşturmaktadır. Bölgedeki istikrarsızlık sürdükçe bu güçlerin alanı daha da genişleyecek ve Türkiye için daha büyük bir tehdit oluşturacaklardır. 2015 yılı itibariyle IŞİD Türkiye'yle sınır komşusu olmuştur. Artık Türkiye güneyinde rasyonel olmayan yeni bir aktörle daha muhatap olmak zorunda kalacaktır (Altundeger ve Ertugrul, 2016: 293).

Musul'u hızlı ve beklenmedik bir şekilde ele geçiren IŞİD, Irak-Suriye hattındaki güç yığınağını ve hareket imkânını da kullanarak Suriye içerisinde de operasyonel kabiliyetini artırmıştır. Özellikle Musul'dan getirilen ağır silahlar ve elde edilen büyük miktardaki para ile Suriye'de özellikle Türkiye sınırına yakın bölgelerde etkinliğini artırma çabası içerisine girmiştir. Sene boyunca Tel Ebyad, Azez, Atme, Çobanbeyli gibi şehir ve kasabalarda Türkmenler, Araplar ve Kürtler IŞİD ile çatışmalar yaşamış, bunun Türkiye'ye yansımaları bir taraftan artan sığınmacı sayısı diğer taraftan da sınır güvenliği açısından getirdiği sorunlar olmuştur. Sene boyunca seken kurşun ve havan topları sınırın Türkiye tarafında hem bölge sakinlerinin yaralanmasına hem de binaların isabet almasına sebep olmuş, bu sebepten yoğun çatışma alanlarına yakın köy ve kasabalarda çatışmaların arttığı dönemlerde sokağa çıkmama anonsları yapıldığı gibi okullar da tatil edilmiştir (Miş ve diğerleri, 2014: 218).

Suriye Krizi ile baş gösteren terör olayları Türkiye'de birçok can ve mal kaybına yol açmıştır. Türkiye şimdiye kadar IŞİD kaynaklı farklı saldırılara maruz kalmıştır.

Şubat 2013'te, Cilvegöz sınır kapısında ortaya çıkan patlamada 4'ü Türk olmak üzere 13 kişi hayatını kaybetmiştir. Patlamanın Suriye'den gelen bomba yüklü bir araç nedeniyle gerçekleştiği açıklanmıştır (NTV, 2013).

IŞİD mensupları Türkiye'nin Musul Başkonsolosluğu'na baskın düzenlemiş, Başkonsolos dâhil 49 konsolosluk personelini rehin almış; konsolosluk personellerini ve personelin bazı aile fertlerini şehrin başka bir bölgesine nakletmiştir (Habertürk, 2014a).

Olaydan 101 gün sonra ise, IŞİD tarafından rehin alınan Musul Başkonsolosu ile beraberindeki 48 konsolosluk çalışanı serbest bırakılmış ve güvenlik güçleri tarafından teslim alındıktan sonra Şanlıurfa'ya getirilmişlerdir (Habertürk, 2014b).

20 Temmuz 2015'te Suruç'ta gerçekleşen terör saldırısında 31 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu olaydan sonra Ankara teröre karşı operasyonlarda rol almaya başlamıştır. Bundan önce Türkiye'nin odak noktası PKK ve sol kanat organizasyonları olmakla beraber, bu noktadan sonra Ankara ilk defa Türkiye-Suriye sınırına yakın IŞİD mevzilerini hava saldırılarında hedef almış ve askeri güçlerini bu yolda seferber etmiştir (Abdi, 2016: 456).

Ancak bu şehir ve kasabalardan hiçbirisi Ayn el-Arab ismiyle de bilinen Kobani kadar konuşulmamış ve uluslararası medyada karşılık bulmamıştır. Eylül ayında ilerleyişe geçen IŞİD militanları Kürt nüfusun yoğun olduğu Kobani'yi kuşatması ile yoğun çatışmalar başlamıştır. Kobani Türkiye'de diğer çatışma alanlarından farklı yansımalara sebep olmuştur. Öncelikle diğerlerine benzer bir şekilde Kobani'den kaçan 200 bini aşkın Suriyeli Kürt, Türkiye sınırına dayanmış; Türkiye, sınır kapısını açarak çatışmalardan kaçan tüm Suriyeli Kürtleri kabul etmiş ve kurulan kamplarda ihtiyaçlarını karşılamıştır (Miş ve diğerleri, 2014: 219).

Diğer çatışma alanlarından farklı olarak ise Türkiye iki yönlü ve iyi kurgulanmış bir baskıya maruz bırakılmıştır. Bir taraftan PKK'nın Suriye'deki uzantısı PYD/YPG Kobani üzerinden antik milliyetçi söylemler kurarak IŞİD' in Kobani'deki ilerleyişini Türkiye'ye mal etmeye çalışmıştır. Türkiye içerisindeki PKK lobisi yoğun bir şekilde “Türkiye'nin IŞİD'i desteklediği”, “Kobani halkını sınırdan sokmadığı”, “Kobani'ye savaşıma gidenlere izin vermediği” ve “Kobani'ye yardım yapılmasını engellediği” gibi provokasyon amaçlı söylentileri gündeme getirmiştir (Miş ve diğerleri, 2014: 219).

HDP Merkez Yürütme Kurulu'nun 6 Ekim 2014'teki olağan toplantısının ardından yapılan “Kobani'de yaşanan katliam girişimine karşı 7'den 70'e bütün halklarımızı sokağa, alan tutmaya ve harekete geçmeye çağırıyoruz. Bundan böyle her yer Kobani'dir” açıklaması üzerine başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerindeki iller olmak üzere birçok kentte terör örgütü yandaşları, çok sayıda iş yeri, araç, kamu binası, okul, Kuran

kursu, dersane ve yurt binasına zarar vermiştir. Olaylardan 40'dan fazla kişi hayatını kaybetmiştir (AA, 2015). Türkiye ve Suriye arasındaki terör odaklı ilişkilerdeki başka bir konu ise Türk askerinin Süleyman Şah Türbesi civarındaki mevcudiyetidir. Ülke sınırları dışındaki tek Türk toprak parçası olan ve 10 dönümlük alanda bulunan Türbe ve karakolun mevcut yerinde tutulmasında karşılaşılan lojistik sorunlar ve daha da önemlisi karakola yapılacak bir saldırının Türkiye'yi istemediği koşullarda doğrudan Suriye iç savaşının içine çekilme riskini de dikkate alan Türkiye, 2015 yılı Şubat ayında düzenlediği askeri bir operasyonla Türbe'yi ve askeri karakolu tahliye etmek zorunda kalmıştır (Çelikkol, 2015: 152).

Suriye iç savaşının karakterinin süreç içinde değişmesi ve savaşan aktörlerin farklılaşması ile Türkiye'nin Suriye'deki öncelikleri değişmeye başlamıştır. Ankara defalarca sınıra yakın bir alanda tampon bölge oluşturulmasını, savaşın başka bölgelere sıçramasını önlemenin yanı sıra insani yardımların güvenli bir şekilde transfer edilmesini sağlamak gerekçesiyle bu önerinin gerçekleşmesini istemiştir (Abdi, 2016: 456).

Ancak Türkiye “güvenli bölge” ve “uçuşa yasak bölge” görüşünü başta ABD olmak üzere, bir ölçüde Fransa dışında, Batılı ülkelere kabul ettirememiştir. ABD yetkilileri çok sayıda uçağı bu amaçla bölgeye bağlamak istemediklerini ve güvenli bölge fikrinin karada asker bulundurmaya gerektirebileceğini, her durumda bu amaçla BM Güvenlik Konseyi kararına gerek duyulacağını, Rusya ve Çin'in mevcut tutumları çerçevesinde böyle bir karar çıkmasının imkânsızlığının ortada olduğunu sıklıkla tekrarlamıştır (Çelikkol, 2015: 150).

Washington'un önceliğı bir tampon bölgenin oluşturulması değil belki Esad rejimiyle “de facto bir ittifak” olmak pahasına olsa bile IŞİD'e karşı savaşmak ve bu küresel tehdidi ortadan kaldırmaktır (Abdi, 2016: 456). Türkiye'nin Suriye'de güvenli bölge kurmak ile ulaşmak istediğı hedefler şu şekildedir (Orhan, 2016: 13).

- YPG'nin Kuzey Suriye'de kontrol ettiği bölgeleri birleştirerek fiili olarak özerk bir bölge oluşturmasını engellemek
- IŞİD'i sınır bölgesinden uzaklaştırarak Türkiye içinde terör eylemi ve sınır illerini vurma imkânını ortadan kaldırmak/sınırlandırmak.

- Türkiye'ye yönelik yeni Suriyeli sığınmacı akınlarını Suriye içinde karşılamak ve Türkiye içindeki Suriyelilerin bir kısmının geri dönüş imkânlarını hazırlamak.
- Uzun vadede Türkiye'nin Orta Doğu ve Arap dünyasına ulaşımını garanti altına almak.
- Suriye siyasi çözüm masasındaki konumunu güçlendirmek.

IŞİD'in güçlenmesinin Türkiye açısından yarattığı en büyük sıkıntılardan biri Suriye politikasının başarısını engelleyen en önemli unsurlardan biri olmasıdır. IŞİD'in Türkiye'nin Suriye politikasının altını oyması açısından birkaç neden öne sürülebilir. Birincisi muhalifler ile savaşarak rejimin hiçbir enerji harcamadan düşmanlarından kurtulmasını sağlamaktadır. İkincisi IŞİD'in güçlenmesi Suriye halkı nezdinde Esad rejiminin toplumsal tabanının güçlenmesine neden olmaktadır. IŞİD'in Türkiye'nin Suriye politikası bağlamında yarattığı üçüncü sorun Esad yönetiminin uluslararası meşruiyetinin artmasını sağlaması olmuştur (Sandıklı ve Semin, 2012: 43).

Öte yandan, IŞİD'in yarattığı istikrarsızlık ve çatışmaların en önemli sonuçlarından biri Suriye ve Irak'ta insanların zorunlu kitlesel göçe maruz kalmasıdır. Bu göç dalgasının adresi ise büyük ölçüde Türkiye olmaktadır. Yaşanan kitlesel göç de Türkiye açısından önemli ekonomik, sosyal ve güvenlik sorunlarını beraberinde getirmektedir (Sandıklı ve Semin, 2015: 43).

Suriye mülteci krizi, II. Dünya Savaşı'ndan sonra en büyük mülteci krizidir. Dünya genelinde 11 milyondan fazla Suriyeli yerinden edilmiş durumdadır. 4 milyonu aşkın Suriyeli, komşu ülkelerde mülteci konumundadır (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2015). Dünya, tarihin gördüğü en büyük mülteci krizini yaşarken bir yangın yerine dönen Ortadoğu'daki çatışmalardan ve katliamdan kaçan yüz binlerce mülteci Akdeniz ve Ege Denizi üzerinden Avrupa kıtasına geçmek üzere yollara dökülmüş durumdadır. 27 Kasım 2015 itibarıyla 868 bin 282 mülteci deniz yoluyla Avrupa'ya illegal geçiş yapmış ve bu çok riskli yolculuk esnasında 2015 yılı içerisinde 27 Kasım tarihine kadar tespit edilebildiği kadarıyla aralarında kadın ve çocukların da bulunduğu 3551 mülteci boğularak hayatını kaybetmiştir. Gerçekte ise hayatını kaybeden mülteci sayısının bu rakamın çok daha üstünde olduğu düşünülmektedir (Bayraklı ve Keskin, 2015: 8).

Türkiye, tarihi ve coğrafi konumundan ötürü Suriyeli mülteci hareketlerinin merkezinde yer almaktadır. Türkiye, 2014 yılı itibariyle dünyanın en çok mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülkedir (BMMYK, 2015). Suriyeli, Iraklı ve diğer mülteciler dâhil olmak üzere şu ana kadar 3,1 milyonun üzerinde mülteci Türkiye'de kayıtlıdır. Komşu ülkelerde şiddetin tırmanmaya devam etmesi nedeniyle 2016'da Suriye ve Irak'tan Türkiye'ye mülteci akınının ölçeğinin ne olacağı belirsizdir (Avrupa Komisyonu, 2016). Türkiye, Suriye mülteci krizinin ilk başladığı günden beri açık kapı politikası uygulamaktadır. 10 ilde 26 mülteci kampı bulunmaktadır. 81 ilde yaşayan mültecilere toplam 8 milyar \$ üzerinde destek verilmiştir (BMMYK, 2015).

Türkiye şu anda, yaklaşık altı yıldan bu yana 10 şehirde kurulan 26 geçici barınma merkezinde 256.971 Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. Bunun dışında, geçici barınma merkezleri dışındaki 2.521.907 Suriyeli mülteciye sağlık, eğitim ve gıda yardımı sağlanmaktadır. Türkiye'deki Suriyelilerin çoğu Suriye-Türkiye sınırına yakın olan bölgelerden gelmektedir. Bu bölgeler aynı zamanda yoğun çatışmaların olduğu bölgelerdir. Türkiye'ye gelen Suriyeli sığınmacıların yüzde 10 u Türkiye'deki 10 kentte bulunan 26 geçici barınma merkezine yerleştirilmiştir ve yüzde 90 ı geçici barınma merkezlerinin bulunduğu 10 kent de dâhil olmak üzere çeşitli kentlerde geçici barınma merkezleri dışına yerleşmiştir. Bu 10 kent, ülkenin güney ve güneydoğusundadır ve Suriye-Türkiye sınırına yakındır (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü [Göç], 2016).

Ancak sığınmacılar meselesi Türkiye'de ciddi bir mali külfete yol açtığı gibi özellikle Suriye sınırına yakın illerde güvenlik sorununa dönüşebilmektedir. Yaklaşık altı yıldır yaşanan sığınmacı yoğunluğu sebebiyle Türkiye'nin sınıra yakın şehirlerinde birbirinden farklı iki halk bir arada yaşamak durumunda kalmış, dolayısıyla sınır bölgesinde yaşam, gerek standartlar açısından gerekse sosyokültürel açıdan değişikliğe uğramıştır (İHH, 2014: 4)

Türkiye için Suriye krizinin etkileri sadece Irak ve Suriye sınırında yaşanan belirsizlik ve istikrarsızlık ortamıyla sınırlı değildir. Türkiye, krizin en ağır faturasını çeken Suriye halkının yaşadığı dramı paylaşmak ve neticede canlarını kurtarmak için kendisine sığınan insanların sorunlarıyla da ilgilenmek durumunda kalmıştır.

Suriye'deki iç savaşın Türkiye'ye en somut yansıması olan sığınmacı kriziyle mücadelede karşılaşılan sorunlardan biride hukuki alanda yaşanmaktadır. 1951 tarihli Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Cenevre Sözleşmesi'nde imzası bulunan Türkiye, coğrafi sınırlama ilkesi dolayısıyla Avrupa dışından gelen sığınmacılara mültecilik statüsü tanımamaktadır. 29 Nisan 2011'de giriş yapan ilk göç kafilesiyle birlikte "Suriyeli mülteciler" ile tanışan Türkiye, savaş mağduru sığınmacıları "misafir" olarak tanımlamıştır. Uluslararası hukukta bir karşılığı bulunmayan bu ilk tanımlamanın ardından Nisan 2012'de yayımlanan genelge ile Suriyelilere "geçici koruma" statüsü tanınmıştır (İHH, 2014: 7). Geçici koruma, kitlesel akın olaylarında acil çözümler bulmak üzere geliştirilen bir koruma biçimidir. Devletlerin geri göndermeme yükümlülükleri çerçevesinde kitleler halinde ülke sınırlarına ulaşan kişilere, bireysel statü belirleme işlemleri ile vakit kaybetmeden, uygulanan pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur (Göç, 2016).

Kamplarda, okul öncesi de dahil olmak üzere, okul çağındaki tüm çocuklar için eğitim hizmetleri ve ayrıca sağlık hizmetleri verilmektedir. Geçici koruma kapsamındaki Suriyeli Yabancılar için yetişkin eğitim merkezleri de mevcut olup bir mesleği olmayanlara, yeterli beceri kazandırılarak meslek sahibi olmalarına yardımcı olunmaktadır. Türkiye, Suriyelilere yalnızca geçici ev sahipliği yapmamakta aynı zamanda onları kriz sonrası dönem için de hazırlamaktadır (Göç, 2016).

Statü konusundaki bu farklı uygulama ile Türkiye'ye geçerli bir pasaportla giren kayıtlı Suriyeli sığınmacılar, diğer Ortadoğu veya Asya ülkelerinden gelen sığınmacılardan farklı olarak, oturma ve çalışma iznine başvuru, sağlık hizmetlerinden yararlanma gibi haklara sahip olabilmektedir. Suriyeli mültecilere tanınan bu özel statü ve onun getirdiği haklar yerel halk açısından kendi imkânlarının belirsiz bir oranda ve belirsiz bir süreyle paylaşılması olarak algılanmaktadır. Ayrıca, sayıları çok daha fazla olan kayıt dışı göçmenlerle kayıtlı sığınmacıların farklı muamele gördüğü bir yapı meydana getiren bu statü karışıklığı, kayıt dışı sığınmacıların özellikle çalışma alanında suiistimal edilmesine yol açmaktadır. Bu durum Suriyeli göçmen sayısının nüfusa oranla az olduğu ve imkânların görece fazla olduğu büyük şehirlerde değilse de sığınmacıların yoğun olduğu sınırdaki şehirlerde sorun olabilmektedir (İHH, 2014: 8).

Türkiye'deki mültecilerin %90'ından fazlası kampların dışında, kentsel ve yarı kentsel alanlarda yaşamaktadır. Dolayısıyla Türkiye'deki Suriyelilerin karşı karşıya kaldığı sorunların esas boyutunu kamp dışında, şehir merkezlerinde yaşayanlar oluşturmaktadır. Kamp dışında yaşayan Suriyeliler farklı şehirlere dağılmış durumda bulunmakla birlikte mülteci nüfusu Hatay, Kilis, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin gibi Suriye sınırına yakın beş ilde yoğunlaşmaktadır (Göç, 2016).

Şehirlerde yaşayan sığınmacıların Türkiye toplumuna uyumunda birçok sorun yaşanmaktadır. Öncelikle kısa süreli ve geçici bir durum olarak görülen bu göç dalgası, gün geçtikçe kalıcı bir hâl almaktadır. Bu durum göç eden ve göçü kabul eden insanların psikolojilerini ve tepkilerini kaçınılmaz olarak etkilemektedir (Orhan ve Gündoğar, 2015: 10).

Kriz tüm bölge gibi, Türkiye'yi de ekonomik alanlarda doğrudan ve dolaylı olarak etkilemeye başlamıştır. Bu durum bölge şehirlerinde önemli altyapı sorunlarına yol açmaktadır. Şehirlerin altyapısı yoğun nüfusu kaldıramamakta, ekonomik istihdam yeterli olamamakta ve güvenlik güçlerinin sayıca yetersiz kalması gibi problemler görülmektedir. Özellikle sınır bölgelerinde ev kiralarının ve başta gıda olmak üzere günlük ihtiyaç malzemelerinin fiyatlarında artış olduğu gözlenmektedir (İHH, 2014: 13).

Geçmiş dönemde gerek ticaret, gerek turizm, gerekse emlak alanında hızla gelişen Türkiye-Suriye ilişkileri, Suriye'deki iç savaş neticesinde gerilemiş ve özellikle Suriye'ye yakın olan Hatay, Kilis, Gaziantep, Mardin ve Şanlıurfa illerinin ekonomileri durumdan olumsuz etkilenmeye başlamıştır (Alpaslan Bilgiç, 2012: 11).

Suriye'deki krizin Türkiye'ye ekonomik olarak bir başka faturası da turizm gelirleri açısından olmuştur. Türkiye ile Suriye'nin arasında vizelerin 2009 tarihinde sonra karşılıklı kaldırılmasından sonra özellikle günübirlik alışveriş turları ve Türkiye'ye gelen Suriyeli turistlerinin Akdeniz ve Güneydoğu Anadolu'daki turizm gelirlerine önemli katkıları olmuştur. Krizden önce Suriyeli turistlerin ziyaret ettiği bölgelerdeki girişimciler, krizden sonra turist sayılarındaki azalmadan olumsuz etkilenmiş ve bu durum şehirlerin ekonomik yaşamını da genel olarak olumsuz etkilemiştir.

Diğer yandan gerek yerel yetkililer gerekse esnaf, sınır bölgelerine mülteci akını ile birlikte giren sermayeden kaynaklanan ekonomik canlılığa da dikkat çekmektedir. Talep artışı, söz konusu illerdeki iç pazarı hareketlendirmiş, inşaat sektörü büyük ölçüde canlanmış, Suriyelilerin çalışma hayatına katılımıyla birlikte bölgede iş gücü artmıştır. Mültecilerin yasalar gereği yerli ortaklar bularak kendi iş yerlerini açması hem rekabeti arttırmış hem de mülteciler ve yerli halk için iş imkânları oluşturmuştur (İHH, 2014: 13).

Bütün bunların yanında, savaşın ekonomik maliyetinin tam olarak hesaplanmasının imkân dâhilinde olmadığını da belirtmek gerekir. Ne zaman biteceği belli olmayan bu krizin gerçek anlamda ekonomik maliyetini şimdiden görmek mümkün olmasa da oluşan hasarın ve halklar arasında zedelen güven duygusunun tekrar tesis edilmesi krizin sonlanmasıyla hemen yakalanacak bir durum değildir ve dolayısıyla yukarıda bahsedilen kayıplar artarak devam edecektir.

3.3. Suriye İç Savaşı ve Suriye'nin Türkiye Politikası

Suriye’de Mart 2011’den bu yana süren ve 10 bine yakın sivilin ölümüne yol açan çatışmalarla ortaya çıkan Suriye krizi bölgesel ittifakların Ortadoğu’nun bu havzasında ne denli kırılğan olduğunu bir kez daha göstermiştir. Suriye, iç savaş patlak verdiğinde Türkiye’nin, Beşar Esad yönetimine reform yönünde ilettiği uyarılar dikkate alınmamıştır. Esad yönetimi kendi iç politikasını uygulamayı sürdürmeye devam etmiştir. Türkiye’nin bundan sonraki tutumu ise Suriye muhalefetini desteklemek ve Esad rejiminin değişmesi için çaba göstermek yönünde olmuştur.

Kriz sürecinde Türkiye’nin izlediği aktif politikaların karşılaştığı direnç, AK Parti iktidarında kapasitesini bir hayli genişleten Türkiye dış politikasının sınırlarını görme imkanı sağlamıştır. Türkiye’nin “Ortadoğu’da oyun kurucu ülke” söylemiyle yürüttüğü ve kimi çevrelerde Yeni Osmanlıcı diye nitelenen politikası, Suriye’de güçlü bir dirençle karşılaşmış, devrim arayışlarına verilen güçlü siyasi ve -kimi çevrelere göre muhalifleri eğitmek ve hafif silahlar sağlamak gibi- askeri desteğe rağmen geçen 15 ayın sonunda hedefine ulaşamamıştır.

Erdoğan'ın karizmatik kişiliğinde ifadesini bulan bu model ülke imajı gerilemiştir. Bunun en dikkate değer nedeni, Suriye bağlamında rejim karşıtı bir söylemin Mısır'ın aksine Şii Arap dünyasından destek görmemesidir (Ertuğrul, 2012). Suriye'de ortaya çıkan Şii-Sünni gruplaşmalarında, Türkiye Suudi Arabistan ile birlikte Sünni destekçisi grupta yer almıştır. Suriye'nin iktidardaki Şii egemenliğini kaybetmek istemeyen Irak ve özellikle İran gibi Şii destekçisi ülkeler ise Türkiye'nin karşısında yer almıştır. Türkiye'nin Sünni grubu desteklemesi, bölgede Esad sonrası kurulacak Sünni bir rejimin ulusal çıkarlarına daha faydalı olacağı düşüncesidir.

İran, Türkiye'nin İsrail ve ABD'nin hedefi olan Şam rejimini devirmeye çalışırken Siyonistler ve emperyalistlerle işbirliği yaptığı, Bahreyn'de ise Sünni yönetime karşı Şii kitlelerin gösterilerini görmezlikten geldiği tezini işleyerek Arap sokaklarındaki Türkiye imajını açık hedef seçmiştir. İran'ın bu söylemi ve Ortadoğu'da nasıl devreye sokacağını çok iyi bildiği kampanyası kısa sürede sonuç vermiş, Arap sokağındaki Türkiye imajı eskiye oranla dikkate değer derecede gerilemiştir (Ertuğrul, 2012).

Türkiye'nin Arap Baharı ve özellikle Suriye krizi sonrası zedelenen imajının yanında, Suriye içerisinde yer alan muhaliflere sağlamış olduğu destek ile ciddi eleştiriler ile karşı karşıya kalmıştır. Türkiye, Özgür Suriye Ordusu'nu oluşturan çeşitli milisleri silahsız bırakmaya devam etmesine rağmen, Türk ordusunun isyancıları eğittiği ve silahlandırdığı iddia edilmektedir. Türkiye, Katar ve Suudi Arabistan'ın yanı sıra ABD'nin Merkezi İstihbarat Dairesi'nin de, isyancıları koordine etmek için Adana'nın İncirlik kentinde ortak bir operasyon üssü kurdukları iddia edilmektedir. (Phillips, 2012: 7).

Ayrıca Türkiye'nin Özgür Suriye Ordusu'na destek vermesi, Suriye'de silahlı çatışmayı arttırdığı, rejim ve muhalif güçlerin pazarlık şansını azalttığı ve Suriye'deki istikrarsız durumun devam etmesine yol açtığı şeklinde eleştirilerle karşı karşıya kalmasına neden olmuştur (Phillips, 2012: 7). Ancak, burada bu suçlamayı sadece Türkiye için yapmak doğru değildir. İç savaşa doğrudan veya dolaylı olarak müdahil olan diğer devletler zaten Türkiye'nin muhaliflere desteğinden öncesinde de destek sağlamıştır. Ancak şurası da bir gerçektir ki, çatışan tarafların karşılıklı olarak desteklenmesi savaşı sonlandırmak için bir çözüm olmasının aksine, bu durum çatışmaların şiddetlenmesi ve istikrarsız yapının devamlılığına neden olmuştur.

Türkiye Özgür Suriye Ordusu'na verdiği destek haricinde, Müslüman Kardeşler liderlerinin İstanbul ve Ankara'da çeşitli konferanslar düzenlemesine izin vermiştir. Suriye muhalefeti içerisindeki farklı muhalif gruplardan biri olan Müslüman Kardeşler, Suriye Rejimi için tarihsel bir çekişme yaşadığı ve iktidar yarışında kanlı çatışmalara giriştiği bir grup olmuştur. 1982 yılında Müslüman Kardeşler Hama kentinde bir isyan başlatmıştır. Hafız Esad'ın iktidarına karşı yapılmış olan bu ciddi tehdit, kanlı bir yolla bastırılmıştır. Yaklaşık 40.000 kişinin öldüğü bu katliamda, söylenene göre Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat tarafından gerçekleştirilmiş, Rıfat, bombalı saldırıların yanı sıra evlere de baskınlar düzenlemiştir. Suriye İnsan Hakları Komitesi'nin raporuna göre bu olay, Suriye tarihindeki en kanlı saldırı olarak ilan edilmiştir (Aljazeera, 2011). Bu olaylardan sonra birçok Müslüman Kardeşler üyesi tutuklanmış ve Müslüman Kardeşler 'in Suriye siyasetinde yer alması yasaklanmıştır.

Suriye, Türkiye'nin Müslüman Kardeşler grubunu desteklemesinden oldukça rahatsızdır. Türkiye, Şam yönetiminin, Suriye ve Libya'daki İslamcı savaçılara hala gizli destek sağladığı ve darbeden sonra birçok Müslüman Kardeşler üyesinin Türkiye'ye kaçtığı suçlamaları ile karşılaşmıştır. Nitekim Türkiye, Müslüman Kardeşler ve bağlı grupları için güvenli bir sığınak olarak ortaya çıkmış ve bu hareketin baş aktörü Katar ile güçlü bir ittifak içerisine de girmiştir (Schanzer ve Tahiroğlu, 2016).

Türkiye'nin muhalifler yönünde gösterdiği bu destek Suriye içerisinde Rejim taraflarının yanında Arap milliyetçisi Suriye halkı tarafından da eleştirilmektedir. Beşar Esad tarafından Kasım 2012'de yapılan bir açıklamada "Erdoğan kendisini yeni Osmanlı padişahı olarak görüyor ve bölgeyi daha önce Osmanlı'nın yaptığı gibi kontrol edebileceğini düşünüyor" şeklinde bir açıklama yaparak, Türkiye'nin Ortadoğu'daki stratejisinin sıfır problemden "sıfır müttefik" durumuna geçtiğini belirtmiştir. Beşar Esad aleyhinde devrimi destekleyen Arap düşünürleri de, Türkiye'nin iddiaları giderek tedbirsiz ve tehlikeli görmektedir. Özellikle, Türkiye'nin aşırılık yanlısı olarak tanımlanan davranışları da dahil olmak üzere muhaliflere verdiği destek, birçok kişinin Ankara'nın siyasi hedefinin Suriye iç savaşında sorgulanmasına neden olmuştur (Loup Samaan, t.y. 66).

Ayrıca Türkiye'nin sınırlarında çıkan bir dizi çatışma, NATO'dan resmen yardım istemesine yol açmış ve NATO Güvenlik Konseyi kararı ile Türkiye'nin güneyindeki Suriye sınırına Patriot füze bataryaları yerleştirilmiştir. Bu karar, Ortadoğu'da Türk yumuşak gücünün terk edildiği algısı oluşturmuş, Suriye yetkililer tarafından Patriotların NATO'nun Ortadoğu'daki hegemonik gündeminin somut kanıtı olduğunu belirtilmiştir.

Türkiye'ye getirilen bir eleştiri noktası da, Türkiye'nin Rejimlerin meşruiyetlerinin onların halklarının temel ihtiyaç ve taleplerini karşılamaları oranında söz konusu olabileceği fikridir. Bu fikir, egemenliğin ve meşruiyetin en önemli şartının dışsal tanınma olduğuna ve devletlerin birbirlerinin iç işlerine insani kaygılarla da olsa karışmamaları gerektiğine inanan kesimler tarafından eleştirilmektedir. Türkiye, liderlerin vatandaşlarına karşı sorumlu olduklarına ve bu sorumluluklarını yerine getirmede başarısız olmaları ve halklarının gözündeki meşruiyetlerini kaybetmeleri durumunda, uluslararası toplumun sorumluluğu eline alabileceğine inanmaktadır (Oğuzlu, 2012b: 56) Türkiye'nin bu görüşü, özellikle Suriye gibi vatandaşları tarafından meşruiyeti sorgulanan bir devletin iç işlerine müdahil olma suçlamasına neden olmaktadır.

Suriye açısından bu dönemde Türkiye'ye karşı ortaya konulan eleştiri ve davranışlar yukarıda ifade edilmiştir. Ancak burada bir eleştiri de kaynak yetersizliği üzerine yapılmaktadır. Suriye yönetiminin Türkiye'ye karşı benimsemiş olduğu dış politika tutum ve davranışlarını açıklamakta kullanılabilir çok çeşitli kaynakların bulunamamış olması ve elde edilen kaynakların Türkiye'ye yönelik olmaktan ziyade Türkiye'nin dış politikasını anlatıyor oluşu Suriye yönetiminin yaklaşımlarını etkin bir şekilde açıklamakta yetersiz kalınmasına neden olmuştur.

SONUÇ

Ortadoğu bölgesi tarih boyunca çeşitli çıkar odaklarının merkezi olmuştur. Dar anlamda ise Ortadoğu bölgesinin iki önemli aktörü olan Türkiye ve Suriye, buldukları stratejik konum ve dış politika yaklaşımları dolayısıyla tarihi süreç içerisinde çatışma, gerilim ve rekabetin gölgesinde, güvenlik merkezli realist bir uluslararası ilişkiler yaklaşımı etrafında ilişkilerini sürdürmüşlerdir. İki ülkenin bahsedilen bu zaman aralığında yaşamış olduğu Hatay Sorunu, 1957 Krizi, Su Sorunu ve Terör Sorunu devletlerin birbirlerine karşı duydukları güvenlik endişesi, devletlerin mevcut sınırlarını ve ulusal bütünlüklerini koruma yaklaşımı ele alınarak açıklanmıştır. Realizmin devlet davranışlarını açıklamakta kullandığı güç ve güvenlik kavramları bu süreçte iki ülkenin dış politika yaklaşımlarını belirtmek için kullanılmıştır.

Türkiye'nin dış politikası genel anlamda Batıcı ve Statükocu bir yaklaşım üzerine kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşunda mevcut sınırları korumak ve ulusal bütünlüğünü sağlamak adına statükocu bir yaklaşım benimserken, yeni kurulan cumhuriyetin çağdaş medeniyetler seviyesine çıkma emeli Batı yanlısı politikalar ile sağlanmaya çalışılmıştır. Soğuk Savaş boyunca Sovyetler Birliği ve ona yakın devletler tarafından toprak istekleri karşısında güvenlik endişesi yaşayan Türkiye, bu süre boyunca uluslararası ilişkilerinde realist yaklaşımı ön planda tutmuş ve güvenlik merkezli bir politika izlemiştir. Batı ittifak sistemi içerisinde kendisini dahil etmek için çaba harcayan Türkiye, Soğuk Savaş boyunca Batı müttefikliği içerisinde gücünü ve güvenliğini korumak için çabalamıştır. Ortadoğu bölgesi ise tarihi süreç içerisinde Türk dış politika yapıcılar tarafından sorunlu bir bölge olarak görülmüştür. Oryantalist yargı ve çatışmacı yaklaşım Türkiye'nin Ortadoğu politikasının belirleyici unsurları olarak değerlendirilmiştir.

Bu süreçte Suriye ise Revizyonist ve Sovyet yanlısı bir yaklaşım üzerine dış politikasını yerleştirmiştir. Gerek Baas Partisi'nin gerek ise Hafız Esad'ın benimsemiş olduğu Arap Milliyetçiliği, Suriye'nin liderliğinde ve Büyük Suriye toprakları üzerinde kurulacak bir Arap Birliği fikrini yansıtmakta ve bu fikir Suriye dış politikasının ana belirleyici etkenini oluşturmaktadır. Suriye'nin bu dönemde izlediği revizyonist politika

Büyük Suriye topraklarının parçalanarak kurulmuş olan Filistin ve Lübnan gibi ülkeler üzerinde baskı kurması ve müdahaleci tavrına neden olmuştur. Ayrıca Suriye'nin Fransız Mandası döneminde Türkiye'ye bırakılan Hatay topraklarını kendi toprağı sayması ve Türkiye'yi işgalci devlet olarak betimlemesi iki ülke ilişkilerindeki en büyük sorunu oluşturmuştur. Ayrıca su konusunda ise, Fırat ve Dicle Nehirlerinden fazlaca yararlanmak isteyen Esad bu konuda Türkiye'ye karşı terör kozunu oynamaktan çekinmemiştir. Terörist lider Abdullah Öcalan'a kapılarını açan Suriye, aynı zamanda PKK'ya silah ve teçhizat, lojistik ve istihbarat gibi her konuda yardımcı da yapmıştır. Artan terör olayları nedeniyle iki ülke 1990'lı yılların sonunda çatışmanın eşiğine gelmiş, Türkiye'nin gerçekleştirdiği kararlı tutum ile 1998'de Adana Mutabakatı'nın imzalanmıştır. Anlaşma sonrası yaşanan gelişmeler ikili ilişkiler bağlamında dönüm noktası olmuştur.

Adana Mutabakatı ile görece düzelen ikili ilişkiler 2000 yılı Hafız Esad'ın vefatı sonrasında daha da yakın ilişkilerin olduğu bir döneme evrilmiştir. Beşar Esad ve Ak Parti iktidarı ilişkilerin ikinci dönüm noktasını teşkil etmektedir. AK Parti dış politikasını şekillendirmede baş aktör olarak görülen Ahmet Davutoğlu, uygulamaya koyduğu “sıfır sorun” politikasını Türkiye'nin komşuları ile ilişkilerinde kültürel ve tarihsel bağlar ve coğrafi yakınlık etkenleri ile sorunların sıfıra indirilmesi amacı olarak ifade etmiştir. Türkiye'nin uygulamaya koyacağı bu politika ile “merkez ülke” olması gerekliliği vurgulanmış ve bölge ülkeleri ile ilişkilerin düzeltilmesinde aktif politika yöntemi uygulanmıştır. Davutoğlu'nun ileri sürdüğü bu yöntem Türkiye'nin dış politikasında açık bir şekilde göze çarpmaktadır. Türkiye “komşularla sıfır sorun” stratejisi kapsamında kısa sürede siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel konularda komşu devletler ile yakın ilişkilere girmiştir. Eski husumetlerin geride bırakıldığı ve sorunsuz bir ilişki döneminin yaşanması gerekliliği bu politika ile öne sürülmüştür. Dost ve düşman devlet kavramları etkisini yitirmiş, komşular ile yakın ilişkiler dönemi başlamıştır.

Türkiye'nin bu dönemde uygulamaya koyduğu uluslararası ilişkiler yaklaşımı genel anlamda kimlik algılamaları üzerine oluşturulmuş ve güvenlik merkezli dış politika yaklaşımları geri plana itilmiştir. Türkiye'nin kuruluşundan bu zamana kadar olan süreçte, Ortadoğu devletleri ile ilişkileri gergin ve çatışma eğilimli bir şekilde ilerlemiştir. Türkiye'nin Arap devletlerindeki olumsuz algısı da bu gergin ilişkilere katkı sağlamıştır. Ancak Türkiye'nin Ortadoğu bölgesine yaklaşımı ve siyaset yapıcıların algısındaki

değişiklik bölge ülkelerinin Türkiye'ye yaklaşımlarını da değiştirmiştir. Batı yanlısı Türkiye yerine Ortadoğu ülkelere yakın Müslüman kimliği öne çıkan bir Türkiye algısı oluşmuştur. Ak Parti dış politikası Suriye ilişkilerinde de büyük önem arz etmiştir. Bu politikanın yanında, Beşar Esad iktidarının Suriye geleneksel dış politika anlayışını terk ederek Batılı devletler ile işbirliği gerçekleştirme çabaları ve Türkiye'ye karşı ortaya konulan olumlu bakış açısı iki ülke arasında yeni bir dönemi başlatmıştır.

İki ülke aktörlerinin ortaya koyduğu bu kimlik algısı İnşacılık yaklaşımı üzerinden açıklanmış ve devletlerin birbirlerine karşı bu dönemde oluşturdukları olumlu görüşlerin dış politikalarına yansımaları belirtilmiştir. Türkiye için Suriye Sovyet uydusundan kurtulmuş, güvenlik tehdidi içermeyen, ortak kültür, ortak tarih ve ortak kadere sahip olduğu bir ülke ve Türkiye'nin Arap Dünyasına açılan bir kapısı olarak tanımlanmıştır. Suriye ise Türkiye'yi Arap Devletleri ile birlikte hareket eden ve Suriye'nin Batı Dünyasına ulaşmasında bir köprü olarak tanımlamıştır. Bu dönemde ikili ilişkiler düzeltilmeye, iki ülke arasındaki sorunlar geride bırakılmaya çalışılmıştır. Türkiye ve Suriye ilişkileri bu dönem içerisinde tarihsel süreç boyunca en verimli 8 yılını yaşamıştır.

2010 yılına gelindiğinde ise Ortadoğu bölgesi, reform ve temel hak talepleri ile sokaklara dökülen halk isyanları ile karşı karşıya kalmıştır. Tunus'ta başlayan ayaklanmalar bir sene sonra Suriye'ye sıçramıştır. Suriye halkının reform talepleri ile sokak gösterileri düzenlemesine karşı rejim güçlerinin şiddet kullanması sonucu birçok vatandaşı ölmüş ve olaylar, sonucu iç savaşa varan bir felakete dönüşmüştür.

Suriye iç savaşı Türkiye ile ilişkilerindeki bir başka dönüm noktasını oluşturmaktadır. Türkiye olayların başladığı ilk süreçte Esad'a reform taleplerini dikkate alması ve şiddet olaylarını durdurması gibi önerilerde bulunmuştur. Ancak Suriye bu önerileri dikkate almamış ve şiddet olaylarını arttırmıştır. Yaşanan olaylar sonucunda binlerce insan hayatını kaybetmiş ve milyonlarca insan ise mülteci konumunda başta Türkiye olmak üzere bölge ülkelere sığınmak zorunda kalmıştır. İkna çabaları sonuçsuz kalan Türkiye, Suriye yönetimi ile ilişkileri kesmiş ve Suriye'ye karşı yaptırım kararlarını uygulamaya koymuştur. Türkiye aynı zamanda iktidar değişikliğini şiddetle savunarak, Suriye içerisindeki muhalif grupları da desteklemeye başlamıştır. Türkiye'nin muhaliflere

yönelik bu desteği Suriye yönetimi tarafından ciddi şekilde eleştirilmiş ve bu tavır Suriye'nin iç işlerine karışmak olarak algılanmıştır.

Türkiye, Suriye iç savaşının sona ermesi için çeşitli uluslararası çabalara da destek vermiş ancak çatışmanın durdurulmasını sağlayamamıştır. Türkiye zaman içerisinde Suriye'nin istikrarsız ortamından kaynaklı olarak güney sınırlarında ciddi güvenlik endişeleri yaşamaya başlamıştır. Türkiye güney sınırının terör örgütü PKK'nın Suriye kolu PYD'nin ele geçirmiş olması, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne karşı ciddi bir tehdit oluşturmuştur. Ayrıca radikal terör örgütü IŞİD'in Türkiye'nin çeşitli illerinde can ve mal kaybına yol açan terör faaliyetlerinde bulunması Türkiye için Suriye'den gelen tehditlerin boyutunu değiştirmiştir. Türkiye Suriye iç savaşından güvenlik sorunları dışında, ülkeye sığınan milyonlarca mülteci sorunu ile sosyal ve ekonomik olarak da etkilenmiştir. Sınır bölgelerine yakın yerlerde kurulan mülteci kampları dışında ülke geneline yayılmış durumda bulunan Suriyeli sığınmacılar zor koşullarda yaşam savaşını vermekte ve sosyal açıdan da ciddi sorunları beraberlerinde getirmektedir. Türkiye iç savaşın başında yürüttüğü Esad 'suz Suriye söylemlerinde yanılmış ve savaş beklenilenden uzun ve iktidar beklenilenden sağlam bir yapıda çıkmıştır. Muhalefete verilen destek iktidarı devirmek için yeterli olmamış, küresel güçlerin destekleri iktidarın devamlılığını sağlamıştır. İstikrarsız yapının sürmesi Türkiye'yi güvenlik açısından zor durumda bırakmıştır. Zaman içerisinde Türkiye, Suriye konusundaki önceliğini rejim değişikliğinden, sınır güvenliğinin ve ulusal bütünlüğün sağlanmasına çevirmiş ve dış politikasını güvenlik merkezli bir yaklaşıma dönüştürmüştür. Bu süreçte de Türkiye politikası realist eğilimler sergilemeye başlamıştır. Türkiye'nin Suriye'deki iç savaşta Arap Dünyasına "model ülke" olma çabaları ve Komşularla Sıfır Sorun politikası da ciddi şekilde başarısızlığa uğramıştır.

Türkiye ve Suriye ilişkilerindeki süreklilik ve değişimler üzerine yapılan bu çalışmada iki ülke arasındaki ilişkilerin genel anlamda güvenlik merkezli yaklaşımlar üzerine kurulmuş olduğu görülmektedir. Türkiye ve Suriye kuruluşlarından itibaren birbirlerine karşı geleneksel olumsuz kimlik algısı oluşturmuş, ancak iki ülke arasındaki ilişkiler güvenlik merkezli realist eğilimlerin daha çok etkisinde kalmıştır. Her ne kadar 2000 yılı sonrası iki ülke ilişkilerinde, kimlik algılarındaki değişim ile benimsenmiş İnşacı politikalar damgasını vurmuş ve yakınlık dönemi başlamış, devletler güvenlik kaygılarından arınmış ve ortak tarih, kültür ve kadar birliği ile yakın ilişkiler sürecine

girilmiş olsa da Suriye krizi ile yeniden ortaya çıkan güvenlik kaygıları, aktörlerin kimlik algısının önüne geçmiş ve ilişkiler çatışma seyrine geri dönmüştür.

Devletlerarası ilişkilerde İnşacı yaklaşımın öne sürmüş olduğu devletlerin olumlu kimlik algılamaları, ortak değer ve yargıları barışı korumakta yetersiz kalmıştır. Realist yaklaşımın ileri sürdüğü devletlerin güç elde etmek ve güvenliklerini korumak üzerine benimsemiş olduğu güvenlik merkezli yaklaşım devletlerin dış politikalarını yönlendirmede daha belirgin bir etki yaratmıştır. Realist eğilimler devletlerarası barışı sağlamakta yetersiz kalsa da, çatışma nedenlerini açıklamakta etkin bir teori olarak karşımıza çıkmaktadır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Abay, Onur ve Baykan, N. Orhan (2006), “Büyük Ortadoğu Projesi Su Politikaları” **TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi**, 459-470.

Abdi, Zhaleh (2016), “ Türkiye’nin Suriye Politikası”, Çomak ve diğerleri (Ed.), **“Uluslararası Politikada Suriye Krizi”**, 1.Baskı içinde (449-458), İstanbul, Beta.

Ackerman, John T. ve diğerleri (2010), "Constructivism and Security", **ACSC**, <https://acsc-nsdm3.regis-co.com/assets/docs/ackerman-constructivism.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.07.2017).

Acun, Can ve Keskin, Bünyamin (2016), **PKK’nın Kuzey Suriye Örgütlenmesi PYD-YPG**, 1.Baskı, İstanbul, SETA.

Akbaş, Zafer (2015), “Türkiye’nin Fırat ve Dicle Sınırşan Sularından Kaynaklanan Güvenlik Sorunu ve Çatışma Riski”, **Bilig**, 72, 93-116.

Akçora, Ergünöz (2000), **“Hatay’ın Anavatana İlhakının Türk Dış Politikasındaki Yeri” Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yay.

Akgün, Birol (2012). “Suriye Krizi’nde Bölgesel ve Küresel Aktörler (Perspektifler ve Sorunlar ve Çözüm Önerileri)”, **SDE Analiz**, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/suriye%20analiz.pdf>. (Erişim Tarihi: 03.05.2017).

Aktürk, Şener (2017), "Turkey’s Role In The Arab Spring And The Syrian Conflict", **Turkish Policy**, 87-96.

Alpaslan Bilgiç, İdil (2012), “Suriye Krizi Türkiye Ekonomisini Nasıl Etkiler?” **Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı/ tepav.**

<http://www.tepav.org.tr/upload/files/1345630741->

9.Suriye_Krizi_Turkiye_Ekonomisini_Nasil_Etkiler.pdf (Erişim Tarihi: 16.05.2017).

Altundeğer, Nurettin ve Yılmaz, M. Ertuğrul (2016), “İç Savaştan Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye’ye Faturası”, **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 21(1), 289-301.

Altunışık, Meliha Benli ve Tür, Özlem (2006), “From Distant Neighbors to Partners? Changing Syrian–Turkish Relations”, **Security Dialogue**, 37(2), 228-249.

Altunışık, Meliha Benli (2011), "Türkiye'nin Ortadoğu'daki "Yumuşak Gücü" ve Önündeki Engeller", **TESEV**, <http://tesev.org.tr/wpcontent/uploads/2015/11/Turki> HYPERLINK, (Erişim Tarihi: 13.08.2017).

Arı, Tayyar (2014), **Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi**, 6. Baskı, Bursa Dora.

Arı, Tayyar (2015), “Suriye Sorunu ve IŞİD’le Mücadelede Çözüm Alternatifleri”, **Ortadoğu Analiz**, 6(65), 18-21.

Arı, Tayyar ve Pirinççi, Ferhat (2010), "Turkey's New Foreign Policy Towards The Middle East And The Perceptions In Syria And Lebanon", **Akademik Bakış**, 4(7), 1-16.

Atabey, Figen (2015), “Türkiye Hatay’ın Anavatana Katılma Süreci”, **Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi**, 4(7), 191-210.

Ataman, Muhittin (2012) “Suriye’de İktidar Mücadelesi: Baas Rejimi, Toplumsal Talepler ve Uluslararası Toplum”, Ankara, **SETA**, 6.

Atlıoğlu, Yasin (2009), "Suriye Dış Politikasında Güç Ve Güvenlik İlişkisi", **Bilge Strateji**, 1(1), 71-87.

Ayhan, Veysel (2009), “Türkiye-Suriye İlişkilerinde Yeni Bir Dönem: Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi”, **Ortadoğu Analiz**, 1 (11), 26-34.

- Ayhan, Veysel ve diğeri (2012), "Türkiye İle Suriye Arasındaki Krizin Gaziantep Ve Hatay Bölgesi Ekonomileri Üzerindeki Etkileri", **IMPR**, 12, <https://strategikoperasyon.files.wordpress.com/2014/06/trkiye-le-suriye-arasindak-krzn-gaziantep-ve-hatay-blges-ekonomler-zer-ndek-etkiler.pdf> (Erişim Tarihi: 03.05.2017).
- Ayman, S. Gülden (2006), "Türk Dış Politika Seçkinlerinin Ortadoğu Algulamaları ve Irak Savaşı", **Akademik ORTA DOĞU**, 1(1), 1-20.
- Baş, Arda (2012), "Suriye Krizi ve Türkiye 1957", **History Studies**, 4(1), 89-109.
- Baştürk, Efe (2013), "Neoliberalizm ve Cumhuriyetçilik Arasında Bir Sınır-Kavram: Kamusal Alan", **Liberal Düşünce**, 18,(71), 123 - 151
- Bayraklı, Enes ve Keskin, Kazım (2015), "Türkiye, Almanya Ve Ab Üçgeninde Mülteci Krizi", İstanbul, **SETA**, 143.
- Bostancı, Mustafa (2013), "Türk Arap İlişkilerine Etkisi Bakımından Bağdat Paktı", **Gazi Akademik Bakış Dergisi**, 7(13), 171-184
- Büyükbaş, Hakkı (2013), "Kimlik, Güç ve Dış Politika: 1912-13 Yıllarında Rusya'nın Balkan Politikası Üzerine Bir Analiz", **Akademik İncelemeler Dergisi**, 8(1), 245-276.
- Chambers, Gary (2008), "Critical Perspectives on Hans Margenthau's Approach To International Relations", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F Dergisi**, 25(2), 933-944.
- Çağ, Galip ve Eker, Sami (2013), " Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye Ve Irak", **Çankırı Karatekin Üniversitesi Uluslararası Avrasya Strateji Dergisi**, 2(2), 057-072.
- Çağlar, Mehmet Turan (2014), "2011 Sonrası Türkiye-Suriye İlişkileri ve Suriye-Türkiye Krizi", Türkiye'de Dış Politika Krizlerinde Karar Verme ve Kriz Yönetimi Süreç Analizi **TÜBİTAK** 1001 Projesi Proje, No. 112K172, <http://www.tfpcrises.org/images/pdfmakaleler/TDP-Turan-Final1.pdf> (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- Çalışkan, Burak (t.y), "Rusya-Suriye ilişkileri ve Ortadoğu Krizlerine Etkisi", **İHH İnsani ve Sosyal Araştırmalar Merkezi**, <http://insamer.com/wp-content/uploads/2016/>

03/Rusya-Suriye-I%CC%87lis%CC%A7kileri-ve-Ortadog%CC%86u-Krizlerine-Etkisi.pdf (Erişim Tarihi: 13.05.2017).

Çelikkol, A. Oğuz (2015), **İçimizdeki Komşu Suriye**, İstanbul, Bilgesam Yayınları.

Çınar, Yusuf (2011), "Turgut Özal ve AK Parti Dönemi Türk Dış Politikasına Teorik Bir Bakış Örneği: Liberal Düşüncenin Türk Dış Politikasına Etkisi", **Akademik Bakış Dergisi**, 26.

Dağ, Mehmet Emin (2013), **“Suriye Bilad-i Şam’ın Hazin Öyküsü”**, 2. Baskı, İstanbul, İHH İnsani Yardım Vakfı

Davutoğlu, Ahmet (2004), “Türkiye Merkez Ülke Olmalı”, **Radikal Gazetesi**, <http://www.radikal.com.tr/yorum/turkiye-merkez-ulke-olmali-702116/>, (Erişim Tarihi: 20.05.2016).

Davutoğlu, Ahmet (2010), "Turkey's Zero-Problems Foreign Policy", **Foreign Policy**, foreignpolicy.com/2010/05/20/turkeys-zero-problems-foreign-policy/, (Erişim Tarihi: 19.07.2017).

Davutoğlu, Ahmet (2014), **Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslararası Konumu**, 93.Baskı, İstanbul Küre Yayınları

Demirtaş, Birgül (t.y), "Turkish-Syrian Relations: From Friend "Esad" to "Enemy "Esed"", **Middle East Policy Council**, 20(1).

Duran, Burhanettin (2008), "Türk dış politikası Ortadoğululaşıyor mu?", earsiv.sehir.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11498/117/2009-BDuran.pdf?sequence=5, (Erişim Tarihi: 09.09.2017).

Efegil, Ertan (2013a), " Türk Dış Politikasında Siyasal Kültürün Etkisi: Kemalist Siyasal Kültürün Evrimleşmesi", **Akademik Bakış**, 5(10), 189-206.

Efegil, Ertan (2013b), "Suriye ve Lübnan’ın Dış Politikalarını Etkileyen Faktörler", **Ortadoğu Analiz**, 5(50), 90-101.

- Erdağ, Ramazan (2013), "Türkiye'nin Stratejik Kültürü ve Dış Politikada Yansıması", **Akademik İncelemeler Dergisi**, 8(1), 51-76.
- Erdağ, Ramazan ve Kardeş Tuncay (2012), "Türk Dış Politikası ve Stratejik Kültür", Burhanettin Duran ve diğerleri (Ed), **Türk Dış Politikası Yıllığı**, 1.Baskı *İçinde* (66-90), Ankara, SETA
- Erşen, Emre (2016), "Rusya'nın Suriye Politikası: Fırsatlar, Riskler ve Tehditler", Yalçın, Hasan Basri ve Duran, Burhanettin (Ed.), "**Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri**", 1. Baskı *içinde* (149-174), İstanbul, SETA,
- Ertuğrul, Doğan (2012), "Türkiye Dış Politikası için bir Test: Suriye Krizi", **TESEV**, http://www.tesev.org.tr/wpcontent/uploads/2015/11/Turkiye_Dis_Politikasi_Icin_Bir_Test_Suriye_Krizi.pdf, (Erişim Tarihi: 09.07.2017).
- Erzsébet N. Rózsa (2012), "The Arab Spring Its Impact on the Region and on the Middle East Conference", **Policy Brief**, 10(9), 1-20.
- Güney Ateşoğlu, Nurşin (2016), "Türkiye'nin Suriye'den Kaynaklanan Güvenlik Sorunları ve NATO'nun Rolü", Yalçın, Hasan Basri ve Duran, Burhanettin (Ed.), "**Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri**", 1. Baskı *içinde* (60-81), İstanbul, SETA.
- Hopf, Ted (1998), "The Promise of Constructivism in International Relations Theory", **International Security**, 23(01), 171-200.
- İmanbeyli, Vügar (2015), "Uçak Krizi ve Türkiye-Rusya İlişkileri", **SETA**, 119, http://file.setav.org/Files/Pdf/20151231165033_ucak-krizi-ve-turkiye-rusya-iliskileri-pdf.pdf, (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- Kalkan Küçüksolak, Övgü (2012), "Güvenlik Kavramının Realizm, Neorealizm ve Kopenhag Okulu Çerçevesinde Tartışılması", **Turan-Sam**, 4(14), 202-208.
- Karacasulu, Nilüfer ve Uzgören, Elif (2007), "Explaining Social Constructivist Contributions To Security Studies", **SAM**, 27-48.

- Kardaş, Şaban (2013), "Türkiye Ve Arap Baharı: Türkiye'nin Orta Doğu Politikasındaki Değişiklikler", **Hazar Raporu**, 3, 71-79.
- Kaplan, İsmail (2006), "Türkiye ile Suriye ve Irak Arasında Su Anlaşmazlığı (ve Türkiye'nin Çözüm İçin Sunduğu "Üç Aşamalı Plan Çerçevesinde İncelenmesi)", **Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi.
- Keyman, E. Fuat (2010), "Globalization, Modernity and Democracy Turkish Foreign Policy 2009 and Beyond", **SAM**, 15(3-4), 1-20.
- Kıbaroğlu, Mustafa (2011), "Arap Baharı ve Türkiye", **Adam Akademi**, 2, 26-36.
- Kırkıcı, Duygu Doğu, (2014), **Sınır aşan Sular Bağlamında Türkiye, Suriye ve Irak İlişkileri**, Uzmanlık Tezi, Ankara, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı
- Knutsen, L. Torbjorn (2015), "**Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi**", 2. Baskı, İstanbul, Açılım Kitap.
- Korkmaz, Sait (2016), "Menderes Dönemi Türkiye-Suriye İlişkileri (1950-1960)", **Asia Minor Studies**, 4(7), 55-99.
- Köse, Talha (2016), "Uluslararası Sistemin Suriye Sorunu", Yalçın, Hasan Basri ve Duran, Burhanettin (Ed.), "**Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Suriye Stratejileri**", 1. Baskı içinde (175-196), İstanbul, SETA.
- Kösebalan, Hasan (2014), "**Türk Dış Politikası**", Ankara, BigBang yayınları.
- Kutlay, Mustafa (2012), "Yeni Türk Dış Politikası'nın Ekonomi Politikası: Eleştirel Bir Yaklaşım", **Uluslararası İlişkiler**, 9(35), 101-127.
- Kuş, Ömer (2014), "Suriye Muhalefetinin Siyasal Görünümü: Geriye Dönük Bir Analiz", **ORSAM Bölgesel Gelişmeler Değerlendirmesi**, 15, <http://www.orsam.org.tr/files/Degerlendirmeler/15/15tr.pdf> (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- Küçükvatan, Mahir (2011), "Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri Ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı" **Çttad**, X(23), 93-111,
- Lewis, Bernard (2006), "**Ortadoğu**", 3.Baskı, Ankara, Arkadaş Yayınevi.

- Loup-Samaan, Jean (2013), The Rise And Fall Of The “Turkish Model” In The Arab World, **Turkish Policy**, 12(3), 61-69.
- Lund, Aoran (2016), "Will Turkey Change Its Syria Policy? Four Experts Answer", **Carneige Middle Center**, <http://carnegie-mec.org/diwan/63865?lang=en>, (Erişim Tarihi: 09.05.2017).
- Maden, Tuğba Evrim, (2011), “Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü”, **Ortadoğu Analiz**, 3 (35), 33-40.
- Mearsheimer, John J. (2006), "Structural Realism," in Tim Dunne, Milja Kurki, and Steve Smith, eds., *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, Oxford: **Oxford University Press**, 71-88.
- Mehlis, Detlev (2005), "Report Of The International Independent Investigation Commission Established Pursuant To Security Council Resolution 1595, **United Nation**, <http://www.democracyinlebanon.org/Documents/CDL-UnitedNations/UN-MehlisReport.pdf>, (Erişim Tarihi: 03.06.2017).
- Mercan, M. Hüseyin (2012), "**Suriye Rejim ve Dış Politika**", 1.Baskı, İstanbul, Açılım Kitap.
- Mercan, M. Hüseyin (2010), Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikası'nda Süreklilik ve Değişim", **Akademik Ortadoğu**, 4(8), 103-118.
- Miş, Nebi ve diğerleri (2014), “2014’te Türkiye”, İstanbul, **SETA**, 113, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150105142403_2014te-turkiye-pdf.pdf (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- Morgenthau,Hans J., "**To Ontervene Or Not To Intervene**", 92-103, <http://slantchev.ucsd.edu/courses/ps142j/documents/morgenthau-to-intervene.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.05.2017).
- Mumcu, Cumhur ve Kahramaner, Yasemin (2004): “Oyun Teorik Yaklaşımla 1998 Türkiye-Suriye Krizinin Analizi”, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi**, 6, 117-149.

- Nye, Joseph S. (2007), "The Soft Power Of The United Nations", **Project Syndicate**, <https://www.project-syndicate.org/commentary/the-soft-power-of-the-united-nations?barrier=accessreg>, (Erişim Tarihi: 09.06.2017).
- Oğuzlu, Tarık (2012a), "Komşularla Sıfır Sorun Politikası ve Arap Baharı: Tıkanmışlık Durumunun Bir Analizi", **Ortadoğu Analiz**, 4(42), 46-54.
- Oğuzlu, Tarık (2012b), "Türkiye Ve Arap Baharı: Türk Dış Politikasında Liberal, İddiali Ve Batili Eksenin Yükselişi", **Akademik ORTA DOğU**, 6(2), 41-60.
- Oran, Baskın (1996), Türk Dış Politikası: Temel İlkeleri Ve Soguk Savaş Ertesindeki Durumu Üzerine Notlar, **Turkish Foreign Policy**, 51(1-4), 353-370.
- Oran, Baskın, (2001), "Türk Dış Politikasının Teori ve Pratiği", Baskın Oran (ed.), **Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt 1**, İstanbul, İletişim Yayınları.
- Orhan, Mehmet (2014), "Transborder Violence: The PKK in Turkey, Syria And Iraq", **Dynamics Of Asymmetric Conflict**, 7(1), 30-48, DOI: 10.1080/17467586.2014.909946.
- Orhan, Oytun ve Gündoğar, şenyücel Sabiha (2015) "Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri" **ORSAM**, 195, Ocak.
- Orhan, Oytun (2012), "Suriye'de barışçıl geçiş için umut var mı?: Suriye için Türkiye-Rusya Girişimi", **Ortadoğu Analiz**, 4(38), 25-31.
- Orhan, Oytun (2016), " Fırat Kalkanı Hedefler, Fırsatlar ve Riskler", **Ortadoğu Analiz**, 8(7), 11-13.
- Orhan, Oytun (2011), "Suriye'de Sonun Başlangıcı: Yaptırım Dönemi ve Suriye Ulusal Konseyi", **Ortadoğu Analiz**, 3(34), 41-51.
- Öniş, Ziya (2014), "Turkey and the Arab Revolutions: Boundaries of Regional Power Influence in a Turbulent Middle East ", **Mediterranean Politics**, 203-219.

- Phillips, Christopher (2012), "Into the Quagmire: Turkey's Frustrated Syria Policy, Middle East and North Africa,
https://www.chathamhouse.org/sites/files/chathamhouse/public/Research/Middle%20East/1212bp_phillips.pdf, (Erişim Tarihi: 09.07.2017).
- Purtaş, Rıfat (2013), "Türk Dış Politikasının Yükselen Deęeri: Kùltürel Diplomasi", **Akademik Bakış**, 7(13), 1-14.
- Polat, Doğan şafak (2016), "Arap Baharı ve Suriye Savaşı", Çomak ve diğerleri (Ed.), **Uluslararası Politikada Suriye Krizi**", 1.Baskı içinde (137-156), İstanbul, Beta.
- Rifai, Ola (t.y), "**The Identity balance during the Syrian uprising: a vehement reconstruction?**", <http://css.wp.st-andrews.ac.uk/files/2014/01/Identity1.pdf>, (Erişim Tarihi: 04.08.2013).
- Rózsa, Erzsébet N. (2012), "The Arab Spring Its Impact on the Region and on the Middle East Conference, **Policy Brief**, <http://library.fes.de/pdf-files/iez/09609.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.08.2017).
- Rüştü, Ilgar ve Salem, Khalef (2004), " Türkiye'nin Sınır Aşan Akarsu Anlaşmalarına Coğrafi Açıdan Bir Bakış", **Marmara Coğrafya Dergisi**, 10, 53-72.
- Saltürk, Metin (Haziran 2006), "Orta Doğu'da Su Sorunu ve Türkiye Açısından İncelenmesi", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, 2 (3): 21-38.
- Sandıklı, Atilla ve Semin, Ali (2012) "**Bütün Boyutlarıyla Suriye Krizi ve Türkiye**", İstanbul, BİLGESAM, 52.
- Sandıklı, Atilla ve Kaya, Erdem (2013), "Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış Ve Çatışma Çözümleri", Sandıklı, Atilla (Ed.), "**Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış Ve Çatışma Çözümleri**", 1. Baskı İçinde (133-164), İstanbul, BİLGESAM.
- Sarımay, Yusuf (1996a), "Atatürk'ün Hatay Politikası" (1936–1937) -I –" **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XII(34), 3–65.
- Sarımay, Yusuf (1996b), " Atatürk'ün Hatay Politikası" (1938–1939) -II-", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, XII (35), 407–454.

- Sarımay, Yusuf (2000). "Atatürk'ten Günümüze Türk Dış Politikası Hakkında Genel Bir Değerlendirme", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, 16(48), 857-888, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-48/aturkten-gunumuze-turk-dis-politikasi-hakkinda-genel-bir-degerlendirme>, (Erişim Tarihi: 07.08.2017).
- Schanzer, Jonathan ve Tahiroğlu, Merve (2016), "Ankara's Failure: How Turkey Lost the Arab Spring", *Foreign Affairs*.
- Sökmen, Aşkın İnci (2016), "Suriyeli Kürtler", Çomak ve diğerleri (Ed.), "**Uluslararası Politikada Suriye Krizi**", 1.Baskı *içinde* (231-252), İstanbul, Beta Yayınları.
- Sönemzoğlu, Faruk (2004), "**Türk Dış Politikasının Analizi**", 3.Basım, İstanbul, Der Yayınları.
- Şahin, Mehmet (2010), "Türkiye'nin Orta Doğu Politikası: Süreklilik Ve Değişim", **Akademik Ortadoğu**, 4(2), 9-22.
- Şen, Abdülkadir (2015), "Suriye Askeri Muhalefeti", **ORSAM**, 202, file:///C:/Users/bilgitarama10/Downloads/Akademisyen%20Abdulkadir%20-en%20Akademik%20Suriye%20Strateji%20Raporu.pdf, (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- Şöhret, Mesut (2016), "Suriye'nin Siyasal Yapısı", Çomak ve diğerleri (Ed.), "**Uluslararası Politikada Suriye Krizi**", 1.Baskı *içinde* (39-84), İstanbul, Beta Yayınları.
- Tepeciklioğlu, Ali Onur ve Tepeciklioğlu, Elem Eyriçe (2015), "Teoriden Pratiğe Suriye Krizi ve Uluslararası Toplum", **Ankara Üniversitesi SBE Dergisi**, 70(1), 163-193.
- TUİK, **Dış Ticaret İstatikleri**, <https://biruni.tuik.gov.tr/gosterge/?locale=tr>.
- Ulutaş ve diğerleri (2015), "Sınırları Aşan Kriz Suriye", **SETA**, Sayı 120, http://file.setav.org/Files/Pdf/20150325132819_sinirlari-asan-kriz-suriye-pdf.pdf, (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- URL, "Assad Foreign Policy (I): A History of Consistence", (2012), **Alakhbar English**, <http://english.al-akhbar.com/node/8656/> (Erişim Tarihi: 02.08.2017).

- URL, “Baasçılık İdeolojisi ve Suriye Pratiği” (2010), **ORSAM**, <http://www.orsam.org.tr/index.php/edu/gencorsam?item=56&s=orsam%7Cturkish> (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- URL, “Beşar Esad’ın Türkiye Ziyareti ve Bölgesel Güvenlik” (2007), **TASAM**, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/700/bessar_esadin_turkiye_ziyareti_ve_bolgesel_guvenlik, (Erişim Tarihi: 13.05.2017).
- URL, “Daiş’in Temel Felsefesi Ve Dini Referansları Raporu” (2015), **Türkiye Diyanet Vakfı**, <https://webdosya.diyamet.gov.tr/anasayfa/UserFiles/Document/TextDocs/b7ca135a-c08f-4ee5-892b-4c181663630a.pdf>, (Erişim Tarihi: 20.05.2017).
- URL, “Dışişleri'nden Baskın Açıklaması” (2014a), **Habertürk**, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/956854-disislerinden-baskin-aciklamasi>, (Erişim Tarihi: 11.05.2017).
- URL, “Dünyada ve Türkiye’de Mülteciler” (2015), İstanbul, **BMMYK**, http://www.tusev.org.tr/userfiles/files/Selen_Elif_Ay_Suriyeli_Multecilerin_Durumu.pdf, (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- URL, "Esad ailesi: Demir yumruklu hanedan", (2011), **Aljazeera** <http://aljazeera.com.tr/haber-analiz/esad-ailesi-demir-yumruklu-hanedan>, (Erişim Tarihi: 02.08.2017).
- URL, "Geçici Korumamız Altındaki Suriyeliler", Goc.gov.tr, http://www.goc.gov.tr/icerik6/gecici-korumamiz-altindaki-suriyeliler_0_558_560_icerik, (Erişim Tarihi: 09.08.2017).
- URL, “In Presidential Statement, Security Council Gives Full Support to Efforts of Joint Special Envoy of United Nations, Arab League to End Violence in Syria” (2012a), **United Nations**, <http://www.un.org/press/en/2012/sc10583.doc.htm>, (Erişim Tarihi: 09.08.2017).
- URL, “Action Group for Syria Final Communiqué 30.06.2012”, (2012b), **United Nation**, <http://www.un.org/News/dh/infocus/Syria/FinalCommuniqueActionGroupforSyria.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.08.2017).

- URL, "Irak'ta bir Kürt devleti benim de kırmızı çizgim" (2004), **Hürriyet**, <http://www.hurriyet.com.tr/irakta-bir-kurt-devleti-benim-de-kirmizi-cizgim-38554174>, (Erişim Tarihi: 08.08.2017).
- URL, "Komşuda Kriz: Suriyeli Mülteciler" (2014), **İHH**, <https://www.ihh.org.tr/public/publish/0/82/suriyeli-multeciler-web.pdf> (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- URL, "Medeniyetler İttifakı Girişimi", **Dışişleri Bakanlığı**, <http://www.mfa.gov.tr/medeniyetler-ittifaki-girisimi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi: 03.09.2017).
- URL, "Musul'daki 49 konsolosluk çalışanı serbest!" (2014b), **Habertürk**, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/992001-musuldaki-49-konsolosluk-calisani-serbest>, 20.05.2017.
- URL, "Mutabakat Zaptı", (2009), **Resmi Gazete**, resmigazete.gov.tr/eskiler/2011/04/20110422-1-1.pdf, (Erişim Tarihi: 09.08.2017).
- URL, "Sınır kapısında patlama: 13 ölü" (2013), **NTV**, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/sinir-kapisinda-patlama-13olu,URkEIAAxeUaa-5WtvKBPMQ>, (Erişim Tarihi: 20.05.2017).
- URL, "Suriye'den atılan bomba Türkiye Akçakale'ye düştü! Suriye'nin top mermisi Akçakale'de patladı!" (2012), **Milliyet**, "<http://www.milliyet.com.tr/suriye-den-atilan-bomba-turkiye-akcakale-ye-dustu--suriye-nin-top-mer-gundem-1606235/>", (Erişim Tarihi: 20.05.2017).
- URL, "Suriye'ye 9 Yaptırım Kararı", (2011), **TRT Haber**, <http://www.trthaber.com/haber/gundem/suriyeye-9-yaptirim-karari-18198.html> (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- URL, "Suriye ikinci evimizdir", 2009a, **Sabah**, http://www.sabah.com.tr/gundem/2009/12/23/suriye_ikinci_evimizdir (Erişim Tarihi: 23.05.2017).
- URL, "Suriye Krizinin Komşu Ülkelere Etkileri", (2016), **ORSAM**, <http://orsam.org.tr/index.php/Content/Analiz/4701?c=orsam%7Cturkish> (Erişim Tarihi: 23.05.2017).

- URL, "Suriye-Türkiye İlk Kez Ortak Tatbikatta", (2009), **Anadolu Haber**, <http://anadoluhaber.blogspot.com.tr/2009/04/suriye-turkiye-ilk-kez-ortak-tatbikatta.html>, (Erişim Tarihi: 20.05.2017).
- URL, "Türkiye: Mülteci krizi", (2017), **Avrupa Komisyonu, İnsanı Yardım ve Sivil Koruma**, http://www.avrupa.info.tr/fileadmin/Content/2016__April/21.09.2016_fact_sheet_TURKISH.pdf, (Erişim Tarihi: 20.05.2017).
- URL, "Türkiye Suriye'yi vurdu!" (2012), **İnternet haber**, <http://www.internethaber.com/turkiye-suriyeyi-vurdu-466177h.htm>, (Erişim Tarihi: 20.05.2017).
- URL, "Türkiye - Suriye YDSİK 1. Toplantısı Ortak Bildirisi, 22-23 Aralık, Şam", **Dışişleri Bakanlığı**, http://www.mfa.gov.tr/turkiye---suriye-ydsik-1_-toplantisi-ortak-bildirisi_-22-23-aralik_-sam.tr.mfa, (Erişim Tarihi: 09.07.2017).
- URL, "Türkiye ve Suriye Arasında Vize Kalktı"(2009b), **Sabah**, http://www.sabah.com.tr/gundem/2009/10/14/turkiye_ile_suriye_arasinda_vize_kalkti, (Erişim Tarihi: 18.04.2017).
- URL, "39 uncu Birleşim", (2003), **T.B.M.M Tutanak Dergisi**, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c006/tbmm22006039.pdf>, (Erişim Tarihi: 09.07.2017).
- URL, "6-7 Ekim Olaylarının Bilançosu" (2015), **Anadolu Ajansı**, <http://aa.com.tr/tr/turkiye/6-7-ekim-olaylarinin-bilancosu/436002>, (Erişim Tarihi: 20.05.2017).
- Van Dam, Nikolaos (2000), **Suriye'de İktidar Mücadelesi Esad ve Baas Partisi Yönetiminde Siyaset ve Toplum**, 1. Baskı, İstanbul, İletişim Yayıncılık.
- Waltz, Kenneth, "Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı", **Uluslararası İlişkiler**, 5(17), (Bahar 2008), s. 3-44
- Wendt, Alexander (1992), "Anarchy is What States Make Of It: The Social Construction Of Power Politics", **International Organization**, 46(2), 391-425.
- Wendt, Alexander (1995)," Constructing International Politics", **International Security**, 20(1), 71-81.

Wendt, Alexander (1999), "**Social Theory of International Politics**", Australia, Cambridge University Press.

Yalvaç, Faruk (2014), "Approaches to Turkish Foreign Policy: A Critical Realist Analysis", **Turkish Studies**, 15(1), 117-138.

Yorulmaz, Murat (2016), "Suriye Krizinin Türkiye'nin Değişen Güvenlik Algısına Etkisi" Çomak ve diğerleri (Ed.), "**Uluslararası Politikada Suriye Krizi**", 1.Baskı içinde (459-476), İstanbul, Beta.

ÖZGEÇMİŞ

Melike GÜLSER, 03.07.1992 Zonguldak Merkez’de dünyaya gelmiştir. Buradaki ilk ve orta öğrenimi sonrasında, 2006-2010 yılında Mehmet Çelikel Anadolu Lisesi’nde lise eğitimini tamamladı. 2010 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünü kazandı. Aynı zamanda 2013 Yılında TBMM İnsan Kaynakları Başkanlığı’nın düzenlediği “Yasama Eğitimi’ni” başarı ile tamamladı. 2014 yılında lisans eğitimini tamamlayarak “Onur Derecesi” ile mezun oldu. 2014 yılında aynı okul olan Karadeniz Teknik Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Tezli Yüksek Lisans programını kazandı. GÜLSER, Zonguldak’ta ikamet edip İngilizce bilmektedir.